

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

ІРИНА СКОМОРОВСЬКА

**ПЕДАГОГІКА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ:
навчально-методичний посібник**

м. Івано-Франківськ
«Симфонія форте»
2014

УДК 373.3(072)
ББК 74.20я73

С 44

**Рекомендовано до друку Вченою радою Педагогічного інституту
Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський
національний університет імені Василя Стефаника»
(протокол № 9 від 26 червня 2014 р.)**

Рецензенти:

Лисенко Неллі Василівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики дошкільної освіти і корекційної освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Кіліченко Оксана Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника»

Скоморовська І. А.

С 44 Педагогіка початкової школи: навчально-методичний посібник / І. А. Скоморовська. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2014. – 182 с.

ISBN

У навчально-методичному посібнику «Педагогіка початкової школи» представлено розподіл матеріалу навчальної дисципліни, зміст семінарських занять з курсу, запитання для самоконтролю, завдання для самостійної роботи, тематику наукових повідомлень, педагогічні задачі, короткий термінологічний словник, додатки.

Видання розраховане на викладачів, аспірантів, магістрів, педагогів-практиків, студентів педагогічних навчальних закладів.

© Скоморовська І. А., 2014

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО.....	4
РОЗДІЛ I. Структурування змісту вивчення	
навчальної дисципліни.....	8
Лекційні заняття.....	14
Семінарські заняття.....	14
Самостійна робота.....	19
Контрольна робота.....	24
Педагогічна практика.....	26
РОЗДІЛ II. Організаційно-методичний супровід вивчення	
курсу «Педагогіка початкової школи»	
студентами денної та заочної форм навчання.....	28
ТЕМА 1. Процес виховання в початковій школі.....	28
ТЕМА 2. Зміст виховання в початковій школі.....	35
ТЕМА 3. Методи виховання молодших школярів.....	45
ТЕМА 4. Організаційні форми виховної роботи.....	55
ТЕМА 5. Позаурочна і позашкільна виховна робота.....	59
ТЕМА 6. Колективне творче виховання в	
початковій школі.....	62
ТЕМА 7. Виховання учнівського колективу.....	67
ТЕМА 8. Зміст виховної роботи вчителя	
початкових класів.....	74
ТЕМА 9. Планування виховної роботи вчителя	
початкових класів.....	80
ТЕМА 10. Діагностика вихованості молодших	
школярів.....	87
ТЕМА 11. Методика виховної роботи з різними	
категоріями дітей.....	94
ТЕМА 12. Зміст роботи вчителя з батьками учнів.....	101
ТЕМА 13. Спільна виховна робота школи із	
сім'єю та громадськістю.....	108
Програмові вимоги до курсу «Педагогіка початкової	
школи».....	114
Термінологічний словник.....	117
Додатки.....	128
Рекомендована література.....	179

ВСТУПНЕ СЛОВО

Посилення євроінтеграційних процесів значною мірою позначилося на різних сферах життя українського суспільства. Удосконалення системи освіти відповідно до європейських стандартів є необхідною умовою підготовки висококваліфікованих та конкурентоспроможних фахівців, здатних працювати не лише в Україні, а й за її межами.

Особливе місце в системі вищої освіти посідає підготовка педагогів, зокрема вчителів початкових класів, які навчають дітей основам знань з різних наук та впливають на виховання учнів, зокрема і дитячий колектив, загалом. Відтак, фахова підготовка вчителів початкових класів з урахуванням українських традицій та європейських цінностей є пріоритетним завданням вищої освіти в Україні, яке реалізується шляхом запровадження в навчальний процес педагогічних ВУЗів низки дисциплін, в тому числі й «Педагогіки початкової школи».

Вивчення «Педагогіка початкової школи» як фахової дисципліни складено за алгоритмом освітньо-професійних програм спеціальності 7.010101 та 8.010101 «Дошкільна освіта. Початкова освіта».

Мета навчальної дисципліни полягає в розкритті теоретичних основ педагогіки початкової школи як науки про організацію навчально-виховного процесу з учнями молодшого шкільного віку, формуванні цілісного уявлення студентів про виховний процес у школі I ступеня, зміст та напрями виховної роботи, а також її сутність у початкових класах.

Завдання навчальної дисципліни – підготовка студентів до навчально-виховної роботи з учнями молодшого шкільного віку.

За результатами вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати**:

1. предмет і завдання дисципліни «Педагогіка початкової школи», понятійно-категоріальний апарат, принципи та закономірності виховного процесу, його рушійні сили;

2. сутність процесів самовиховання та перевиховання, етапи їх реалізації та прийоми і принципи, що зумовлюють їх ефективність;
3. зміст, завдання, особливості реалізації морального, розумового, трудового, фізичного, естетичного, екологічного, громадянського напрямів виховання в початковій школі;
4. планування виховної роботи у початкових класах;
5. основні обов'язки та функції вчителя школи першого ступеня; професіограму діяльності вчителя ПШ;
6. методи і форми організації виховного процесу в початковій школі, зміст позакласної та позашкільної виховної роботи;
7. поняття, види, ознаки та шляхи формування колективу, механізми його впливу на розвиток особистості;
8. основні форми і методи роботи вчителя початкових класів з батьками учнів;
9. зміст спільної виховної роботи школи із сім'єю та громадськістю.

вміти:

1. враховувати особливості організації виховного процесу в початковій школі, визначати і проектувати його форми і методи реалізації;
2. використовувати традиційні та інноваційні форми, методи і прийоми виховання школярів;
3. цілепокладати виховання школярів відповідно до його основної мети;
4. давати характеристику учня та колективу;
5. коректувати поведінку учнів початкових класів;
6. організовувати та керувати виховним процесом;
7. сприяти самовихованню школярів.

Перший розділ посібника «Структурування змісту вивчення навчальної дисципліни» містить тематичний план навчальних тем для студентів денної та заочної форм навчання. У ньому розкрито сутність та специфіку лекційних і

семінарських занять, завдань для самостійної роботи, систему оцінювання навчальних досягнень студентів; охарактеризовано структуру навчального курсу «Педагогіка початкової школи», який охоплює два змістові модулі.

У Розділі I наведено методичні рекомендації підготовки та проведення контрольних робіт, розкрито зміст і мету педагогічної практики в початковій школі для студентів спеціальності «Дошкільна освіта. Початкова освіта». Запропоновано індивідуальні завдання, виконання яких під час практики сприятиме формуванню в студентів умінь застосовувати знання з педагогіки ПШ, методик викладання дисциплін у практичній діяльності в початковій школі, що позитивно впливатиме на розвиток творчої ініціативності, реалізацію особистісного потенціалу кожного студента.

У другому розділі посібника «Організаційно-методичний супровід вивчення курсу «Педагогіка початкової школи» студентами денної та заочної форм навчання» вміщено питання для обговорення, методичні рекомендації до розкриття змісту кожного питання, основні поняття з теми, а також запитання та завдання для самоконтролю, самостійної роботи, тематику наукових повідомлень, добірку педагогічних ситуацій.

Під час викладання курсу «Педагогіка початкової школи» реалізуються міждисциплінарні зв'язки з такими навчальними дисциплінами: «Вступ до спеціальності», «Педагогіка», «Історія педагогіки», «Психологія» (загальна, дитяча, вікова та педагогічна), «Основи дидактики початкової школи», «Наступність ДНЗ і початкової школи», методики викладання різних навчальних дисциплін в початковій школі тощо.

Для підготовки навчально-методичного комплексу використано сучасні нормативні документи Міністерства освіти і науки України, підручники, навчально-методичні посібники, довідкові видання з педагогіки та дидактики початкової школи: *Даниленко М. В. Педагогічні задачі: навч. посіб. / М. В. Даниленко, Л. І. Даниленко. – К.: Вища школа, 1991. – 197 с.; Омеляненко В. Л. Педагогіка: завдання і ситуації: практикум*

/ В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський, Л. П. Вовк. – К.: Знання-Прес, 2006. – 423 с.; Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2008. – 415 с.; Практикум з педагогіки: навч. посіб. / За заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченка. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. – 482 с. Педагогічні задачі і завдання для батьків / За ред. В. Г. Постового. – К.: Радянська школа, 1989. – 189 с.; Ярощук Л. Г. Методика виховної роботи. Навч.-метод. комплекс / Л. Г. Ярощук. – К.: «Слово», 2012. – 320 с.

Навчально-методичний комплекс рекомендовано для викладачів, аспірантів, магістрів, учителів початкових шкіл і студентів педагогічних вищих навчальних закладів.

РОЗДІЛ І. СТРУКТУРУВАННЯ ЗМІСТУ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Теоретичні та методико- організаційні засади виховання в початковій школі

Тема 1. Процес виховання в початковій школі

Виховання як процес цілеспрямованого формування особистості. Рушійні сили виховного процесу. Зовнішні та внутрішні суперечності. Структура виховного процесу як цілісної педагогічної системи. Закономірності виховного процесу. Принципи виховання в початковій школі. Самовиховання: сутність, етапи педагогічного керівництва самовихованням учнів, прийоми самовиховання. Поняття про перевиховання. Структура та принципи перевиховання.

Тема 2. Зміст виховання в початковій школі

Пріоритетні напрями виховання молодших школярів. Розумове виховання школярів. Завдання розумового виховання. Критерії розумового виховання. Формування наукового світогляду. Сутність моралі і моральності. Мета, завдання та зміст морального виховання учнів початкових класів. Єдність загальнолюдських і національних цінностей у моральному вихованні. Сутність фізичного виховання, його зміст. Основні засоби та методи фізичного виховання. Організація фізичного виховання в школі. Поняття про естетичне виховання, його основні завдання. Екранна культура (кіно, телебачення, відео) як засіб естетичного виховання. Трудова підготовка та трудове виховання підростаючого покоління. Передумови реалізації трудового виховання в процесі урочної та позаурочної діяльності. Завдання, зміст та форми організації громадянського виховання учнів початкових класів. Екологічне виховання учнів початкових класів: мета, зміст, завдання, форми організації. Сутність національного виховання учнів початкових класів.

Тема 3. Методи виховання молодших школярів

Поняття про методи виховання. Різні підходи до класифікації методів виховання. Прийоми виховання. Методи формування свідомості особистості: бесіда, переконання, навіювання, метод прикладу. Методи організації діяльності, спілкування та формування досвіду суспільної поведінки: педагогічна вимога, громадська думка, вправлення, привчання, доручення, створення виховуючи ситуацій. Методи стимулювання поведінки і діяльності особистості: змагання, заохочення, покарання. Методи самовиховання.

Тема 4. Організаційні форми виховної роботи

Форми виховної роботи вчителя початкової школи (масові, групові, індивідуальні; словесні, наочні, практичні). Масові форми виховної роботи: читацькі конференції, тематичні вечори, зустрічі з видатними людьми краю. Групові форми виховної роботи: класна година, гуртки художньої самодіяльності, екскурсії, походи. Індивідуальні форми виховної роботи: позакласне читання, колекціонування, моделювання, гра на музичних інструментах, малювання, вишивання.

Методика підготовки та проведення години спілкування (класної години). Методика підготовки і проведення класних зборів. Методика підготовки й проведення етичної бесіди.

Тема 5. Позаурочна і позашкільна виховна робота

Поняття позаурочної та позашкільної роботи з молодшими школярами: зміст, мета, завдання. Закон України «Про позашкільну освіту». Позашкільні заклади в системі освіти.

Тема 6. Колективне творче виховання в початковій школі

Виховний захід як основна форма організації позакласної виховної роботи з молодшими школярами. Етапи планування виховного заходу. Тематика виховних заходів. Вимоги до оформлення виховних заходів. Технологія колективного

творчого виховання. Методика проведення колективних творчих справ.

Тема 7. Виховання учнівського колективу

Поняття про колектив і процес його формування. Види дитячого колективу. Виховні функції учнівського колективу (організаційна, виховна, стимулююча). Стадії розвитку колективу (за А.С. Макаренком). Закони існування колективу. Педагогічне керівництво процесом формування колективу. Органи учнівського самоврядування. Особливості саморозвитку особистості в колективі. Орієнтовні програми вивчення особистості учня і колективу.

Змістовий модуль 2. Технології забезпечення виховної роботи в початковій школі

Тема 8. Зміст виховної роботи вчителя початкових класів

Обов'язки і функції (діагностична, організаторська, виховна, координаційна, стимулювальна) вчителя школи першого ступеня. Професіограма та циклограма діяльності вчителя початкової школи. Виховна робота з молодшими школярами в групі подовженого дня (ГПД). Критерії оцінювання діяльності вчителя.

Тема 9. Планування виховної роботи вчителя початкових класів

Структура виховної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі. Планування виховної роботи в школі. Планування та облік виховної роботи вчителем-класоводом. Умови ефективності планування.

Тема 10. Діагностика вихованості молодших школярів

Поняття вихованості школяра. Характеристика рівнів та показників вихованості. Особливості діагностики рівня

вихованості. Методи вивчення учнів та учнівських колективів: спостереження, бесіда, анкетування, тестування, шкалювання (оцінювальні шкали, ранжування, соціометричні шкали), аналіз продуктів діяльності, педагогічний експеримент. Педагогічна характеристика. Щоденник вивчення учня.

Тема 11. Методика виховної роботи з різними категоріями дітей

Мета, завдання, зміст і сутність індивідуальної роботи з різними категоріями дітей. Особливості індивідуальної роботи з педагогічно занедбаними та важковиховуваними дітьми. Виховна робота з тривожними дітьми: правила і прийоми. Виховна робота з гіперактивними дітьми. Організація виховної роботи з обдарованими дітьми.

Тема 12. Основні форми і методи роботи вчителя з батьками учнів

Сутність та специфіка сімейного виховання. Форми взаємодії вчителя початкової школи і родини. Види і методи роботи з батьками. Шляхи підвищення педагогічної культури батьків. Методика вивчення сімей класу. Методика проведення батьківських зборів. Форми проведення батьківських зборів.

Тема 13. Спільна виховна робота школи, сім'ї та громадськості

Головні аспекти співпраці школи та сім'ї у вихованні дітей. Залучення громадськості до виховання дітей. Дитячі громадські організації в Україні.

Опрацювання курсу «Педагогіки початкової школи» передбачає аудиторну (лекційні, семінарські заняття) та самостійну роботу студентів, виконання завдань для самоперевірки, а також модульний контроль (*табл. I.1, I.2*).

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	ла б	ін д	с.р		л	п	ла б	ін д	с.р
о	3	4	5	6	7	о	9	10	11	12	13	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Теоретичні та методико-організаційні засади виховання в початковій школі												
Тема 1. Процес виховання в початковій школі	20	4	2			14	14	2				12
Тема 2. Зміст виховання в початковій школі	16	4	2			10	18	2				16
Тема 3. Методи виховання молодших школярів	14	2	2			10	16	2				14
Тема 4. Організаційні форми виховної роботи	14	2	2			10	16	2				14
Тема 5. Поняття позаурочної та позашкільної виховної роботи	12		2			10	18					18
Тема 6. Колективне творче виховання в початковій школі	14	2	2			10	14					14
Тема 7. Виховання учнівського колективу	18		4			14	12					12

Разом за змістовим модулем 1	108	14	16			78	108	6	2			100
Змістовий модуль 2. Технології забезпечення виховної роботи в початковій школі												
Тема 8. Зміст виховної роботи вчителя початкових класів	14	4	2			8	16	4				12
Тема 9. Планування виховної роботи вчителем початкових класів	10					10	8					8
Тема 10. Діагностика вихованості молодших школярів	12	2	2			8	8		2			6
Тема 11. Методика виховної роботи з різними категоріями дітей	12	2				8	10					10
Тема 12. Основні форми і методи роботи вчителя з батьками учнів	16	4	4			8	14	2				12
Тема 13. Спільна виховна робота школи, сім'ї та громадськості	10		2			8	16					16
Разом за змістовим модулем 2	72	12	10			50	72	6	2			64

Усього годин	180	26	26			128	180	12	4			164
--------------	-----	----	----	--	--	-----	-----	----	---	--	--	-----

Лекційні заняття, їх тематика та обсяг

Чільною формою організації навчального процесу у сучасній вищій школі України є лекція. За призначенням лекції з навчальної дисципліни «Педагогіка початкової школи» поділяються на вступні (формують загальні уявлення про завдання, зміст дисципліни, розкривають структуру і логіку розвитку конкретної галузі науки, сприяють розвитку інтересу в студентів до предмета з метою його творчого засвоєння) і тематичні (розкривають зміст конкретних тем навчальної програми). Основну увагу в лекційному курсі приділено логічному й послідовному повідомленню матеріалів відповідно до принципів науковості, доступності, свідомості, цілісності, системності, наочності. З метою ефективного досягнення дидактичних цілей, використовується проблемний виклад навчального матеріалу на лекціях, що активізує розумову діяльність студентів, спонукає до самостійного вирішення поставлених завдань. Тематику лекційних занять із курсу «Педагогіка початкової школи» подаємо в таблиці І.І.

Семінарські заняття, їх тематика та обсяг

Семінарські заняття з дисципліни «Педагогіка початкової школи» спрямовано на опанування та закріплення навчального матеріалу, засвоєного на лекціях й під час самостійної роботи. Семінарські заняття сприяють поглибленому засвоєнню студентами основних тем курсу, формуванню умінь самостійно оволодівати знаннями, аналізувати їх, синтезувати, абстрагувати, конкретизувати й узагальнювати, а також розвивають увагу, мислення та інтерес до навчального предмета.

Під час підготовки до семінарського заняття студент повинен уважно опрацювати матеріали лекцій, рекомендовану літературу, законспектувати основні положення, продумати й скласти план чи тези свого виступу. При конспектуванні матеріалів важливо записувати стисло, однак змістовно і якнайповніше розкривати зміст порушеної проблеми.

Під час відповіді на питання студент повинен викладати матеріали логічно і послідовно, аналізуючи основні дидактичні поняття, класифікації. Наприкінці виступу студенту доцільно висловити власні судження, сформулювати висновки, а також звернути увагу на літературу, яку було опрацьовано під час підготовки до заняття.

Тематику семінарських занять з дисципліни «Педагогіка початкової школи» для студентів денної та заочної форм навчання подаємо в таблицях І.2 і І.3.

Теми семінарських занять (денна форма)

Таблиця І.2

№ з/п	Назва теми	К-ть г-н
Змістовий модуль І. Теоретичні та методико-організаційні засади виховання в початковій школі		
1	Процес виховання в початковій школі <ol style="list-style-type: none"> 1. Виховання як процес цілеспрямованого формування особистості. 2. Закономірності виховного процесу. 3. Принципи виховання в початковій школі. 4. Самовиховання: сутність, етапи педагогічного керівництва самовихованням учнів, прийоми самовиховання. 5. Поняття про перевиховання. Структура та принципи перевиховання. 	2
2	Зміст виховання в початковій школі <ol style="list-style-type: none"> 1. Розумове виховання школярів. Формування наукового світогляду. 2. Мета, завдання та зміст морального виховання учнів 	2

	<p>початкових класів</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. Сутність фізичного виховання, його зміст. Основні засоби та методи фізичного виховання. 4. Поняття про естетичне виховання, його основні завдання. 5. Трудова підготовка та трудове виховання підростаючого покоління. 6. Завдання, зміст та форми організації громадянського виховання учнів початкових класів. 7. Екологічне виховання учнів початкових класів: мета, зміст, завдання, форми організації. 8. Сутність національного виховання учнів початкових класів. 	
3	<p>Методи виховання молодших школярів</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття про методи виховання. Варіативні підходи до класифікації методів виховання. Прийоми виховання. 2. Методи формування свідомості особистості: бесіда, переконання, навіювання, метод прикладу. 3. Методи організації діяльності, спілкування та формування досвіду суспільної поведінки: педагогічна вимога, громадська думка, вправлення, привчання, доручення, створення виховуючих ситуацій. 4. Методи стимулювання поведінки і діяльності особистості: змагання, заохочення, покарання. 5. Методи контролю та аналізу ефективності виховання. 	2
4	<p>Організаційні форми виховної роботи</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Форми виховної роботи вчителя початкової школи (масові, групові, індивідуальні; словесні, наочні, практичні). 2. Методика підготовки та проведення години спілкування (класної години). 3. Методика підготовки і проведення класних зборів. 4. Методика підготовки й проведення етичної бесіди. 	2
5	<p>Поняття позакласної та позашкільної виховної роботи</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття позакласної та позашкільної роботи з молодшими школярами: зміст, мета, завдання. 2. Закон України «Про позашкільну освіту». 3. Позашкільні заклади в системі освіти: (центри 	2

	дитячої та науково-технічної творчості, дитячо-юнацькі центри міжнародного співробітництва, дитячі театри, школи образотворчого мистецтва, дитячо-юнацькі спортивні школи, дитячі бібліотеки).	
6	Колективне творче виховання в початковій школі 1. Виховний захід як основна форма організації позакласної виховної роботи з молодшими школярами. 2. Етапи планування виховного заходу. Тематика виховних заходів. 3. Вимоги до оформлення виховних заходів. 4. Технологія колективного творчого виховання. 5. Методика проведення колективних творчих справ.	2
7	Виховання учнівського колективу 1. Поняття про колектив та функції. Види дитячого колективу. 2. Стадії розвитку колективу (за А.С. Макаренком). Закони існування колективу. 3. Педагогічне керівництво процесом формування колективу. 4. Органи учнівського самоврядування. Особливості саморозвитку особистості в колективі.	4
Змістовий модуль 2. Технології забезпечення виховної роботи в початковій школі		
8	Зміст виховної роботи вчителя початкових класів 1. Обов'язки та функції вчителя школи першого ступеня. 2. Професіограма і циклограма діяльності вчителя початкової школи. 3. Виховна робота з молодшими школярами в групі подовженого дня. 4. Критерії оцінювання діяльності вчителя ПШ.	2
9	Діагностика вихованості молодших школярів 1. Поняття вихованості школяра. Рівні та показники вихованості. 2. Особливості діагностики рівня вихованості. Методи вивчення учнів та учнівських колективів. 3. Педагогічна характеристика. Щоденник вивчення учня.	2
10	Основні форми і методи роботи вчителя з батьками учнів 1. Сутність та специфіка сімейного виховання.	4

	<p>Характеристика функцій та завдань сімейного виховання.</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Форми та методи взаємодії вчителя початкової школи із родиною. 3. Методики вивчення сімей учнів класу. 4. Методика та форми проведення батьківських зборів. Батьківський комітет. 	
11	<p>Спільна виховна робота школи, сім'ї та громадськості</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Головні аспекти співпраці школи та сім'ї у вихованні дітей. 2. Залучення громадськості до виховання дітей. 3. Дитячі громадські організації в Україні. 	2

Теми семінарських занять (заочна форма)

Таблиця І.3

№ з/п	Назва теми	К-ть г-н
1	<p>Організаційні форми виховної роботи</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Форми виховної роботи вчителя початкової школи (масові, групові, індивідуальні; словесні, наочні, практичні). 2. Методика підготовки та проведення години спілкування (класної години). 3. Методика підготовки і проведення класних зборів. 4. Методика підготовки й проведення етичної бесіди. 	2
2	<p>Діагностика вихованості молодших школярів</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття вихованості школяра. Рівні та показники вихованості. 2. Особливості діагностики рівня вихованості. Методи вивчення учнів та учнівських колективів. 3. Педагогічна характеристика. Щоденник вивчення учня. 	2

Самостійна робота студентів, її тематика та обсяг

Самостійна робота студента є важливою складовою навчального процесу. Її спрямовано на засвоєння знань, формування умінь та навичок з навчальної дисципліни, а також на оволодіння студентами прийомами пізнавальної діяльності, розвиток інтересу творчості в роботі та здатності розв'язувати наукові задачі.

Самостійна робота є важливим чинником засвоєння навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять студента, без участі викладача. Зміст самостійної роботи з кожної навчальної дисципліни визначається робочою навчальною програмою з дисципліни та її методичним супроводом. Студентам також рекомендовано для самостійного опрацювання наукову літературу та періодичні видання.

Самостійною роботою з дисципліни «Педагогіка початкової школи» передбачено підготовку теоретичних питань курсу, опрацювання лекційних матеріалів; виконання завдань для самоконтролю та самостійної роботи; опрацювання законодавчого та нормативно-правового забезпечення, періодичної літератури, першоджерел, а також підготовку наукових повідомлень і розв'язання педагогічних задач.

Засвоєні у самостійній роботі навчальні матеріали виносяться на поточний контроль (табл. I.4 та I.5).

Самостійна робота (денна форма)

Таблиця I.4

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Виховний процес у загальноосвітніх навчальних закладах	6
2	Мета та ідеал виховання молодшого школяра	4
3	Шляхи організації виховного процесу в	6

	початковій школі. Методи й прийоми виховання	
4	Форми організації виховного процесу в початковій школі	4
5	Самовиховання та перевиховання особистості	10
6	Позакласна і позашкільна виховна робота з молодшими школярами	6
7	Економічне виховання учнів початкової школи	8
8	Валеологічне виховання учнів: зміст, методи, організаційні форми	10
9	Громадянське виховання учнів і механізми його реалізації	6
10	Особливості гендерної освіти молодших школярів	10
11	Особливості статевого виховання молодших школярів	6
12	Особливості організації виховної роботи в малокомплектних школах та навчально-виховних закладах інтернатного типу	6
13	Етнокультурне виховання учнів, його принципи та методи	10
14	Етнопедагогічний досвід стимулювання позитивних та запобігання негативних учинків школярів	6
15	Методика проектування виховної роботи в початковій школі.	10
16	Критерії та аналіз ефективності проведення виховних заходів	8
17	Критерії оцінювання ефективності виховного процесу	6
18	Педагогічна підтримка – основа виховної позиції педагога.	6
	Разом	128

Самостійна робота (заочна форма)

Таблиця І.5

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Виховний процес у загальноосвітніх навчальних закладах	6
2	Мета та ідеал виховання молодшого школяра	4
3	Шляхи організації виховного процесу в початковій школі. Методи й прийоми виховання	6
4	Форми організації виховного процесу в початковій школі	6
5	Самовиховання та перевиховання особистості	10
6	Позакласна та позашкільна виховна робота з молодшими школярами	6
7	Економічне виховання учнів початкової школи	8
8	Валеологічне виховання учнів, його зміст, методи та організаційні форми	10
9	Громадянське виховання учнів: механізми реалізації	6
10	Особливості гендерної освіти та гендерного виховання молодших школярів	10
11	Особливості статевого виховання молодших школярів	6
12	Особливості організації виховної роботи в малокомплектних школах та навчально-виховних закладах інтернатного типу	6
13	Етнокультурне виховання учнів: принципи та методи	10
14	Етнопедагогічний досвід стимулювання позитивних та запобігання негативних учинків школярів	6
15	Методика проектування виховної роботи в початковій школі.	8
16	Критерії та аналіз ефективності проведення виховних заходів	8
17	Критерії оцінювання ефективності виховного	8

	процесу	
18	Педагогічна підтримка – основа виховної позиції педагога.	6
19	Основи успішності педагогічної підтримки	6
	Іноваційні методики виховання молодших школярів	8
	Особистісно зорієнтовані теорії виховання за В.Сухомлинським	10
	Традиційний досвід виховання дитячого колективу	10
	Разом	164

Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи, практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-25	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НАПИСАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Контрольні роботи з дисципліни «Педагогіка початкової школи» є важливою формою контролю засвоєного матеріалу та виявлення рівня професійної компетенції студентів спеціальності «Дошкільна освіта. Початкова освіта».

Мета контрольної роботи полягає у визначенні рівня якості засвоєння студентами теоретичного матеріалу з питань організації виховного процесу в початковій школі; підготовці до педагогічного керівництва процесами виховання, самовиховання і перевиховання учнів молодшого шкільного віку; з'ясуванні рівня готовності використовувати варіативні методи виховання й організації позакласної та позашкільної виховної роботи, згуртування учнівського колективу. Контрольні завдання складено згідно із вимогами до знань студентів-спеціалістів, передбачених навчальною програмою курсу «Педагогіка початкової школи» із урахуванням необхідного обсягу опанування ними навчальними матеріалами з дисципліни.

Контрольну роботу з навчальної дисципліни «Педагогіка початкової школи» студенти виконують відповідно до робочого навчального плану. Пакет контрольних завдань містить 20 варіантів завдань з курсу, що охоплюють базовий програмний матеріал дисципліни. Структурно контрольна робота складається із чотирьох завдань: два теоретичні, тобто у відповіді студенту необхідно розкрити зміст основних педагогічних понять, проаналізувати та охарактеризувати актуальні питання педагогіки початкової школи. Третє питання – тестове, воно передбачає три варіанти відповіді. Студент обирає одну правильну. Четверте питання – практичне, має на меті аналіз та розв'язання педагогічної ситуації. Воно є показником рівня сформованості умінь студентів використовувати засвоєнні знання у конкретній змодельованій ситуації.

Термін виконання комплексної контрольної роботи – 80 хвилин. Максимальна кількість балів – 50. За правильну відповідь на кожне з питань теоретичного блоку (пит. 1 і 2)

студент може отримати максимально по 15 балів. Питання тестового характеру (пит. 3) оцінюється у 5 балів. Четверте питання – розв’язання педагогічної задачі – оцінюється у 15 балів. Неправильна відповідь на кожне питання оцінюється у 0 балів. Наявність виправлення у тестовому питанні передбачає оцінювання у 3 бали. Технічні огріхи, наприклад, написання відповіді з малої літери не вважається помилкою.

Оцінку «відмінно» студент заслуговує, якщо він повністю опанував теоретичними матеріалами курсу, чітко формулює педагогічні дефініції, що вивчалися, а також оволодів практичними навичками розв’язування педагогічних задач. В такому разі, після виконання усіх завдань студент може набрати 46-50 балів, що відповідає 92-100 % якості виконаної роботи.

Оцінка «добре» ставиться студенту, якщо він розуміє 3/4 теоретичного матеріалу курсу, чітко визначає основні поняття дисципліни, майже вірно розв’язує педагогічні задачі. Для одержання оцінки «добре» студент повинен виконати 75-91 % роботи, що становить 38-45 балів.

Оцінку «задовільно» заслуговує студент, якщо він загалом оволодів теоретичною основою курсу, проте неточно розкриває теоретичні питання, неповно аналізує педагогічні ситуації. Для одержання оцінки «задовільно» потрібно набрати 26-37 балів, що становить відповідно 51-74 % виконання роботи.

Оцінку «незадовільно» заслуговує студент, який не оволодів базовими поняттями курсу, не опанував уміннями аналізувати практичні матеріали, свідченням чого є виконання ним роботи на 50 % і менше (до 25 балів).

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Відповідно до «Положення про педагогічну практику студентів вищих навчальних закладів України» (наказ № 93 від 04.08.93.), навчального плану і графіка навчального процесу для студентів 5 курсу спеціальності «Дошкільна освіта. Початкова освіта» передбачено виробничу педагогічну практику в школах, з метою забезпечення послідовного системного формування професійно значущих умінь і навичок майбутніх учителів початкової ланки освіти, а також їх підготовки до самостійної роботи в школі.

Виробнича педагогічна практика охоплює 9 і 10 семестри.

Мета педагогічної практики:

- оволодіння майбутніми фахівцями технологіями організації навчально-виховної роботи в різних типах загальноосвітніх навчальних закладів;
- формування вмінь застосовувати у практичній діяльності знання із низки навчальних дисциплін: «Педагогіка початкової школи», «Основи дидактики початкової школи», «Основи педагогічної майстерності», «Дитяча психологія», а також методик викладання навчальних дисциплін у початковій школі;
- розвиток творчої ініціативності, реалізація особистісного творчого потенціалу кожного студента;
- формування й удосконалення дослідницьких умінь у конкретній професійній діяльності.

З метою опанування студентами під час практики уміннями та навичками самостійного розв'язання виробничих, наукових чи організаційних проблем, передбачено виконання ними **індивідуальних завдань**.

1. Провести спостереження за діяльністю класного керівника і проаналізувати методи і прийоми виховання, які він використовує в роботі з учнем, класним колективом, батьками.

2. Вивчити досвід використання класним керівником бесіди, як методу виховання школярів; відвідати бесіду класного керівника з учнями, коротко записати і проаналізувати її (як

починалась бесіда? якими були зовнішні умови й організація учнів? які прийоми використав учитель для створення сприятливої психолого-педагогічної атмосфери? завдання класного керівника для учнів під час бесіду) охарактеризувати структуру бесіди з точки зору того, чи були досягнуті завдання, які окреслив учитель під час бесіди).

3. Провести інтерв'ю з учителями школи з метою вивчення досвіду народознавчої роботи з учнями різного віку.

4. Ознайомитись з планом виховної роботи класного керівника підшефного класу.

5. Самостійно розробити плани посеместрової виховної роботи в підшефному класі.

6. Розробити і провести виховні заходи, дотичні до різних напрямів виховання.

7. Скласти програму організації індивідуального підходу до одного з учнів класу: визначте завдання його виховання, спираючись на індивідуальні особливості дитини.

8. Визначити рівень розвитку колективу в певному класі, ознайомитися з роботою класного керівника щодо згуртування колективу.

9. Розробити планування виховної роботи для підшефного класу і групи продовженого дня.

10. Відвідати батьківські збори та скласти протокол їх проведення.

11. Підготувати відео- та фотопрезентацію про заклади проходження практик.

12. Розробити творчий проект для участі у конкурсі «Творча майстерня вчителя початкових класів».

РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВИВЧЕННЯ СТУДЕНТАМИ ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ КУРСУ «ПЕДАГОГІКА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ»

Змістовий модуль 1. Теоретичні та методико- організаційні засади виховання в початковій школі

Тема1. ПРОЦЕС ВИХОВАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

I. Питання для обговорення

1. Зміст виховання в національній початковій школі.
2. Закономірності й принципи виховання.
3. Самовиховання: сутність, умови, етапи і прийоми.
4. Перевиховання: сутність, функції, етапи й принципи.

Основні поняття: *виховання, мета виховання, процес виховання, зміст виховання, закономірності виховання, принципи виховання, принципи національного виховання, взаємозв'язок і єдність принципів виховання, самовиховання, перевиховання.*

Методичні рекомендації

У першому питанні студенту необхідно:

- розкрити сутність понять «виховання», «процес виховання», охарактеризувати особливості та завдання виховного процесу в початковій школі;
- проаналізувати внутрішні та зовнішні суперечності, що є рушійними силами процесу виховання;
- розглянути етапи процесу виховання, охарактеризувати зміст керівництва виховним процесом у ПШ.

У другому питанні потрібно:

- дати визначення змісту понять «закономірності виховання» та «принципи виховання», розкрити значення закономірностей та принципів виховання в організації виховного процесу в ПШ;

- вказати, що до закономірностей виховання належать: органічний зв'язок виховання із суспільними потребами; взаємодія у виховному процесі всієї сукупності різноманітних чинників; опора у виховному процесі на позитивні якості дитини; залежність результатів виховання від виховного впливу на внутрішній світ дитини; визначальна роль у вихованні належить діяльності а спілкуванню. Охарактеризувати їх;
- проаналізувати принципи виховання: цілеспрямованість виховання; зв'язок виховання з життям; єдність свідомості та поведінки у вихованні; виховання в праці; комплексний підхід у вихованні; виховання особистості в колективі; поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самодіяльністю учнів; поєднання поваги до особистості вихованця з розумною вимогливістю до нього; індивідуальний підхід до учнів у вихованні; принцип системності, послідовності й наступності у вихованні; єдність педагогічних вимог школи, сім'ї і громадськості.

У третьому питанні доцільно:

- розкрити значення терміну «самовиховання», назвати рекомендації щодо успішної реалізації самовиховання учнями початкової школи;
- охарактеризувати етапи процесу самовиховання;
- назвати прийоми, які впливають ефективність процесу самовиховання: самопереконавання, самонавіювання, самопідбадьорювання, самозаохочення, самопримус, самоаналіз, самозобов'язання, «упізнай себе», «самохарактеристика», «правила моєї поведінки», «взаємохарактеристика».

У четвертому питанні необхідно:

- розкрити сутність понять «перевиховання», «виправлення», вміти пояснити відмінність між ними;
- охарактеризувати етапи перевиховання: підготовчий, початковий, переломний, завершальний;
- проаналізувати специфіку використання низки принципів перевиховання: поєднання переконавання з примусом;

гуманне ставлення до важковиховуваних учнів; об'єктивне ставлення до важковиховуваного учня у процесі його перевиховання; ставлення до важковиховуваного учня як до всіх школярі класу; педагогічний вплив на важковиховуваного учня в неафектному стані; випереджувальне формування позитивних якостей, провідна роль впливу наставника на перевиховання.

II. Запитання і завдання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте сутність та специфіку процесу виховання?
2. Чому процес виховання є складною, динамічною системою? Побудуйте логічну схему процесу виховання з його структурних елементів: форми, методи, прийоми, мета, засоби, завдання, корегування результатів виховання.
3. Як ви розумієте безперервність виховного процесу?
4. Охарактеризуйте закономірності процесу виховання.
5. Назвіть принципи організації виховного процесу. Охарактеризуйте їх.
6. За якими напрямками необхідно здійснювати виховну роботу? Які завдання слід вирішувати задля формування всебічно розвиненої особистості?
7. Охарактеризуйте шляхи реалізації принципів виховання у навчально-виховному процесі сучасної школи.
8. Дайте визначення змісту поняття «самовиховання». Назвіть етапи самовиховання.
9. Охарактеризуйте основні прийоми самовиховання.
10. Назвіть етапи і принципи перевиховання.
11. У чому виявляється взаємозв'язок і відмінності в особливостях виховання, самовиховання і перевиховання?
12. Із наведених тверджень оберіть ті, в яких означено закономірності виховного процесу:
 - а) врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців;

- б) виховання в колективній діяльності;
- доступність виховних впливів;
- в) єдність і взаємообумовленість біологічних і соціальних чинників;
- г) провідний вплив діяльності на виховання;
- ґ) формування переконань;
- д) визначальна роль сім'ї у вихованні;
- е) оволодіння нормами і правилами поведінки.

13. Прокоментуйте думку А.С.Макаренка про роботу вчителя-вихователя: «...Вихователь повинен завжди добре знати таке: хоч усі вихованці й розуміють, що в дитячому закладі їх вчать і виховують, проте вони не дуже люблять підлягати спеціальним педагогічним процедурам і тим більш не люблять, коли з ними без кінця говорять про користь виховання, моралізуючи кожне зауваження.

Тому суть педагогічної позиції вихователя повинна бути прихована від вихованців і не виступати на перший план. Вихователь, який без кінця переслідує вихованців явно спеціальними бесідами, набридає вихованцям і майже завжди викликає деяку протидію...». (Макаренко А.С. Методика організації виховного процесу. – Твори в 7 т. – Т.5 – К.: Рад. шк. – С. 85)

14. В.О.Сухомлинський стверджував: «Виховання можуть саме тоді, коли воно враховує тендітні капризи природи». Що ви думаєте про це?

15. Чи поділяєте ви відомі у педагогіці висловлювання?
Обґрунтуйте свою відповідь.

- *Ж.Ж.Руссо*: «Справжнє виховання полягає не стільки в правилах, скільки у вправах».
- *Я.А.Коменський*: «Немає нічого важчого, ніж перевиховувати людину, яка погано вихована».
- *Я. Корчак*: «Не деспотичні накази, не нав'язана дисципліна і недовірливий контроль, а тактовне порозуміння, віра у досвід, співпраця і співжиття!».
- *А.С.Макаренко*: «Жодний засіб взагалі, який не взяти, не може бути визнаний ні добрим ні поганим, якщо ми

розглядаємо його окремо від інших засобів, від цілої системи, від цілого комплексу впливів».

- *А.С.Макаренко*: «Насправді головні основи виховання закладаються до п'яти років, і те, що все зробили до п'яти років, – це 90 % усього виховного процесу, а далі виховання людини триває, обробка людини триває, але загалом ви починаєте вкушати ягоди, а цвіт, який ви доглядали, був до п'яти років».
- *В.О.Сухомлинський*: «Похвала, заохочення учня, колективу – дуже велика виховна сила: зростає почуття власної гідності заохочуваних, у них виникає бажання робити ще краще».
- *В.О.Сухомлинський*: «Покарання не тільки крайня форма примусу, це також одна з форм громадської оцінки поведінки людини. Покарання перевиховує лише тоді, коли в чомусь переконує, примушує замислитись над власною поведінкою, над ставленням до людей».
- *К.Д.Ушинський*: «Досвід інших народів у справі виховання є дорогоцінною спадщиною для всіх, але точно в тому ж розумінні, в якому досвід всесвітньої історії належить усім народам. Як не можна жити за зразком іншого народу, яким би принадним не був цей зразок, так не можна виховуватись за чужою педагогічною системою, яка б вона не була струнка і добре обдуманна. Кожен народ щодо цього повинен випробувати свої власні сили».
- *К.Д.Ушинський*: «Учитель не повинен забувати, що крик, лайка, погрози, надмірні похвали, посмішки і т. п. моральні прянощі відвертають увагу замість того, щоб зосереджувати її, і в усякому разі погано впливають на моральність».
- *К.Д.Ушинський*: «Якщо ви хочете зробити дитя негідником, то привчіть його з дитинства повторювати різноманітні моральні сентенції, і потім вони не будуть справляти на нього жодного впливу».

III. Завдання для самостійної роботи

- Випишіть 10 суджень про зміст і завдання виховання із творів В. О. Сухомлинського.
- Випишіть з творів А. С. Макаренка висловлювання про роль педагога у формуванні особистості молодшого школяра.
- Підготуйте презентацію на тему «Сутність процесу виховання».

IV. Наукові повідомлення

1. Вітчизняні педагоги про мету, завдання і засоби виховання.
2. Українська народна педагогіка про вплив виховання на становленні особистості.
3. Психолого-педагогічні засади організації самовиховання молодшого школяра.
4. Перевиховання дитини як психолого-педагогічна проблема.

V. Розв'яжіть педагогічні ситуації

Ситуація 1. Ось як чинив В.О.Сухомлинський.

Коли до школи приходив першокласник, він під керівництвом вчителя саджав яблуньку «за маму», а потім – «за тата». Дитина доглядала за деревами, а коли вони починали родити, перше яблуко ніс мамі...

1. *Проаналізуйте виховний ефект такої роботи.*

Ситуація 2. Можливо, моє запитання непедагогічне, але я все ж запитаю: хіба можна всіх перевиховати. Нам кажуть: шукайте підхід, проявляйте чуйність, добирайте до кожного ключик. А може ми багато носимося з кожним?

У мене в класі є Сашко Зайцев. Вчитися не хоче, курить цигарки (ще з другого класу), байдикує. Я до нього і додому ходила, і до себе запрошувала, і в гурток записувала, і в секцію. Та що я тільки не робила! Він тепер сам просить: «Ніно Василівно, приходьте до мене: я задачки не розумію». Значить,

сприймав усе як належне. Ні краплинки подяки. Як пояснити те, що людина повинна відчувати сама? Я втомилася шукати до нього ключик і не розумію, в чому я не права.

1. У чому причина розчарування вчителя?

2. Розкрийте наукові основи перевиховання дітей.

Список рекомендованої літератури

1. Бех І. Виховання особистості: У 2 кн. / І.Бех. – Кн.1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Навч.-метод. видання. – К., 2003. – 280с.; Кн.2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади: Навч.-метод. видання. – К., 2003. – 344 с.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник / Г.Ващенко. – Т. 1. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 192 с.
3. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки / О. Вишневський. – К. : Знання. – 2008. – 568 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.,1997. – 374с.
5. Кучерявий О. Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти: навч. посібн. / О. Г. Кучерявий. – К.: Видавничий дім «Слово», 2014. – 440 с.
6. Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання: Навч. посіб. / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2008. – 415 с.
7. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка: навчально-методичний посібник / М. Г. Стельмахович. – К, 1997. – С.40-52.
8. Фіцула М. Педагогіка: навчальний посібник / М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2007. – 560 с.

Тема 2. ЗМІСТ ВИХОВАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

І. Питання для обговорення

1. Розумове виховання, його мета, завдання і зміст.
2. Мета, завдання і зміст морального виховання.
3. Основні завдання, зміст і форми екологічного виховання учнів початкової школи.
4. Сутність, мета і завдання естетичного виховання молодших школярів.
5. Завдання, зміст та організаційні форми фізичного виховання.
6. Трудове виховання молодших школярів: мета, завдання, зміст і форми.
7. Зміст та завдання статевого виховання учнів початкових класів.
8. Завдання, зміст та форми організації громадянського виховання.
9. Національне виховання: мета, завдання і принципи.

Основні поняття: науковий світогляд, розумове виховання, культура розумової праці, мораль, етика, моральне виховання, естетика, естетичне виховання, фізичне виховання, трудове виховання, профорієнтаційна робота, громадянське виховання, статеве виховання, національне виховання, принципи національного виховання.

Методичні рекомендації

Для розкриття першого питання необхідно:

- дати визначення змісту понять «розумове виховання» та «розумовий розвиток»; вказати, що мета розумового виховання школярів полягає в їхньому розумовому розвитку; назвати основні завдання розумового виховання;
- розкрити сутність поняття «культура розумової праці», окреслити рекомендації щодо формування культури розумової праці дітей молодшого шкільного віку;

- обґрунтувати необхідність формування наукового світогляду молодших школярів.

У другому питанні потрібно:

- розкрити сутність і завдання морального виховання учнів початкової школи;
- вказати, що моральне виховання характеризується поняттями: мораль, моральний ідеал, моральний кодекс, моральні норми, моральні переконання, почуття та якості; розкрити їх значення.

Для розкриття **третього питання** доцільно:

- наголосити на актуальності екологічного виховання школярів, розкрити його зміст та завдання;
- зазначити, що метою екологічного виховання є формування в особистості екологічної свідомості і мислення;
- обґрунтувати практичну реалізацію завдань і мети екологічної освіти в сучасній школі.

У четвертому питанні необхідно:

- вказати, що основою естетичного виховання є наука естетика; дати визначення естетичного виховання молодших школярів, сформулювати його завдання в школі I ступеня;
- наголосити, що мета естетичного виховання полягає у формуванні естетичної культури особистості, її здатності до естетичного освоєння дійсності; охарактеризувати поняття «естетична культура» та «естетична свідомість», розкрити структуру естетичної свідомості;
- обґрунтувати методичні засади реалізації естетичного виховання в ПШ.

У п'ятому питанні потрібно:

- вказати на значення фізичного виховання для гармонійного розвитку особистості; розкрити його завдання на етапі молодшого шкільного віку;
- охарактеризувати засоби фізичного виховання (теоретична обізнаність, рухливі ігри, заняття гімнастикою, легкою атлетикою, спортивні ігри тощо);

- вказати, що в школі існують різноманітні форми фізичного виховання: уроки з фізичної культури, фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі шкільного дня (фізкультурні хвилинки під час уроку, ігри та вправи на перервах і в режимі подовженого дня), позакласна спортивно-масова робота (заняття в гуртках фізичної культури і спортивних секціях, спортивні змагання).

Шосте питання передбачає:

- визначення змісту поняття «трудове виховання», характеристику його завдань і принципів;
- визначення змісту трудового виховання на основі навчальної програми для кожного класу; відображення його особливостей в поняттях «трудова свідомість», «досвід трудової діяльності», «активна трудова позиція»; розкриття значення означених термінів;
- характеристику форм трудового виховання молодших школярів.

У сьомому питанні необхідно:

- розкрити значення понять «статеве виховання» та «статева вихованість» молодших школярів, сформулювати його мету та завдання;
- визначити особливості гендерної освіти й гендерного виховання молодших школярів;
- проаналізувати труднощі, з якими зустрічаються батьки при здійсненні статевого виховання дітей.

У восьмому питанні потрібно:

- дати визначення змісту поняття «громадянське виховання», його мети та завдань;
- наголосити, що одним із критеріїв і результатів громадянського виховання є громадянськість особистості, яку складають моральна, політична та правова культура, почуття власної гідності, внутрішньої свободи;
- проаналізувати умови ефективного громадянського виховання учнів ПШ.

Для розкриття **дев'ятого питання** доцільно:

- дати визначення змісту поняття «національне виховання», його мети та завдань; наголосити, що зміст національного виховання відображено в Концепції національного виховання (1996);
- охарактеризувати принципи національного виховання: народність, етнізація, природовідповідність, культуровідповідність та інші;
- охарактеризувати форми національного виховання учнів у початковій школі.

II. Запитання та завдання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність та особливості української національної системи виховання?
2. Назвіть і охарактеризуйте напрями виховання учнів у початковій школі.
3. Розкрийте завдання розумового виховання учнів початкової школи.
4. Дайте визначення змісту понять «моральне виховання», «мораль», «етика».
5. Охарактеризуйте форми естетичного виховання у школі I ступеня.
6. Проаналізуйте виховний та оздоровчий вплив фізкультхвилинок на учнів під час уроків у початковій школі.
7. Дайте визначення змісту понять «громадянське виховання» та «статеве виховання».
8. Охарактеризуйте сутність статевого виховання молодших школярів.
9. Назвіть та охарактеризуйте принципи національного виховання.
10. У чому полягає сутність і специфіка роботи вчителів з відзначення свят народного календаря?
11. Вставте пропущені слова:

- «Моральне виховання – це ... вплив дорослого на формування у дітей ... і ..., засвоєння моральних ..., розвиток ... і ... поведінки».
- «Естетичне виховання – це формування ... ставлення до навколишньої дійсності, потреби в ... діяльності, розвиток здатності сприймати ... в оточуючому житті і мистецтві».
- «Фізичне виховання – це ... вплив на організм дитини з метою його ... і ... вдосконалення, зміцнення здоров'я, формування ... навичок і ... якостей».

12. Чи поділяєте ви висловлювання, відомі у педагогіці? Відповідь обґрунтуйте.

- *А. Макаренко:* «Говорячи про виховання майбутнього статевого почуття нашої дитини, ми повинні, власне, говорити про виховання її майбутньої любові і про виховання її як майбутнього сім'янина».
- *С. Русова:* «Нова школа – од початкової до вищої – повинна бути прийнята національно свідомим натхненням...».
- *Г. Сковорода:* «Кожен повинен пізнати свій народ і в народі пізнати себе».
- *М. Стельмахович:* «Чим раніше дитина вступить у трудову діяльність, тим краще, бо це повністю відповідає вродженому потягу людини щось робити, діяти».
- *В. Сухомлинський:* «Моральне виховання дітей – це розумне обмеження. Дитина повинна розуміти, що є три речі: можна, не можна і треба».
- *В. Сухомлинський:* «Людська гордість за свою працю – найважливіше джерело моральної чистоти і благородства».
- *К. Ушинський:* «Розумова праця чи не найважча праця для людини. Мріяти – легко і приємно, а мислити – важко».
- *Т. Шевченко:* «Історія мого життя є частиною історії моєї Батьківщини».

III. Завдання для самостійної роботи

- Із книги Г. Ващенко «Виховний ідеал» випишіть і порівняйте характеристики різних підходів до змісту виховного ідеалу.
- Підготуйте методичну розробку бесіди з учнями за одним із напрямів виховання (громадянське, національне, розумове, моральне тощо).
- З методичного посібника М. Фіцули «Правове виховання учнів» (К., 1997. – 148 с.) випишіть рекомендації щодо організації правовиховної роботи на уроках у початковій школі.

IV. Наукові повідомлення

1. Вплив засобів масової інформації на формування особистості дитини молодшого шкільного віку.
2. Вплив національної культури та народних традицій на духовний розвиток особистості молодшого школяра.
3. Організація суспільно корисної та продуктивної діяльності в початковій школі.
4. Формування світоглядних позицій учнів засобами народної педагогіки.
5. Типові прояви формалізму у вихованні.

V. Розв'яжіть педагогічні ситуації

Ситуація 1. У початкових класах часто вдаються до обговорення казок. Після їх читання ставлять такі запитання:

- Кого із персонажів казки ти вибрав би своїм товаришем і чому?
 - Як би ти діяв у подібній ситуації.
 - Чи є у цій казці персонаж, якому потрібно допомогти?
 - Чи є у казці злі персонажі, яким би ти погодився допомогти стати добрішими. Як би ти це зробив?
1. *З якою метою ставлять учням такі запитання? Які знання та особистісні якості учнів передбачають сформувати?*

2. *До однієї з дитячих казок складіть низку запитань для учнів, спрямованих на формування моральних уявлень.*

Ситуація 2. На очах багатьох батьків, що зустрічали своїх дітей, першокласник, вийшовши зі школи, ударив дівчинку портфелем по голові.

- Ти що робиш? – схвильовано вигукнула мати цього хлопчика. – Ручка у портфеля зовсім слабенька – відірветься! З чим у школу будеш ходити?
- Хіба так можна, хлопчику? – почулося з усіх боків.
- Нехай не плюється на перерві! – із щирою переконливістю в своїй правоті відповів хлопчик.
- Бачите, що трапилося, – підбадьорена поясненням сина, звернулася його мама до людей. – Він захищався!

І відразу, заохочуючи, звернулася до нього: «Правильно сину! Не давай скривдити себе. Наступного разу не буду плюватись. Але портфель усе ж треба берегти». Далі слів не було чути. Хлопчик з мамою, взявшись за руки, швидкою ходою попрямували зі шкільного двору.

Останньою залишила територію школи заплакана дівчинка.

1. *Дайте педагогічну оцінку ситуації?*
2. *Які моральні якості учнів формуються у таких випадках?*
3. *Визначте свої дії у цій ситуації з позиції вчительки хлопчика і дівчинки.*

Ситуація 3. У сім'ї Сергійка високо підносять культ навчання. Хлопчина вже з п'яти років готувався до занять у школі. За оцінкою вчителів, Сергійко кмітливий, у нього добре розвинена увага (як для першокласника), вчиться із захопленням. Однак вкрай негативно ставиться до самообслуговуючої праці, не любить фізичної праці, дома не виконує і не хоче виконувати жодних обов'язків.

1. *Які помилки допущено в трудовому вихованні Сергійка?*

2. *Як би ви поводитися у цій ситуації, будучи на місці вчительки?*

Ситуація 4. Б. П. та Л. О. Нікітіни розповідали: «Був у нас досить важкий період у житті. Для додаткового заробітку брали «надомну» роботу – шили фартухи. Допомогали усі. Працювали щоденно до двох годин. Назвали своє виробництво «Швейна фабрика». Година-дві кропіткої роботи, здавалося б, мали втомити дітей, але ні: вони переймалися якоюсь особливою трудовою гідністю внаслідок своєї необхідності, потрібності на фабриці. Якось в Анюти болів палець – вона його вколола. Ми хотіли звільнити її від роботи, а вона: «А хто ж буде кишеньки пришивати?» – і працювала з усіма до кінця «зміни».

Навіть дивно як наші вертуни перевтілювалися за роботою: ставали зосередженими, уважними, серйозними, навіть якимись трішки поважними. Участь у загальній праці, усвідомлення залежності усіх від кожного, допомагала їм відчувати, що життя складається не лише з приємного «хочу», а й із сурового і відповідального «треба»»

1. *Як ви оцінюєте залучення маленьких дітей до домашньої продуктивної праці?*
2. *Проаналізуйте вплив участі дітей у праці на моральне і розумове виховання.*

Ситуація 5. Наталя (6 років) з татом саджають біля будинку квіти. Тато забиває кілочки і натягує мотузку.

- Для чого? – запитує дівчинка.
- А ось побачиш, – каже він і ставить їй зустрічне запитання. – Як, на твою думку, буде красивіше: щоб квіти вирости рівними рядами чи ...
- Певне, щоб вони стояли в ряд! – перебиває Наталя тата, – а не як попало.
- Правильно. Тому ми будемо сіяти насіння рівно, тоді і квіти виростуть рівними рядами.

А через деякий час, коли з'явилися зелені паростки, дівчинка помітила, що квіти ростуть рівними рядочками, на них

і подивитися приємно – і посміхнулася. Коли на клумбі зацвіли квіти, Наталя сказала своїй подрузі:

- Це ми з татом секрет придумали. Хочеш, розповім, як треба шикувати квіти рівними рядочками?
Не без гордості, дівчинка, продовжувала:
- Яку красу ми з татом влаштували біля нашого будинку!
На наступний рік ще більше квітів насадимо...
- 1. *Який вплив на естетичний розвиток дитини чинить її залучення до певної діяльності?*
- 2. *У чому полягає зв'язок між естетичним, трудовим і моральним вихованням?*
- 3. *Запропонуйте шляхи формування естетичних похвоттів і уподобань дітей молодшого шкільного віку.*

Ситуація 6. Час від часу повторюється «мода» навчати дітей плаванню з перших місяців їхнього життя, оскільки таким чином створюються найбільш оптимальні умови для їх фізичного розвитку.

1. *Проаналізуйте доцільність залучення дітей до плавання з перших місяців життя.*
2. *Яким чином потрібно залучати дітей до фізичного виховання в сім'ї?*

Ситуація 7. Досвід переконав нас у тому, що майже у 85 % усіх невстигаючих учнів головною причиною відставання у навчанні є незадовільний стан їхнього здоров'я.

... У перші тижні роботи «Школи радості» я уважно вивчав здоров'я дітей ... головною причиною слабкості й хворобливості окремих малюків було те, що вони жили, так би мовити, в тепличних умовах: матері оберігали їх від найменшого подиху вітерця. Діти швидко стомлювалися. У перші дні життя «Школи радості» вони ледве могли пройти якийсь кілометр. Матері скаржилися на їхній поганий апетит.

У нас стало правилом: жодної хвилини в осінні, весняні й зимові дні діти не повинні бути в приміщенні. У перші 3-4 тижні «Школи радості» діти проходили щодня 2-3 кілометри; на

другий місяць – 4-5, а на третій – 6. І все це серед полів і лугів, у дібровах і в лісі... Дитині хочеться йти, бо вона відчуває себе першовідкривачем світу, діти поверталися додому стомлені, але щасливі, життєрадісні.

1. Проаналізуйте організацію фізичного виховання школярів у «Школі радості».
2. Назвіть джерела і засоби зміцнення здоров'я дітей.
3. У чому виявляється взаємозв'язок між фізичним вихованням із розумовим, моральним та естетичним?

Ситуація 8. У Павлівській середній школі учні під керівництвом свого вчителя В.О.Сухомлинського склали маленькі оповідання, казки, притчі. Ось одна з цих художніх мініатюр – «Осіньне убрання». «Коли сонечко починає нижче ходити по небу, у темному лісі просинається бабуся із золотою косою. Цю бабуся називають Осінь. Вона тихо йде зеленими лугами. Де зупиниться, там на траві залишаються білі кристалики льоду. Люди вранці говорять: «Заморозок». Приходить Осінь в сад. Доторкнеться золотою косою до дерева і листя на ньому стають жовтими, червоними, оранжевими. А люди вранці говорять: «Золота осінь». А вдень Осінь із золотою косою ховається у темному лісі. Чекає ночі».

1. У чому, на Вашу думку, полягає виховний вплив, складених учнями творчих мініатюр? Які моральні якості та світоглядні погляди формуються в творчій роботі учнів?
2. Чому В.О. Сухомлинський надав великого значення залученню учнів до духовної народної скарбниці, зокрема, казок у виховному процесі школи?

Список рекомендованої літератури

1. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки / О. Вишневецький. – К. : Знання. – 2008. – 568 с.
2. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 1995. – № 6. – С. 18-19.

3. Кучерявий О. Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти: навч. посібн. / О. Г. Кучерявий. – К.: Видавничий дім «Слово», 2014. – 440 с.
4. Мойсеюк Н. Педагогіка. Навчальний посібник / Н. Мойсеюк. – К., 2007. – 656 с.
5. Стельмахович М. Г. Теорія і практика українського національного виховання / М. Г. Стельмахович. – Івано-Франківськ, 1996. – 80 с.
6. Фіцула М. Правове виховання учнів: навч.-метод. посібник / М. Фіцула. – К., 1997. – 148 с.

Тема 3. МЕТОДИ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

I. Питання для обговорення

1. Поняття про «методи виховання» як педагогічну категорію. Методи, прийоми і засоби виховання.
2. Методи формування свідомості особистості.
3. Методи організації діяльності та формування досвіду громадської поведінки.
4. Методи стимулювання діяльності та поведінки особистості.
5. Методи самовиховання.

Основні поняття: *методи виховання, прийоми виховання, засоби виховання, методи формування свідомості особистості, методи організації діяльності та формування досвіду громадської поведінки, методи стимулювання діяльності та поведінки, методи самовиховання, педагогічна техніка.*

Методичні рекомендації

Для розкриття **першого питання** необхідно:

- дати визначення змісту понять: методи, прийоми та засоби виховання; охарактеризувати значення кожної категорії для організації виховного процесу;

- розкрити класифікацію методів виховання за В. Сластьоніним, вказати такі групи: методи формування свідомості особистості (бесіди, лекції, методи дискусії, переконання, навіювання, приклад), організації діяльності та формування досвіду громадської поведінки (педагогічна вимога, громадська думка, привчання, вправи, створення виховних ситуацій, доручення), стимулювання діяльності і поведінки (змагання, заохочення, покарання), самовиховання (самопізнання, самооцінювання, саморегуляція).

У **другому питанні** потрібно:

- вказати, що група методів формування свідомості особистості є визначальною при організації виховної роботи зі школярами, оскільки в демократичному суспільстві взаємини між людьми ґрунтуються, передусім, на засадах гуманізму, відтак повноцінна діяльність кожної особистості може бути ефективною, якщо вона спирається на свідомість і переконання;
- наголосити, що дана група включає бесіду, лекції, методи дискусії, переконання, навіювання, приклад;
- розкрити виховний потенціал бесіди, зазначивши, що вона може бути фронтальною (групова, колективна) та індивідуальною; охарактеризувати її проведення (обґрунтування теми, діалог з дітьми, підсумки бесіди);
- охарактеризувати виховну цінність методу прикладу, обґрунтувати доцільність використання як позитивних, так і негативних прикладів;
- проаналізувати специфіку використання методів переконання та навіювання з вихованцями в початковій школі.

Для розкриття **третього питання** доцільно:

- зазначити, що до цієї групи методів належать: педагогічна вимога, громадська думка, вправа, привчання, доручення, створення виховних ситуацій;
- проаналізувати педагогічну вимогу як метод виховання, який передбачає собою педагогічний вплив на свідомість

вихованця з метою спонукати його до позитивної діяльності або гальмування його дій і вчинків; охарактеризувати форми педагогічної вимоги: пряму й опосередковану;

- розкрити сутність громадської думки як методу виховання, назвати функції та окреслити умови її використання у виховній роботі з учнями;
- охарактеризувати специфіку вправ та привчання як методів виховання;
- сформулювати педагогічну цінність доручення як методу виховання та вказати умови його ефективного використання;
- проаналізувати педагогічне значення методу створення виховних ситуацій, охарактеризувати прийоми створення виховних ситуацій (творчі та гальмуючі).

У **четвертому питанні** необхідно:

- наголосити, що до групи методів стимулювання діяльності та поведінки особистості належать: змагання, заохочення і покарання;
- розкрити виховний потенціал змагання як методу виховання, що базується на природній схильності дітей до здорового суперництва та самоутвердження в дитячому колективі; охарактеризувати умови застосування методу;
- проаналізувати заохочення і покарання як методи виховання, обґрунтувати специфіку їх застосування у виховному процесі початкової школи;
- назвати умови підвищення виховної ефективності заохочення і покарання.

Для розкриття **п'ятого питання** потрібно:

- назвати методи самовиховання – самопізнання, самооцінювання, саморегуляцію;
- розкрити виховний потенціал та специфіку застосування кожного методу.

II. Запитання і завдання для самоконтролю

1. Дайте визначення понять «метод», «прийом», «засіб» виховання.
2. Обґрунтуйте на конкретних прикладах взаємозумовленість різних методів виховання.
3. Якими підходами детерміновано вибір різних класифікацій методів виховання?
4. Які методи належать до групи методів формування свідомості особистості? Охарактеризуйте їх.
5. Чим різняться бесіда і диспут?
6. Які методи належать до групи методів організації діяльності та формування досвіду суспільної поведінки? Охарактеризуйте їх.
7. Які методи належать до групи методів стимулювання діяльності та поведінки? Охарактеризуйте їх.
8. Розкрийте педагогічні умови ефективного застосування методів заохочення і покарання.
9. Як узалежнений всебічний розвиток особистості від використання засобів виховання?
10. Які фактори і умови впливають на вибір методів виховання?
11. У чому виявляються основні ознаки творчого підходу до вибору і використання методів виховання?
12. Який із запропонованих варіантів визначення «покарання» найповніше розкриває його сутність?
 - а) покарання – це вирішальний фактор гальмування негативних дій вихованця з метою формування в нього страху за свої помилкові дії;
 - б) покарання – це метод виховання, який є формою вимог до вихованців, засобом залякування їх з приводу помилкових дій;
 - в) покарання – це засіб впливу вихователя на вихованця з метою стримування його від негативних учинків;
 - г) правильна відповідь відсутня.

13. Із наведених нижче понять, оберіть приналежні до методів виховання (див. таблицю II.1):

Таблиця II.1

1. Заохочення.	7. Переконання.	13. Привчання.
2. Спостереження.	8. Покарання.	14. Режим.
3. Екскурсія.	9. Диспут.	15. Демонстрування.
4. Педагогічна вимога.	10. Вправи.	16. Приклад.
5. Переконання.	11. Інструктаж.	17. Гра.
6. Туристичний похід.	12. Робота з підручником.	18. Громадська думка

14. Встановіть відповідність у таблиці II.2:

Таблиця II.2

А) Методи формування свідомості особистості	1. Покарання.
Б) Методи організації діяльності та формування досвіду громадської поведінки	2. Заохочення.
В) Методи стимулювання поведінки та діяльності особистості	3. Бесіда.
	4. Навіювання.
	5. Диспут.
	6. Привчання.
	7. Доручення.
	8. Вправи.
	9. Громадська думка.
	10. Змагання.
	11. Педагогічна вимога.
	12. Переконання.

15. Знайдіть та виправте помилки у твердженнях.

- Засоби виховання – надбання матеріальної та духовної культури, форми і види виховної роботи, які використовують під час реалізації певного методу.
- До групи методів формування свідомості особистості належать: бесіди, лекції, громадська думка, методи дискусії, переконання, навіювання, заохочення, приклад.

- Доручення як один із методів формування суспільної поведінки є педагогічним впливом на свідомість вихованця з метою його спонукання до позитивної діяльності або гальмування негативних дій і вчинків.
- Прийоми створення виховуючих ситуацій поділяють на дві групи: а) творчі: доброта, увага і піклування; пробудження гуманних почуттів; прояв засмучення; зміцнення віри в свої сили; б) гальмуючі: паралельна педагогічна дія, наказ, докір, натяк, показна байдужість, іронія, прояв обурення, попередження.
- Умови підвищення виховної ефективності заохочення і покарання: а) здійснюються з урахуванням індивідуального підходу; б) систематичність; в) використовуються із посиленням впливу, від найменшого до найбільшого; г) гуманність – відсутність образи людської гідності.

16. У кожній колонці таблиці П.3 наведено одну групу методів виховання, розмістіть вислови відомих людей таким чином, щоб описаний у цитаті метод співвідносився з приналежною до нього групою.

Таблиця П.3

Методи		
1.	2.	3.
Формування свідомості особистості	Організації діяльності та формування досвіду громадської поведінки	Стимулювання діяльності та поведінки особистості

- ✓ *Ф.Бекон*: «Заохочення – це відображення проявів доброчинства».
- ✓ *М.П.Булгаков*: «Чим гірше людині, тим більше її треба хвалити».
- ✓ *О.І.Герцен*: «Переконання навіюються теорією, поведінка ж формується прикладом».

- ✓ *Демокрит*: «Хорошими людьми стають більше від вправ, ніж від природи».
- ✓ *І.Кант*: «Якщо хочеш закласти основи моральних почуттів, не варто карати».
- ✓ *Я.А.Коменський*: «Як поведуть себе ті, хто живе разом з дітьми, – розумно чи нерозумно, так само привчаються жити й діти».
- ✓ *П.Ф.Лесгафт*: «Сила лагідного спокійного слова така велика, що з нею не зможе зрівнятися ніяке покарання».
- ✓ *Т.Г.Лубенець*: «Крім постійного страху та його наслідків, своїми покараннями ми розвиваємо в дитині ще одну сторону, навряд чи бажану – мстивість, вимогу відплати».
- ✓ *А.С.Макаренко*: «Лише живий приклад виховує дитину, а не слова, хай найбільш хороші, але не підкріплені справою».
- ✓ *А.С.Макаренко*: «Коли б хто-небудь спитав, як би я міг у короткій формулі визначити сутність мого педагогічного досвіду, я б відповів, що якомога більше вимоги до людини і якомога більше поваги до неї».
- ✓ *М.Монтень*: «Заслужують на похвалу діяння, а не сама людина».
- ✓ *Ж.-Ж.Руссо*: «Справжнє виховання полягає не стільки в правилах, скільки у вправах».
- ✓ *Ф.Честерфілд*: «Якщо хочеш переконувати, намагайся передусім сподобатися, намагайся, щоб голос твій звучав гармонійно, щоб кожен склад твій був чітко викарбований, щоб головні пункти звучали сильно й голосно. Усе повинно подобатись і захоплювати».

III. Завдання для самостійної роботи

- Законспекуйте розділ з книжки М.Стельмаховича «Українська народна педагогіка» (с.20-26) та доберіть ілюстрації до кожного методу виховання, які запропонував педагог.
- Розробіть презентацію на тему: «Методи виховання молодших школярів».

IV. Наукові повідомлення

1. Інтерактивні прийоми у вихованні.
2. Технології виховної роботи в початкових класах.

V. Розв'яжіть педагогічні ситуації

Ситуація 1. Після уроків учитель-класовод залишила учня четвертого класу, який насмітив у класі. Винуватець мав не лише прибрати клас, а й помити парти, протерти підвіконня й батареї. Виконавши зазначене, хлопець захопився роботою та полив ще квіти, що стояли на відвіконні.

– А ти все таки молодець, – похвалила його вчителька. – Умієш і любиш працювати. Сподіваюсь, надалі будеш охайним.

1. Проаналізуйте значення похвали вчителя у вихованні дитини.
2. У якій залежності перебувають методи заохочення і покарання? Чи можуть вони взаємодоповнюватись?

Ситуація 2. За останніх п'ятнадцять років, – розповідає досвідчений педагог, – вигнав з класу одного учня і раз – самого себе. І в тому, і в іншому випадку себе виправдовую. Учня я виставив улюбленого. Він тепер аспірант, як зустрінемося, з цього починаємо... І себе «вигнав» заслужено. Від уроку до уроку чергові не готували приміщення до заняття. То ганчірки немає, то крейди. Що ж, поганому вчителеві, який не може вирішити таке питання, не місце на уроці. Я так і сказав своїм учням і пішов у вчительську. З тих пір не розлучаємося на уроках – підстав немає.

1. Визначте ефективність застосованих учителем методів виховання.
2. У яких випадках, на вашу думку, можна виганяти учня з класу?

Ситуація 3. Наталку К. однолітки вважали «невмійкою». «Їй нічого не можна доручити, у неї все валиться з рук», – казали

третьокласники Вірі Андріївні, коли та, організувавши у групі подовженого дня театр казок, вирішила дати дівчинці роль.

- Такого не може бути, – відповіла Віра Андріївна. – А якщо вона буде феєю?

Треба було бачити, як зраділа Наталя, як старалася на репетиціях. На спектаклі вона чудово впоралася з роллю. Це змінило ставлення однокласників до неї, сприяло її самоутвердженню.

- Я ще раніше помітила, що дівчинка дуже пластична і граційна, – розповідала Віра Андріївна. – Необхідно було тільки вселити у неї впевненість, примусити однокласників повірити в її здібності.

1. *Дайте оцінку діям учителя. Який вплив ігрових ситуацій на виховання дітей?*
2. *Обґрунтуйте сутність методу створення виховуючих ситуацій.*

Ситуація 4. У Ніни велика сім'я: мати, батько, два брати, дві сестри, бабуся. Ніна найменша – їй дев'ять років; бабуся найстарша – їй вісімдесят два роки. Коли сім'я обідає, в бабусі тремтять руки. Всі до цього звикли й намагаються не помічати. А якщо хто-небудь подивиться на бабусині руки, то вони починають тремтіти ще дужче. Несе бабуся ложку – ложка тремтить і краплі капають на стіл.

Незабаром День народження Ніни. Мама сказала, що на її іменини буде обід. Вона з бабусею спече великий солодкий пиріг. Тому дівчинка може запросити своїх подруг.

Прийшли гості. Мама накриває стіл білою скатертиною. Ніна подумала: «І бабуся сяде за стіл, а в неї руки тремтять. Подруги сміятимуться і розкажуть всім у школі».

Ніна тихенько сказала мамі:

- Мамо, нехай бабуся за стіл сьогодні не сідає...
- Чому? – здивувалася мама.
- У неї руки тремтять... Капає на стіл...

Мама зблідла. Не сказавши ні слова, вона забрала зі столу білу скатертину й сховала її у шафу.

Мама довго сиділа мовчки, а потім сказала:

– У нас сьогодні бабуся хвора. Іменинного обіду не буде. Поздоровляю тебе, Ніно, з Днем народження. Моє тобі побажання: будь справжньою людиною.

1. *Чи правильно вчинила мама щодо до доньки?*
2. *Який метод використала мама з метою подолання егоїзму дівчинки?*

Ситуація 5. Петрик уже навчався в 4-му класі. Він старанно виконував усі завдання, був слухняним хлопчиком, але якось цурався своїх товаришів.

Учитель-класовод А. С. відвідувала учнів удома. Зайшла і до Петрика. Він був один, щось майстрував. Поговоривши з учнем, А.С. звернула увагу на велику порцелянову кішку на столі.

- Це тобі хтось подарував?
- Ні, це мама купила давно. Скарбничка.

Учитель спробувала підняти. Важенька. Напевно, вже багато грошей там зібрано.

- І багато вже назбирали? Усією сім'єю?
- Багато, – радісно заговорив Петрик. – Це мої, з першого класу.
- А ти вже заробляєш гроші? – поцікавилась А. С.
- Аякже... Ні, це тато й мама дають мені за навчання і поведінку.
- Як це?
- Якщо отримаю п'ятірку, то 50 копійок дають і я кидаю їх в скарбничку.
- А за четвірку?
- Тридцять копійок. Якщо отримав трійку, то лише десять. За хорошу поведінку в кінці тижня – цілу гривню.
- Ого! – задумливо промовила А.С. – А як же ти збираєшся витратити ці гроші?
- Ще не знаю. Мама каже, що так можна й на машину назбирати...

1. Проаналізуйте цю ситуацію щодо використання методів виховання.
2. Який метод виховання використовують у цьому випадку батьки?
3. Дайте рекомендації батькам щодо виховання сина.

Список рекомендованої літератури

1. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кременя. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / С. Г. Карпенчук. – К.: «Вища школа», 2005. – 343 с.
3. Кучерявий О. Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти: навч. посібн. / О. Г. Кучерявий. – К.: Видавничий дім «Слово», 2014. – 440 с.
4. Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2008. – 415 с.
5. Фіцула М. Педагогіка: навчальний посібник / М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2007. – 560 с.
6. Ярошук Л. Г. Методика виховної роботи: навч.-метод. комплекс / Л. Г. Ярошук. – К.: «Слово», 2012. – 320 с.

Тема 4. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

І. Питання для обговорення

1. Форми виховної роботи вчителя початкової школи (масові, групові, індивідуальні; словесні, наочні, практичні).
2. Методика підготовки та проведення години спілкування (класної години).
3. Методика підготовки і проведення класних зборів.
4. Методика підготовки й проведення етичної бесіди.

Основні поняття: виховна робота, форми виховної роботи (масові, групові, індивідуальні; словесні, наочні, практичні), година спілкування, класні збори, етична бесіда.

Методичні рекомендації

Для розкриття **першого питання** потрібно:

- Розкрити сутність поняття «форма виховної роботи», вказати, що до форм виховної роботи належать: масові, групові, індивідуальні; словесні, наочні, практичні;
- охарактеризувати кожну групу, зазначивши, що до колективних форм належать: святкові ранки, зустрічі з видатними людьми краю, спартакіади, творчі звіти; до групових – класна година, етична бесіда, година спілкування; до індивідуальних – колекціонування, гра на музичному інструменті;
- розкрити вимоги щодо проведення кожної форми виховної роботи.

У **другому питанні** доцільно:

- дати визначення змісту поняття «година спілкування» та охарактеризувати її мету; розкрити основні напрями у плануванні змісту годин спілкування; вказати різні форми проведення годин спілкування (аналіз ситуацій, рольові ігри, відтворення народних свят, звичаїв, години музики, живопису тощо); розкрити специфіку підготовки та структуру проведення години спілкування; наголосити, що зміст години спілкування охоплює вступну, основну та підсумкову частини.

У **третьому питанні** варто:

- розкрити мету, завдання і зміст класних зборів; окреслити роль педагога в проведенні класних зборів, визначити питання, які вирішуються.

Для розкриття **четвертого питання** потрібно:

- розкрити зміст етичної бесіди як форми виховної роботи;
- назвати методичні рекомендації, яких слід дотримуватися в підготовці та проведенні етичної бесіди в ПШ;

- вказати тривалість етичної бесіди з учнями ПШ.

II. Запитання і завдання для самоконтролю

1. Які заходи належать до масових форм виховної роботи в початковій школі.
2. Охарактеризуйте групові форми виховної роботи в початковій школі.
3. Дайте визначення змісту понять: година спілкування, класні збори, етична бесіда.
4. Назвіть основні напрямки, які реалізує зміст години спілкування.
5. Перелічіть можливі форми проведення години спілкування.
6. Охарактеризуйте структуру і зміст години спілкування.
7. Проаналізуйте методiku підготовки та проведення класних зборів.
8. Яка тривалість етичної бесіди в початковій школі?
9. Продовжіть перелік рекомендацій до проведення класної години з молодшими школярами:
 - класні години мають бути систематичними;
 - на розгляд учнів бажано виносити цікаві, актуальні для них питання;
 - не варто влаштовувати на класних годинах педагогічний аналіз діяльності учнів упродовж значного проміжку часу;
 - ... ;

III. Завдання для самостійної роботи

- Спроектуйте зміст та методичну розробку бесіди зі школярами з метою вивчення їхніх здібностей та уподобань.
- Розробіть план-конспект проведення години спілкування для учнів 1-2-3-4-го класів.
- Розробіть тематику етичних бесід для учнів 4-го класу. Складіть розгорнутий план-конспект проведення етичної бесіди з однієї із запропонованих тем.

- Законспекуйте статтю С. Таранець Співпраця школи і сім'ї у вихованні школяра / С. Таранець // Початкова освіта. – 2008. – № 21. – С. 4-7.

IV. Наукові повідомлення

1. Театралізація як ефективний засіб сучасних форм виховання.
2. Зміст та особливості діяльності літнього пришкольнього відпочинкового табору.
3. Шкільна бібліотека – інформаційно-виховний центр школи.
4. Предметні тижні в школі: мета, зміст, методика їх проведення.

V. Розв'яжіть педагогічну ситуацію

Ситуація 1. Готуючись до виховної години у класі, класний керівник склав її детальний план, добрав цікаві матеріали, виписав цитати, підготував запитання. Однак, під час виховної години діти почали задавати зовсім інші питання, ніж ті, які передбачав класний керівник, а те, про що він розповідав, не завжди було цікавим для дітей, вони слухали не уважно, а дехто взагалі займався своїми справами.

1. *Якої помилки допустився класний керівник, моделюючи виховну годину?*
2. *Як би ви використали ініціативність й зацікавленість учнів для підготовки й проведення виховної години?*

Список рекомендованої літератури

1. Виховні години в початковій школі. – К.: Шкільний світ, 2010. – 128 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посібн. / Н. П. Волкова. – К.: Академія, 2003. – 616 с.
3. Гребенькова Л. О. Довідник класного керівника. 1-4 класи / Л. О. Гребенькова. – Харків: Ранок, 2007. – 194 с.

4. Карпенчук С. Теорія і методика виховання: навч. посібник / С. Карпенчук. –К., 1997. – С. 7-21.
5. Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2008. – 415 с.
6. Організація роботи класного керівника: навч. посіб. / Уклад. О. Л. Кірдан. – К.: «Науковий світ», 2002. – 117 с.
7. Тематичні тижні в початковій школі. – К.: Шкільний світ, 2013. – Лютий. – 128 с.
8. Хорошак М. С. Літнє оздоровлення та відпочинок дітей у пришкільному таборі / М. С. Хорошак, Г. С. Самолук. – Харків: Ранок, 2012. – 192 с.

Тема 6. ПОЗАУРОЧНА І ПОЗАШКІЛЬНА ВИХОВНА РОБОТА

І. Питання для обговорення

1. Поняття позаурочної та позашкільної роботи з молодшими школярами: зміст, мета, завдання.
2. Закон України «Про позашкільну освіту».
3. Позашкільні заклади в системі освіти.

Основні поняття: *позашкільна освіта, позаурочна і позашкільна виховна робота, Закон України «Про позашкільну освіту», позашкільний навчальний заклад.*

Методичні рекомендації

У першому питанні необхідно:

- дати визначення змісту поняття «позаурочна» та «позашкільна» виховна роботи;
- охарактеризувати мету, завдання, зміст, специфіку позакласної та позаурочної роботи з молодшими школярами.

У другому питанні потрібно:

- розкрити основні положення Закону України «Про позашкільну освіту», а саме: завдання позашкільної освіти, структуру та шляхи здобуття позашкільної освіти;
- охарактеризувати специфіку комплексних та профільних позашкільних навчальних закладів;
- проаналізувати напрями реалізації позашкільної освіти в позашкільних навчальних закладах: художньо-естетичний, туристсько-краєзнавчий, еколого-натуралістичний, науково-технічний, дослідницько-експериментальний, спортивний, військово-патріотичний, бібліотечно-бібліографічний, соціально-реабілітаційний, оздоровчий, гуманітарний.

Для розкриття **третього питання** потрібно:

- назвати позашкільні заклади освіти: центри й клуби дитячої творчості, дитячо-юнацькі спортивні школи, студії, бібліотеки, оздоровчі та інші заклади;
- охарактеризувати форми виховної роботи в позашкільних закладах освіти.

II. Запитання і завдання для самоконтролю

1. У чому полягає відмінність між позакласною та позаурочною виховною роботою?
2. Назвіть осередки позаурочної виховної роботи в початковій школі.
3. Охарактеризуйте форми і специфіку організації позаурочної виховної роботи.
4. Назвіть основні принципи ефективної організації позакласної й позаурочної виховної роботи.
5. Охарактеризуйте класифікацію позашкільних закладів і виховну діяльність, яку вони здійснюють.
6. Продовжіть речення: «Види діяльності позашкільного закладу різноманітні й різнопланові. До них належать: ...».

7. Знайдіть помилки в таблиці П.7:

Таблиця П.7

Форми виховної роботи		
Масові	Групові	Індивідуальні
Тематичні тижні Зустрічі з видатними людьми Гра на музичних інструментах	Класні збори Олімпіади Святкові ранки Година спілкування Етична бесіда	Малювання Читання літератури Колекціонування Вишивання Виставки преси

III. Завдання для самостійної роботи

- Законспектувати основні положення «Концепції позашкільної освіти і виховання».

IV. Наукові повідомлення

1. Планування діяльності позашкільного навчального закладу.
2. Органи управління позашкільною освітою в Україні.

V. Розв'яжіть педагогічну ситуацію

Ситуація 1. У родині, де зростає Тетянка, троє дітей. Мати виховує їх сама. Дівчинка обережно ставиться до своїх речей, підручників та зошитів... Одного разу вона побачила, як її однокласник Петрик виривав із зошита чисті аркуші й робив з них літачки.

- Ти що робиш? Навіщо рвати зошит, адже він коштує грошей?!
- У мене їх багато... Мені не шкода... Як забажаю – батько завтра ще купить...

1. *Охарактеризуйте ситуацію з позиції поведінки учителя.*
2. *Які дотичні до ситуації проблеми доцільно розглядати з учнями під час етичної бесіди?*

Список рекомендованої літератури

1. Виховні години в початковій школі. – К.: Шкільний світ, 2010. – 128 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посібн. / Н. П. Волкова. – К.: Академія, 2003. – 616 с.
3. Гребенькова Л. О. Довідник класного керівника. 1-4 класи / Л. О. Гребенькова. – Харків: Ранок, 2007. – 194 с.
4. Карпенчук С. Теорія і методика виховання: навч. посібник / С. Карпенчук. – К., 1997. – С. 7-21.
5. Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2008. – 415 с.
6. Організація роботи класного керівника: навч. посіб. / Уклад. О. Л. Кірдан. – К.: «Науковий світ», 2002. – 117 с.
7. Тематичні тижні в початковій школі. – К.: Шкільний світ, 2013. – Лютий. – 128 с.
8. Хорошак М. С. Літнє оздоровлення та відпочинок дітей у пришкільному таборі / М. С. Хорошак, Г. С. Самолук. – Харків: Ранок, 2012. – 192 с.

Тема 6. КОЛЕКТИВНЕ ТВОРЧЕ ВИХОВАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

І. Питання для обговорення

1. Виховні заходи як основна форма організації позакласної виховної роботи з молодшими школярами.
2. Етапи планування виховних заходів, їхня тематика.
3. Вимоги до оформлення виховних заходів.
4. Технологія колективного творчого виховання.
5. Методика проведення колективних творчих справ (КТС).

Основні поняття: *виховний захід, етапи планування виховних заходів, технологія колективного творчого виховання, колективні творчі справи.*

Методичні рекомендації

Для розкриття **першого питання** необхідно:

- розкрити зміст поняття «виховний захід», наголосити на тому, що він повинна бути комплексом кількох видів діяльності (пізнавальна, громадська, трудова, розважальна тощо);
- охарактеризувати сутність виховної роботи в урочний та позаурочний час;
- назвати та проаналізувати основні вимоги до проведення виховних заходів (чітка назва, відповідність мети і назви, планування основних етапів та інші).

У **другому питанні** потрібно:

- наголосити, що організація виховних заходів має такі етапи: аналіз ситуації та формулювання цілей, планування, проведення, підбиття підсумків; охарактеризувати їх;
- вказати, що педагогічна практика має значний арсенал комплексних виховних заходів, які за домінуючою виховною метою поділяються на пізнавальні, соціально-орієнтовані, етичні, естетичні, екологічні, трудові, спортивні; охарактеризувати їх.

Для розкриття **третього питання** доцільно:

- наголосити на тому, що текст виховного заходу має бути викладений без помилок: шрифт Times New Roman, розмір шрифту – 14, інтервал – 1,5;
- вказати, що текст сценарію має бути викладений за алгоритмом: форма проведення виховного заходу, її тема; адресність; мета; наочне та музичний супровід тощо.

У **четвертому питанні** необхідно:

- розкрити сутність понять «технологія колективного творчого виховання» і «колективна творча справа»; наголосити, що застосування сучасних виховних технологій у виховній роботі школи обумовлено актуальністю, перспективністю, науковістю, оригінальністю реалізацій виховних цілей;

- зазначити, що колективне творче виховання спрямоване на реалізацію цілого комплексу виховних завдань: естетичних, патріотичних, трудових, правових, народознавчих тощо.

У п'ятому питанні потрібно:

- охарактеризувати такі групи колективних творчих справ: суспільно-політичні, трудові, пізнавальні, художньо-естетичні, спортивно-оздоровчі;
- проаналізувати етапи підготовки та проведення КТС: попередня робота вчителів-вихователів; колективне планування; підготовка КТС; проведення КТС; колективне оцінювання КТС та підбиття підсумків;
- назвати умови, дотримання яких сприяє ефективному проведенню КТС.

II. Завдання і запитання для самоконтролю

1. Дайте визначення змісту поняття «виховний захід».
2. Охарактеризуйте основні вимоги до проведення виховних заходів.
3. Проаналізуйте етапи планування виховних заходів.
4. Назвіть вимоги до змісту виховних заходів.
5. Сформулюйте вимоги до письмового оформлення сценарію виховного заходу.
6. У чому полягає зміст технології колективного творчого виховання?
7. Які виховні заходи належать до технології колективного творчого виховання?
8. Розкрийте мету створення учнівських тимчасових творчих груп для реалізації технології колективного творчого виховання.
9. Охарактеризуйте виховні завдання колективних творчих справ.
10. Розкрийте стадії реалізації колективної творчої справи.
11. Доповніть основні вимоги до проведення виховного заходу:

- I. Чітка назва заходу та розуміння педагогом його мети.
- II. Планування основних етапів заходу та визначення завдань кожного з них.
- III. Організація підготовки заходу відповідно до мети.
- IV.

12. Заповніть прогалини таблиці П.8.

Таблиця П.8

КТС	Тематика КТС
Пізнавальні	- прес-конференції «За сторінками твоїх підручників»; - турніри ерудитів і знавців з предметів; - ...;
Соціально-орієнтовані	- День Конституції України; - день Матері; - свята народного календаря; - ...;
Естетичні	- виставки: «Ремесла України», «Українська вишиванка»; - конкурси «Калиновий вінок і вербова стрічка»; - ...;
Трудові	- ярмарки «Золоті руки», «Народні ремесла», «Українська народна страва»; - акція «Насадження саду»; - ...;

III. Завдання для самостійної роботи

- Розробіть план-конспект виховного заходу для учнів 1-го класу.
- Змоделюйте сценарій колективної творчої справи для учнів 3-го класу.

IV. Наукові повідомлення

1. Інноваційні технології виховної роботи в початковій школі.
2. Загальна характеристика педагогічних технологій виховання.

V. Розв'яжіть педагогічні ситуації

Ситуація 1. При підготовці Новорічного ранку для учнів четвертого класу, вчитель класовод Наталія Василівна вирішила інсценізувати казку «Лікар Айболить». При розподілі ролей діти відмовилися виконувати роль Бармалея, мотивуючи це негативізмом даного персонажу.

1. *Якими мають бути дії вчителя: примусово призначити виконавця ролі Бармалея чи запропонувати школярам інший твір для постановки?*
2. *Як педагог повинен мотивувати дітей до участі у театралізованих постановках?*

Ситуація 2. У своїй педагогічній діяльності Іван Григорович узяв за правило: при проведенні будь-якої справи надавати побільше самостійності та ініціативи дітям. У цьому йому допомагає методика колективних творчих справ. У всіх справах діти охоче беруть участь, оскільки кожен має змогу запропонувати те, що до душі йому. Крім того, це привчає дітей до самостійності, відповідальності за обрану справу. Класний керівник начебто і нічого не робить, усе організують і проводять діти, на відміну від класів, де всю роботу класні керівники звалюють на себе. Але в такому випадку роль і значення класного керівника для школярів значно більші.

1. Як ви оцінюєте виховний потенціал методики колективних творчих справ? Яка роль класного керівника в організації й проведенні колективних творчих справ?
2. При проведенні виховного заходу класний керівник:
 - а) сам розподіляє обов'язки серед дітей;
 - б) бере на себе тільки функції контролю;
 - в) виступає в ролі консультанта й учасника спільної справи.

Список рекомендованої літератури

1. Бутрім В. Відкриті виховні заходи в початковій школі / В. Бутрім. – К.: Шкільний світ, 2007. – 128 с.
2. Таранець С. Співпраця школи і сім'ї у вихованні школяра / С. Таранець // Початкова освіта. – 2008. – № 21. – С. 4-7.
3. Коваленко С. Колективні творчі справи в початковій школі / С. Коваленко. – К.: «Шкільний світ», 2006. – 128 с.
4. Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2008. – 415 с.
5. Сорока Г. Сучасні виховні системи та технології: навч.-метод. посібник / Г. Сорока. – Х.: «Ранок», 2002. – 128 с.
6. Ярошук Л. Г. Методика виховної роботи. Навч.-метод. комплекс / Л. Г. Ярошук. – К.: «Слово», 2012. – 320 с.

Тема 7. ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОГО КОЛЕКТИВУ

І. Питання для обговорення

1. Поняття про колектив, процес його формування, види та функції.
2. Стадії розвитку колективу (за А. С. Макаренком). Педагогічне керівництво процесом формування колективу.

3. Органи учнівського самоврядування.
4. Орієнтовні програми вивчення колективу.

Основні поняття: *колектив, дитячий колектив, функції колективу (організаційна, виховна, стимулююча), класний, загальношкільний, тимчасовий колективи, товариства, самодіяльні організації, система перспективних ліній, педагогіка паралельної дії, структура колективу, органи учнівського самоврядування.*

Методичні рекомендації

У першому питанні необхідно:

- розкрити зміст понять «колектив» і «дитячий колектив», наголосити, що кожен вид колективу виконує організаторську, виховну і стимулюючу функції; охарактеризувати їх;
- зазначити, що в школі діють такі види колективів: навчальні (класний, загальношкільний, предметних гуртків), самодіяльні організації (ансамблі, гуртки, хор), товариства (спортивне, книголюбів), тимчасові об'єднання для виконання певних видів робіт;
- охарактеризувати основні принципи формування колективу: єдність і цілісність; поступальний рух; організація різноманітної діяльності; формування почуття честі; збереження колективних традицій.

У другому питанні потрібно:

- зазначити, що за А. С. Макаренком формування дитячого колективу проходить чотири стадії;
- охарактеризувати роль педагога в створенні дитячого колективу на кожній стадії його формування;
- вказати, що А. С. Макаренко вважав важливими елементами колективного виховання стиль і тон життя колективу, охарактеризувати їх;
- охарактеризувати засоби згуртування дитячого колективу: формування традицій, використання принципу паралельної дії, громадська думка тощо.

У третьому питанні необхідно:

- зазначити, що для сучасних загальноосвітніх навчальних закладів відсутня єдина загальноохвалена система учнівського самоврядування;
- вказати, що постійним органом учнівського колективу в багатьох школах є учнівський комітет (сенат), охарактеризувати його структуру і завдання;
- проаналізувати значення загальних зборів учнівського комітету як основної форми роботи.

Для розкриття **четвертого питання** потрібно:

- назвати методи, які використовуються для вивчення рівня вихованості колективу: спостереження, бесіда, шкали (оцінювальні, ранжувальні, соціометричні), педагогічний експеримент;
- проаналізувати різні програми вивчення учнівського колективу.

II. Завдання і запитання для самоконтролю

1. Визначте функції, структуру та ознаки колективу.
2. Які основні етапи виокремлюють у розвитку колективу?
3. Якими чинниками зумовлені взаємини особистості з колективом?
4. З якими положеннями А. С. Макаренка, що стосується виховання особистості в колективі, не погоджувався В. О. Сухомлинський?
5. Яким повинен бути стиль і тон життя сучасного колективу учнів початкових класів?
6. Дайте визначення ключових понять: колектив, первинний колектив, структура колективу, система перспективних ліній, педагогіка паралельної дії.
7. Визначте етапи розвитку колективу.
8. Назвіть ознаки розвинутого дитячого колективу.
9. Сформулюйте закон життя колективу.
10. У чому сутність принципу паралельної дії?
11. Обґрунтуйте вплив традицій на згуртування учнівського колективу.

12. Поясніть причини відсутності організованих колективів у багатьох сучасних школах.
13. Чи є тотожними поняття «актив», «органи самоврядування», «лідер». Відповідь обґрунтуйте, пояснивши зміст кожного терміну.
14. Визначте, в якій групі зазначено основні передумови ефективного впливу на формування колективу.

Таблиця II.9

<p>1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • спільність мети діяльності; • знання дітьми один одного; • авторитарне керівництво вихованцями; • відсутність конфліктів; • спільне виконання домашніх завдань. 	<p>2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • спільна діяльність, спрямована на досягнення мети; • єдина шкільна форма; • наявність лідерів; • наявність органів самоврядування; • спільні екскурсії.
<p>3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • спільна діяльність, спрямована на досягнення мети; • знання вихователем теорії формування колективу; • наявність діалектичних протиріч; • наявність лідера; • дружба між учнями. 	<p>4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • знання вихователем теорії формування колективу; • наявність і розуміння вихованцями завдань; • цілеспрямована спільна діяльність; • наявність перспективних ліній; • наявність органів самоврядування.

15. Із запропонованих нижче варіантів оберіть ознаки колективу:
- а) спільне завдання, мета;
 - б) активне керівництво вихователя;
 - в) наявність перспективних ліній;
 - г) міцний актив вихованців;
 - д) спільна діяльність;
 - е) наявність органів самоврядування.

III. Завдання для самостійної роботи

- Складіть 10-15 правил для педагога-вихователя з керівництва дитячим колективом.
- Ознайомтесь і проаналізуйте досвід організації колективу й колективного виховання у працях видатних вітчизняних педагогів А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського. Поміркуйте в чому секрет успіху їх педагогічної думки.
- На основі програми вивчення колективу складіть характеристику своєї навчальної групи.
- Доберіть 10-15 відомих висловлювань про виховання особистості в колективі.

IV. Наукові повідомлення

1. Казкотерапія як засіб виховання молодших школярів.
2. Розв'язання конфліктів між дітьми молодшого шкільного віку.
3. Виховні засади трудового колективу.

V. Розв'яжіть педагогічні ситуації

Ситуація 1. Побудована в новому мікрорайоні школа тішила і батьків, і дітей. Перші дні вересня були наповнені радістю учнів, їхніми знайомствами з учителями, один з одним. Учителька четвертого класу повела учнів на прогулянку в сусідній парк. Діти мирно розглядали дерева, пожовклу траву. Вихователька пропонували школярам відому гру, однак вона гри не вдалася. Так і повернулися діти у класну кімнату.

1. *На якій стадії розвитку перебуває колектив?*
2. *Як варто було вчинити виховательці у цій ситуації?*

Ситуація 2. Багаторічний досвід виховної роботи переконав мене в тому, що не все, що зумовлено поведінкою та вчинками школярів, слід виносити на обговорення класного колективу. Неприпустимо робити предметом обговорення в колективі:

- негідну поведінку дитини, причинами якої є приховані проблеми і труднощі в сім'ї;
 - поведінку або окремі вчинки, що об'єктивно є протестом дитини проти грубості, свавілля батьків чи когось із дорослих, в тому числі педагогів;
 - негативні вчинки дітей, які є результатом допущеної педагогом помилки;
 - відставання в навчанні учня, зумовлене аномаліями розумового розвитку;
 - негативний вчинок, викликаний необ'єктивністю оцінювання педагогом знань учнів...
1. *Чи погоджуєтесь ви з думкою В. О. Сухомлинського?*
 2. *Які питання, на ваш погляд, можна розглядати в первинному дитячому колективі?*

Ситуація 3. Визначте, на якому етапі розвитку перебуває колектив.

А. Клас нічим не виявив себе у шкільному колективі. Товаришують між собою 2-3 учні, решта не знаходять друзів не лише у своєму класі, але й у школі. Деякі навіть ворогують.

У класі є 2-3 яскраво виражених дезорганізатори. Діти виявляють пасивність ставлення до колективної діяльності, не реалізують поставлених перед ними завдань. Вони не спроможні самостійно вибрати та провести певні справи. Можливості для прояву та реалізації особистісних інтересів у класі незначні. В особливо несприятливе становище потрапляють у такому класі обдаровані, талановиті діти.

Б. Робота у класі цікава й різнопланова. Дуже вдало організовані подорожі, екскурсії, зустрічі з цікавими людьми, різні конкурси, зворушливі класні «вогники». Клас успішно бере участь у загальношкільних справах, часто сам виступає ініціатором та організатором їх проведення. У спілкуванні з дітьми спостерігається повага один до одного; водночас виявляється непримиримість більшості до тих, хто порушує загальноприйняті норми життя і діяльності. Класний керівник

для дітей – старший товариш, порадник в особистих і колективних справах.

В. Зовні клас дружний, сильний. Бере участь у загальношкільних справах. Однак у класі всі справи організують кілька активістів, решта залишаються осторонь. Актив зазвичай підтримує пропозиції класного керівника з проведення цікавих і корисних справ, інколи й сам виступає їхнім ініціатором. Вони зацікавлюють інших, діти об'єднуються за ними, хочуть товаришувати, однак не всіх вони охоче приймають до своєї групи. Отож у класі є діти, які не можуть себе проявити в колективі, не відчують підтримки.

1. *Спроектуйте основні напрями роботи з такими класними колективами.*
2. *Продемонструйте на прикладах правильне використання методу паралельної дії.*
3. *Наведіть приклади виховних задач близької, середньої й далекої перспектив.*

Список рекомендованої літератури

1. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посібн. / Н. П. Волкова. – К.: Академія, 2003. – 616 с.
2. Виховні системи навчальних закладів: теорія та практика / укладач О. Є. Гречаник. – Х.: «Основа», 2014. – 224 с.
3. Зайченко І. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / І. Зайченко. – Чернігів, 2003. – 528 с.
4. Мойсеюк Н. Педагогіка: навч. посібн. / Н. Мойсеюк. – К., 2007. – 656 с.
5. Трухін І.О. Основи шкільного виховання: навч. посібн. / І. О. Трухін, О. Т. Шпак. – К.: ЦНЛ, 2004. – 367 с.
6. Фіцула М. М. Педагогіка: підручник / М. М. Фіцула. – К.: Академія, 2009. – 560 с.
7. Чемерис О. М. Система роботи учнівського самоврядування в школі / О. М. Чемерис // Виховна робота в школі. – 2014. – № 5.

Змістовий модуль 2. Технології забезпечення виховної роботи в початковій школі

Тема 8. ЗМІСТ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

І. Питання для обговорення

1. Основні обов'язки та функції вчителя школи першого ступеня.
2. Професіограма і циклограма діяльності вчителя початкової школи.
3. Виховна робота з молодшими школярами в групі продовженого дня.
4. Критерії оцінювання діяльності вчителя ПШ.

Основні поняття: *учитель-класовод, функції вчитель-класовода (діагностична, організаторська, виховна, координаційна, стимулювальна), обов'язки вчителя початкової школи, професіограма і циклограма учителя-класовода, група продовженого дня, цільова прогулянка, екскурсія, ефективність діяльності вчителя.*

Методичні рекомендації

У першому питанні необхідно:

- розкрити специфіку навчально-виховної роботи вчителя;
- вказати, що обсяг функціональних обов'язків вчителя в початковій школі включає організацію функціонування класного колективу, навчальної діяльності всіх учнів класу, забезпечення виховної роботи з дітьми в позаурочний час; вивчення та виховання кожного школяра, а також роботу з батьками;
- назвати та охарактеризувати функції вчителя ПШ (діагностична, організаторська, виховна, координаційна, стимулювальна).

У другому питанні доцільно:

- розкрити сутність змісту понять «циклограма» та «професіограма» діяльності вчителя ПШ;
- назвати та охарактеризувати завдання педагога;
- вказати, що вчитель ПШ повинен робити щодня, щотижня, щомісяця, один раз на семестр та один раз на рік, організовуючи виховну роботу в класі;
- назвати обмеження вчителя ПШ в роботі.

Для розкриття **третього питання** доцільно:

- наголосити, що вихователь групи продовженого дня складає план роботи на півріччя та щоденний план виховної роботи, проаналізувати схему складання кожного з планів;
- охарактеризувати форми роботи вихователя з дітьми в ГПД;
- розкрити методичні засади проведення екскурсій, цільових прогулянок, занять за інтересами та годин спілкування в ГПД.

У **четвертому питанні** потрібно:

- охарактеризувати показники ефективної діяльності вчителя ПШ;
- проаналізувати фактори, які впливають на якість роботи педагога.

II. Запитання і завдання для самоконтролю

1. На які документи спирається в роботі учитель?
2. Охарактеризуйте функціональні обов'язки вчителя школи першого ступеня.
3. Які завдання стоять перед вчителем початкової школи в організації виховної роботи?
4. Які функції виконує учитель? Охарактеризуйте їх.
5. Розкрийте циклограму діяльності вчителя ПШ.
6. Назвіть обов'язки і обмеження в роботі вчителя початкової школи.
7. У чому полягає зміст роботи вчителя продовженого дня?

8. Які форми роботи педагог використовує в організації навчальної та виховної роботи в ГПД?
9. Поясніть різницю між екскурсією та цільовою прогулянкою в ГПД.
10. Обґрунтуйте доцільність і тривалість проведення рухливих ігор в ГПД.
11. Охарактеризуйте критерії оцінювання діяльності вчителя.
12. Які особистісні риси повинні бути притаманними класному керівнику XXI ст.?
13. Знайдіть і виправте помилки у наведених визначеннях:
 - а) координаційна функція діяльності вчителя початкової школи полягає в спрямуванні його виховних зусиль, колег-педагогів, батьків і представників громадськості на позитивні результати з виховання учнів;
 - б) організаторська функція полягає в організації діагностики вчителем учнів класу; вивчення їх особливостей, інтересів, нахилів, потреб, мотивів поведінки та інших якостей;
 - в) учитель початкової школи щодня повинен: зустрічати дітей, організовувати прибирання кабінету; проводити виховну годину; проводити бесіди з безпеки життєдіяльності;
 - г) вихователь групи подовженого дня складає план виховної роботи групи на півріччя; відповідає за стан і організацію навчально-виховного процесу в закріпленій групі, забезпечує охорону життя і здоров'я дітей; веде журнал групи подовженого дня; відвідує уроки вчителів.
14. Знайдіть і виправте помилки у таблиці П.5, що ілюструє циклограму діяльності вчителя початкової школи.

Таблиця П.5

	Щодня	<ul style="list-style-type: none"> – зустрічати дітей; – контролювати відвідування уроків учнями; – перевіряти щоденники; – проводити виховну годину; – організовувати харчування.
--	-------	---

Педагог повинен	Щотижня	<ul style="list-style-type: none"> – проводити виховну годину; – організувати прибирання кабінету; – зустрічатися з учителями-предметниками; – проводити індивідуальну роботу з батьками та дітьми; – вести класний журнал; – консультуватися зі шкільним психологом; – контролювати стан підручників.
	Щомісяця	<ul style="list-style-type: none"> – проводити позакласні заходи згідно планів предметних тижнів; – відвідувати уроки спеціалістів у своєму класі; – проводити батьківські збори; – працювати з активом класу; – організувати генеральне прибирання кабінету; – проводити бесіди з безпеки життєдіяльності.
	Один раз на семестр	<ul style="list-style-type: none"> – проводити відкритий виховний захід; – зустрічатися з батьківським активом; – складати план роботи на канікули; – брати участь у роботі семінару, методичного об'єднання класних керівників.
	Один раз на рік	<ul style="list-style-type: none"> – організувати екскурсії та культпоходи; – проводити відкритий виховний захід; – отримувати та видавати підручники; – аналізувати план виховної роботи за попередній та складати на наступний рік;

		– страхувати дітей від нещасних випадків.
--	--	---

15. Заповніть пропуски в твердженнях:

- Важливим елементом розпорядку групи продовженого дня є проведення занять за інтересами. Організація таких занять передбачає роботу учнів у ...
- Свою щоденну роботу вихователь ГПД розпочинає бесідою з ... про навчання і поведінку дітей на уроках, потім переглядає класний журнал і ...
- Вихователь ГПД виконує відповідні завдання та обов'язки, що регламентовані ... та Статутом школи. Керують його діяльністю ..., ..., ...
- Плани вихователя ГПД обов'язково повинні узгоджуватися з ... та Вихователь складає план на ... або на рік.
- У перспективному плануванні заходів на тиждень слід пам'ятати про деякі санітарно-гігієнічні вимоги. Так, теле-, відео програми слід дивитися не частіше ... і не довше Екскурсії для учнів початкової школи дозволяється проводити не частіше ...
- Оскільки суспільно-корисна праця є для учнів серйозним навантаженням, вона потребує обмежень у часі. На її проведення відводиться приблизно ... , вона поєднується з прогулянкою та ...

III. Завдання для самостійної роботи

- ..Законспекуйте статтю: Мальцева Т. Організація спілкування молодших школярів у різновіковій групі продовженого дня // Початкова школа. – 2012. – №3. – С.40-42.
- ..Розробіть перспективний план виховної роботи в групі продовженого дня для учнів 1-го; 2-го; 3-го; 4-го класів (за вибором).
- Інноваційні підходи до планування роботи вихователя групи продовженого дня.

IV. Наукові повідомлення

1. З історії інституту вчителів-класоводів і класних керівників.
2. Педагогічне управління самопідготовкою в групі продовженого дня.
3. Фізкультурно-оздоровча робота в групах продовженого дня.

V. Розв'яжіть педагогічні ситуації

Ситуація 1. Сергійко ходив на заняття до підготовчої групи до школи. Одного разу після обіду в хлопця розболівся живіт і він не встиг добігти до туалету. Молода вчителька Тетяна Петрівна з гнівом зауважила хлопчику: «Ганьба! Що мені з тобою робити? Нехай батьки памперси на тебе одягають!».

Перелякавшись, Сергійко затиснувся в кутку між шафою і стіною та гірко заплакав. Маленькі діти, свідки цієї пригоди, підбадьорені криком вчительки, приліпили Сергійкові прізвисько «памперс».

Через рік хлопчик пішов навчатися в перший клас. За ним перекочувало й прізвисько. Перебування Сергійка в школі стало нестерпним. Він почав заїкатися. Комплекс неповноцінності й постійного побоювання бути ображеним, хлопцеві так і не вдалося подолати. Він ріс замкненим, настороженим, намагався триматися осторонь від однокласників.

1. *Оцініть дії педагога. Які норми поведінки та спілкування вона порушила?*
2. *Яких заходів повинні вжити батьки, педагог і психолог для того, щоб виправити ситуацію і допомогти хлопцеві подолати свої страхи і комплекси?*
3. *Охарактеризуйте функції та обов'язки вчителя початкової школи.*

Ситуація 2. Розкрийте педагогічний зміст кожного висловлювання. Про які якості особистості вихователя в них йдеться: «Вихователь, що стоїть на рівні сучасного виховання, відчуває себе живим, діяльним членом великого організму, який бореться з вадами людства, посередником між усім, що було високого в історії людства і новим поколінням» (К.Д. Ушинський). «Для того, щоб виховання було успішним, необхідно щоб люди, які виховують, не переставали виховувати себе» (Л.М. Толстой)?

Список рекомендованої літератури

1. Гордійчук О. Організація навчально-виховного процесу в ГПД / О. Гордійчук. – К.: Шкільний світ, 2010. – 120 с.
2. Зайченко І. В. Педагогіка: навч. посібн. / І. В. Зайченко. – К.: Освіта України, КНТ, 2008. – 528 с.
3. Максимюк С. П. Педагогіка: навч. посібн. / С. П. Максимюк. – К.: Кондор, 2005. – 667 с.
4. Трухін І. О. Основи шкільного виховання: навч. посібн. / І. О. Трухін, О. Т. Шпак. – К.: ЦНЛ, 2004. – 367 с.
5. Ярощук Л. Г. Методика виховної роботи. навч.-метод. комплекс / Л. Г. Ярощук. – К.: «Слово», 2012. – 320 с.

Тема 9. ПЛАНУВАННЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

І. Питання для обговорення

1. Структура виховної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі.
2. Планування виховної роботи в школі.
3. Планування та облік виховної роботи вчителем-класоводом.
4. Умови ефективності планування.

Основні поняття: *виховна робота, планування виховної роботи, календарно-тематичний план виховної роботи школи,*

план виховної роботи вчителя ПШ, умови ефективності планування виховної роботи.

Методичні рекомендації

У першому питанні необхідно:

- наголосити, що організаторами та координаторами виховної роботи в школі є заступник директора з виховної роботи та педагог-організатор; проаналізувати їх посадові обов'язки щодо виховання школярів;
- розкрити сутність співпраці координаторів виховної роботи школи із учителями ПШ, педагогічною радою, керівниками методичних об'єднань з планування і реалізації процесу виховання.

У другому питанні потрібно:

- вказати, що ефективність виховної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі I-III ступеня значною мірою обумовлено її плануванням; дати визначення змісту поняття «планування виховної роботи»;
- зазначити, що в практиці роботи загальноосвітніх навчальних закладів використовується така система планів: перспективний, річний (з включенням до них блоків комплексно-цільових програм з найбільш гострих проблем) та оперативні плани на місяць або чверть;
- охарактеризувати структуру та зміст кожного із зазначених вище видів планів;
- розкрити цілі та зміст календарно-тематичного плану виховних заходів школи.

У третьому питанні потрібно:

- наголосити, на тому, що водночас із планами виховної роботи школи, вчитель зобов'язаний складати плани здійснення виховної роботи в конкретному класі;
- вказати, що вчитель ПШ складає такі плани: перспективний на рік, тижневий, план виховної справи;
- розкрити структуру та зміст кожного із зазначених вище видів планів.

Для розкриття **четвертого питання** необхідно:

- зазначити, що ефективність планування виховної роботи обумовлена дотриманням низки вимог: цілеспрямованість, реальність системність, конкретність, ефективний вибір форм і технік виховного впливу, узгодженість з інтересами шкільного колективу і батьками;
- охарактеризувати ці вимоги.

II. Запитання і завдання для самоконтролю

1. Назвіть організаторів і координаторів виховної роботи в ПШ?
 2. Охарактеризуйте функціональні обов'язки заступника директора з виховної роботи та педагога-організатора.
 3. Охарактеризуйте теоретико-методичні засади планування виховної роботи в початковій школі.
 4. Розкрийте зміст календарно-тематичного планування в ПШ.
 5. Назвіть види планів, які використовуються в роботі загальноосвітнього навчального закладу.
 6. Охарактеризуйте структуру та зміст річного плану виховної роботи школи.
 7. Хто з педагогів планує виховну роботу навчального закладу?
 8. Охарактеризуйте загальні вимоги до виховних планів роботи вчителя ПШ.
 9. Проаналізуйте структуру плану виховної роботи вчителя початкової школи.
 10. Назвіть вимоги, яких повинен дотримуватися педагог при плануванні виховної роботи в класі?
 11. Обґрунтуйте погляди педагогів на планування виховного процесу:
- ✓ *Макаренко А. С.:* «Там, де педагогічний колектив не має єдиного плану роботи, єдиного точного підходу, там немає педагогічного колективу і не може бути ніякого виховного

процесу. Сила педагогічного колективу у злагодженості і плануванні».

- ✓ *Сухомлинський В. О.*: «Без передбачення і плану в нашій справі працювати неможливо...».

12. Знайдіть помилки у твердженнях і виправте їх:

- ✓ Планування передбачає визначення пріоритетних завдань виховання учнів класу на певний термін на основі аналізу проблем у їхньому розвитку, створення системи дійових заходів, дій учителя разом з іншими учасниками педагогічного процесу (учителями, батьками, громадськими інституціями).
- ✓ Виокремлюють такі етапи роботи класного керівника: планування, організація роботи, аналіз результатів.
- ✓ При плануванні класний керівник повинен знати і враховувати наступні джерела: державні, регіональні і місцеві документи про освіту, виховання; педагогічні і методичні рекомендації з питань виховання і планування.
- ✓ Перспективний план розробляється, як правило, на наступний рік на основі глибокого аналізу роботи школи за останні роки. Мета плану – визначити найважливіші орієнтири, головні напрями розвитку навчального закладу на наступні роки.

13. Заповніть пропуски в реченнях:

А) Методисти виокремлюють певні види діяльності учнів початкових класів в позаурочний час: пізнавальну, ..., громадську, ..., дозвілля.

Б) Рекомендується впродовж місяця проводити ... класні виховні години, а колективних справ –

В) Існує декілька етапів підготовки річного плану роботи школи. На першому етапі директор школи, ..., ... розпочинають збір

14. В.О.Сухомлинський зазначав, що планування виховної роботи – це насамперед уявлення про ідеал виховання. Учитель повинен бачити шлях виховної роботи до кінця – до закінчення середньої школи, до перших кроків самостійної праці, до повної зрілості, до материнства й батьківства.

Складіть і ви словесний портрет свого майбутнього учня-випускника, тобто розробіть цільовий ідеал виховання. Установіть перелік проміжних тактичних виховних задач, які необхідно вирішити на шляху до стратегічної мети-ідеалу.

15. У планах виховної роботи класних керівників зустрічаються такі формулювання виховних задач:

- здійснювати екологічне виховання, вести роботу з батьками, звертати увагу на індивідуальну роботу з важкими підлітками;
- формувати уявлення дітей про користь праці для суспільства й окремих людей, виховувати повагу до державної символіки, засвоювати й дотримуватися правил співжиття в сім'ї, школі, громадських місцях;
- сходити у туристичний похід, провести пізнавальну гру «Що? Де? Коли?», прочитати й обговорити книгу.

Визначте, який спосіб постановки виховних задач є найбільш технологічним. Внесіть у них можливі корективи й уточнення.

III. Завдання для самостійної роботи

- Змоделюйте план-схему виховної роботи педагога з молодшими школярами в малокомплектній школі.
- Розробіть план виховної роботи для учнів 1-го (2-3-4-го) класів.
- Опрацюйте нормативно-правові документи з питань планування виховної роботи в початковій школі.
- Опрацюйте поради В.О.Сухомлинського до планування виховної роботи в книзі «Сто порад учителям» (порада 97).

IV. Наукові повідомлення

1. Структура виховної системи школи, класу.
2. Методичні рекомендації щодо здійснення планування виховної роботи вчителя початкової школи.
3. Критерії оцінювання ефективності виховного процесу в ПШ.

V. Розв'яжіть педагогічні ситуації

Ситуація 1. Молодий педагог, у якого виникли труднощі з написанням плану роботи класного керівника, звернувся за порадою до колеги.

– Що ти мучишся, – відповів той. – Візьми старий план роботи, перепиши його, постав нові дати і все готово.

- 1. Поясніть, який виховний результат дасть переписаний план роботи.*
- 2. Чому неможна навіть хорошиий чужий план виховної роботи застосувати у своєму класі?*

Ситуація 2. У плані виховної роботи класного керівника переважали такі заходи: «Стежити за відвідуванням учнями уроків», «Систематично проводити бесіди з учнями і батьками», «Відвідувати уроки вчителів у своєму класі», «Допомагати учням, які відстають у навчанні», «Роздати матеріал учням для проведення вечора поезії», «Раз на тиждень проводити політінформацію» і т. ін.

- 1. Проаналізуйте зміст наведених заходів. Які педагогічні прорахунки допущено класним керівником у проектуванні системи виховних заходів?*
- 2. Назвіть основні принципи планування виховної роботи і вимоги до плану роботи класного керівника.*

Ситуація 3. В учительській виникла суперечка між учителями. Одні висловлювали думки про те, що успіх виховної роботи залежить від якісного складу учнів, інші вважали, що успіх може прийти з будь-яким класом, треба лише докласти зусиль до виховного процесу, знайти індивідуальний підхід до кожного учня.

- 1. Проаналізуйте ситуацію. Обґрунтуйте свою позицію. Які чинники є провідними для досягнення успіхів у виховній роботі?*
- 2. Чи залежить рівень розвитку класу від педагогічної майстерності учителя?*

Ситуація 4. Окремі класні керівники під час складання плану виховної роботи не формулюють загальні цілі та завдання виховного процесу в класі, оскільки вважають це проявом формалізму.

1. *Чи згодні ви з позицією таких класних керівників? Обґрунтуйте свою думку про необхідність визначення цілей виховної роботи з учнями.*
2. *Проаналізуйте взаємозумовленість між чітко сформульованими виховними завданнями і рівнем успішної організації виховної роботи.*

Список рекомендованої літератури

1. Сорока Г. Сучасні виховні системи та технології: навч.-метод. посібник / Г.Сорока. – Х.: «Ранок», 2002. – 128 с.
2. Гребенькова Л. О. Довідник класного керівника. 1-4 класи / Л. О. Гребенькова. – Харків: Ранок,
3. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / С. Г. Карпенчук. – К.: «Вища школа», 2005. – 343 с.
4. Організація роботи класного керівника: навч. посіб. / Уклад. О.Л.Кірдан. – К.: «Науковий світ», 2002. – 117 с.
5. Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2008. – 415 с.
6. Ярошук Л. Г. Методика виховної роботи. Навч.-метод. комплекс / Л. Г. Ярошук. – К.: «Слово», 2012. – 320 с.

Тема 10. ДІАГНОСТИКА ВИХОВАНOSTI МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

І. Питання для обговорення

1. Поняття вихованості школярів. Рівні та показники вихованості.
2. Зміст і завдання педагогічної діагностики.
3. Методи діагностики вихованості учнів та учнівських колективів.
4. Педагогічна характеристика. Щоденник вивчення учнів.

Основні поняття: *вихованість, діагностика вихованості, рівні вихованості (високий, середній, низький, дуже низький), спостереження, бесіда, аналіз продуктів діяльності, оцінювальні шкали, шкали ранжування, соціометричні шкали, педагогічний консиліум, педагогічний експеримент, педагогічна характеристика.*

Методичні рекомендації

У першому питанні необхідно:

- дати визначення поняттям «вихованість», «діагностика вихованості», назвати особливості діагностики вихованості молодших школярів;
- охарактеризувати види діагностики вихованості школярів: початкову, поточну, узагальнюючу;
- вказати, що діагностика вихованості здійснюється з урахуванням її показників, а саме: зовнішній вигляд, культура поведінки у школі та за її межами, громадська активність, сформованість наукового світогляду, національної самосвідомості тощо;
- наголосити на тому, що в сучасній педагогічній науці виокремлюють дуже низький, низький, середній та високий рівні вихованості; охарактеризувати їх та зазначити особистісні риси, які відповідають кожному рівню.

У другому питанні потрібно:

- зазначити, що педагогічна діагностика забезпечує науковий підхід до організації навчально-виховного процесу, оптимальний вибір мети, завдань, планування, знання про школяра;
- охарактеризувати завдання педагогічної діагностики;
- розкрити вимоги до педагогічного діагностування, а саме: діагностика має бути націлена на виявлення особливостей процесу психічного розвитку кожного учня; оцінка результатів має проводитися не шляхом порівняння результатів з нормами або середніми величинами, а шляхом їх зіставлення з результатами попередніх діагностичних перевірок одного учня з метою виявлення прогресивних змін у розвитку.

У третьому питанні доцільно:

- вказати, що методи діагностики вихованості школярів та учнівських колективів поділяються залежно: від участі школярів у їхньому проведенні (пасивні, активні); від часу проведення (ситуативні, тривалі); від місця проведення (шкільні, лабораторні);
- охарактеризувати методи вивчення вихованості учнів: бесіда, спостереження, аналіз продуктів діяльності, шкалювання (оцінювальні та соціометричні шкали, шкали ранжування), педагогічний консилиум, педагогічний експеримент.

У четвертому питанні потрібно:

- означити зміст педагогічної характеристики учнів, її призначення та мету;
- розкрити структуру педагогічної характеристики (демографічні відомості, умови розвитку та виховання в сім'ї, моральні якості, розумовий розвиток, трудове виховання, естетична вихованість, психічний розвиток, особливості впливу біологічного і соціального факторів на розвиток особистості учнів, загальні психолого-педагогічні висновки); розкрити зміст кожного пункту плану;

- охарактеризувати методику ведення щоденника вивчення учнів.

II. Запитання і завдання для самоконтролю

1. Дайте визначення понять: «вихованість», «рівні вихованості», «показники вихованості».
2. Охарактеризуйте критерії визначення рівнів вихованості.
3. Які методи використовує вчитель для діагностики рівня вихованості школяра, учнівського колективу?
4. Продовжіть твердження: «Ранжування – це ...».
5. У чому полягає специфіка використання педагогічного експерименту як методу вивчення учнівського колективу?
6. Назвіть рекомендації складання педагогічної характеристики учня.
7. Яких правил спостереження повинен дотримуватися вчитель у вивченні особистості учня?
8. Які соціометричні шкали використовують педагоги в діагностиці вихованості школярів?
9. Охарактеризуйте цілі проведення педагогічного консилиума.
10. Назвіть основні вимоги до оцінювання рівнів вихованості.
11. З яких розділів складається щоденник вивчення учнів?
12. Яке визначення точніше?

А. Педагогічна діагностика досліджує навчальний процес. У дослідженні вивчаються передумови, умови та результати навчального процесу з метою його оптимізації або обґрунтування значення його результатів для суспільства.

Б. Педагогічна діагностика – це вивчення результативності навчально-виховного процесу в школі на основі змін у рівні вихованості учнів і удосконаленні педагогічної майстерності вчителя.

В. Під педагогічною діагностикою розуміють всі заходи з висвітлення проблем і процесів у галузі педагогіки з визначення

ефективності навчального процесу та успішності, а також можливостей кожного в плані отримання освіти.

13. Заповніть прогалини таблиці П.6, вказавши, про який метод діагностики вихованості учнів йдеться.

Таблиця П.6

	Метод тривалого, планомірного опису особливостей фізичного, психічного і соціального розвитку, які виявляються в діяльності та поведінці учнів під час навчально-виховного процесу і уможлиблюють систематизацію отриманих показників і формування певних висновків.
	Метод вивчення учнів, який передбачає ознайомлення педагога з результатами та наслідками їхньої діяльності для з'ясування рівня сформованості певних якостей.
	Цей метод використовують для вивчення міжособистісних стосунків у групі вихованців.
	Це комплекс методів дослідження, що забезпечує науково об'єктивну і доказову перевірку правильності обґрунтованої на початку дослідження гіпотези.
	Метод установлення особливостей фізичного, психічного і соціального розвитку вихованців у безпосередньому спілкуванні.

14. Заповніть пропуски в реченні: «При підготовці та проведенні бесіди доцільно дотримуватися таких правил: бесіду потрібно проводити, коли учень ..., запитання повинні бути ..., не варто підказувати вихованцям ..., також не варто вдаватися до надто спрощених запитань, бесіда з учнем повинна тривати не більше ...».
15. Метод довготривалого планомірного цілеспрямованого опису психічних особливостей, що проявляються в діяльності й поведінці школярів, на основі їх

безпосереднього сприймання в навчально-виховному процесі та обов'язковою систематизацією отриманих даних із формулюванням висновків – це ...

- а) експеримент;
- б) анкетування;
- в) спостереження;
- г) бесіда.

III. Завдання для самостійної роботи

- Розробіть презентацію, в якій розкрито методи вивчення учнів та учнівських колективів.
- Продіагностуйте рівень вихованості одного зі своїх однокласників і складіть його педагогічну характеристику.
- Побудуйте діагностичну програму вивчення рівня вихованості милосердя молодших школярів.
- Розробіть анкету для учнів і батьків з діагностики рівня вихованості.

IV. Наукові повідомлення

1. Проблема вихованості молодших школярів у сучасній педагогіці.
2. Організація педагогічних умов підвищення рівня вихованості молодших школярів.

V. Розв'яжіть педагогічні ситуації

Ситуація 1. Тетянка вчиться вже у другому класі. Мама хоче, щоб дівчинка зростала помічницею. Якось вона звернулася до доньки:

– Тетяно, будеш хату підмітати та смітник викидати.

Стала дівчинка щодня підмітати підлогу в хаті, однак їй не захотілося сміття викидати в смітник, який знаходився далеченько від будинку. Подивилася Таня на смітник, відгороджений низьким тинном, та й вирішила: можна сміття замести під шафу, яка стоїть біля ліжка дівчинки.

Повернувшись одного дня зі школи, Таня побачила на місці, де стояла раніше шафа, гору сміття. Дівчинка почервоніла, але батькам нічого не сказала.

Приніс батько з двору парканчик і ставить його біля сміття.

- Що ви робите, тату? – запитує дівчинка.
- Та смітник потрібно відгородити. Тепер смітник буде у нас в хаті.

Ставить батько паркан і ліжко загороджує разом із смітником. Заплакала дівчинка і просить:

- Ой, таточко, я винесу сміття! Не хочу, щоб у хаті був смітник.
1. *Оцініть рівень вихованості дівчинки. Чи варто дітей у такому віці залучати до господарсько-побутової праці?*
 2. *Які методи та прийоми використали батьки у вихованні доньки?*

Ситуація 2. Для вивчення уявлень дітей про надійного товариша класний керівник запропонував їм такі запитання:

1. Кого можна назвати справжнім товаришем? Чому?
2. Згадайте випадок зі свого життя чи вчинок літературного героя, який свідчив би про справжнє товаришування.

Зібрані відповіді підсумовував класний керівник для одержання результату.

1. *Який метод використовував класний керівник для вивчення уявлень дітей? У чому недоліки цієї методики?*
2. *Чи можна таким шляхом отримати об'єктивну інформацію?*

Ситуація 3. Мама веде за руку шестирічну доньку: вродлива, гарно одягнена, на голові красивий бант, в очах – променисті бісики. Раптом дівчинка побачила в кіоску банани і апельсини. Рішуче смикає маму за спідницю.

- Мамо, купи банан і апельсин!

- Оксана, не треба тобі ні банана, ні апельсина. Ти вже мала алергію. Та й грошей не маємо...
- Хочу банан! Хочу банан! Хочу! – вже кричить Оксана і наполегливо тягне маму до кіоска.
- Не куплю! – рішуче відповідає мама і відтягує доньку від кіоска. Оксана починає голосно плакати, вириватися з маминих рук, падає на землю, соває ніжками і ще голосніше кричить. Перехожі звертають увагу на цю картину, проходять далі...

1. *Визначте рівень вихованості дівчинки.*
2. *Охарактеризуйте причини вередування дітей. Чи можна подолати вередування і яким чином?*
3. *Ваші поради мамі в цій ситуації.*

Список рекомендованої літератури

1. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посібн. / Н. П. Волкова. – К.: Академія, 2003. – 616 с.
2. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Х.: «ОВС», 2002. – 400 с.
3. Мойсеюк Н. Педагогіка. Навчальний посібник / Н. Мойсеюк. – К., 2007. – 656 с.
4. Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2008. – 415 с.
5. Організація роботи класного керівника: навч. посіб. / Уклад. О. Л. Кірдан. – К.: «Науковий світ», 2002. – 117 с.
6. Сорока Г. Сучасні виховні системи та технології: навч.-метод. посібник / Г. Сорока. – Х.: «Ранок», 2002. – 128 с.
7. Трухін І. О. Основи шкільного виховання: навч. посібн. / І. О. Трухін, О. Т. Шпак. – К.: ЦНЛ, 2004. – 367 с.

Тема 12. МЕТОДИКА ВИХОВНОЇ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ПШ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ ДІТЕЙ

I. Питання для обговорення

1. Мета, завдання, зміст і сутність індивідуальної роботи з різними категоріями дітей.
2. Особливості індивідуальної роботи з педагогічно занедбаними та важковиховуваними дітьми.
3. Виховна робота з тривожними дітьми: правила і прийоми.
4. Виховна робота з гіперактивними дітьми.
5. Організація виховної роботи з обдарованими дітьми.

Основні поняття: *соціально-педагогічна робота вчителя ПШ, діти педагогічно занедбані, важковиховувані, з вадами фізичного, психічного розвитку, гіперактивні, обдаровані, виховна робота.*

Методичні рекомендації

У першому питанні необхідно:

- розкрити варіативність значень поняття «варіативний підхід», вказати, що до основних ознак поняття «індивідуальний підхід» можна віднести: гуманізм, оптимізм, динамічність, розвивальний та виховуючий зміст, спрямованість на кожного учня, активізацію діяльності, різноманітність шляхів досягнення, повага до вихованця;
- охарактеризувати сутність поняття «індивідуальна робота»; проаналізувати її етапи (вивчення спрямованості розвитку особистості; постановка мети, вибір форм та методів взаємодії; розробка і впровадження програми діяльності з реалізації індивідуального підходу; аналіз і оцінка діяльності);
- вказати на утруднення, які можуть виникати в індивідуальній роботі з дітьми, розкрити шляхи їх подолання;

- назвати критерії ефективності індивідуальної виховної роботи.

У другому питанні потрібно:

- розкрити значення термінів «важковиховувані» та «педагогічно занедбані діти», вказати причини, які зумовлюють важковиховуваність та педагогічну занедбаність у дитячому середовищі;
- вказати, які діти належать до категорії важковиховуваних та педагогічно занедбаних;
- наголосити, що педагог повинен здійснювати виховну роботу з педагогічно занедбаними (важковиховуваними) дітьми і їх батьками; охарактеризувати зміст, особливості і форми цієї роботи.

У третьому питанні необхідно:

- розкрити сутність поняття «тривожні діти», означити їх особливості;
- охарактеризувати правила виховної та навчальної роботи з тривожними дітьми;
- проаналізувати прийоми виховної роботи з тривожними дітьми.

У четвертому питанні варто:

- дати визначення змісту поняття «гіперактивність», назвати причини її виникнення; вказати, які прояви поведінки притаманні гіперактивним дітям; окреслити проблеми, з якими ці діти зустрічаються в навчальний та позаурочний час, в спілкуванні з однолітками тощо;
- охарактеризувати основні напрями роботи з гіперактивними дітьми: розвиток уваги, самоконтролю, рухового контролю; відпрацювання конкретних навичок взаємодії з дорослими й однолітками; здійснення профілактичної роботи щодо подолання агресивності;
- дати рекомендації до налагодження взаємин дорослих із гіперактивними дітьми.

У п'ятому питанні доцільно:

- дати визначення понять «обдарованість», «талановитість»; назвати психолого-педагогічні

- особливості обдарованих дітей; окреслити проблеми, з якими вони можуть стикатися в дитячому колективі, спілкуванні з учителями та батьками;
- назвати рекомендації з організації виховної роботи з обдарованими дітьми, вимоги до неї.

II. Завдання і запитання для самоконтролю

1. Розкрийте значення понять «індивідуальний підхід», «індивідуалізація», «індивідуальна робота».
2. Назвіть основні ознаки реалізації індивідуального підходу до виховання школярів.
3. Які етапи індивідуальної виховної роботи з учнями вам відомі?
4. Розкрийте послідовність дій педагога на етапі вивчення спрямованості розвитку особистості.
5. Які методи дозволяють педагогу вивчити спрямованість розвитку особистості?
6. Визначте різницю у змісті понять «педагогічно занедбана дитина» і «важковиховувана дитина». Чим обумовлено диференціацію підходів до їхнього виховання?
7. Які прояви в поведінці характерні для педагогічно занедбаних та важковиховуваних дітей?
8. Назвіть пріоритетні напрями роботи з педагогічно занедбанними та важковиховуваними дітьми.
9. Охарактеризуйте системи виховної роботи з обдарованими дітьми. Які прогалини у виховній роботі можуть зумовити «згасання обдарованості»?
10. Проаналізуйте основні напрями роботи з гіперактивними дітьми? Обґрунтуйте причини виникнення гіперактивності дітей.
11. Визначити сутність концепції виховання «важких» учнів за В. О. Сухомлинським, спираючись на його ідеї: «Усі недисципліновані учні – це діти з яскраво вираженою особистістю, яка не може не заявляти постійно про себе будь чим». У роботі «Вірте у людину» педагог наголошує, що причина безсилля вихователя перед

важким учнем приховується не у тому, що цей вихованець невихований, а у тому, що сам процес виховання йде хибним шляхом. У чому він убачав помилки такого виховного процесу? На яких принципах повинен ґрунтуватися гуманний навчально-виховний процес?

12. Заповніть таблицю П.10:

Таблиця П.10

Напрями виховної роботи з «важкими» учнями	➤ дослідження психолого-педагогічних та соціально-економічних умов, які спричиняють зростання відхилень у поведінці учнів
	➤
	➤
	➤ вирішення проблем саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення учнів та педагогів

13. Доповніть наведену нижче інформацію: «Система роботи з обдарованою дитиною передбачає такі етапи: виявлення особливостей обдарованості (здібності, інтереси, схильності); практичне врахування визначених психологічних особливостей дитини в індивідуальній роботі з нею; ... ».

III. Завдання для самостійної роботи

- Законспекуйте статтю Д. Ліпартеліані «Особливості виховання гіперактивних дітей молодшого шкільного віку» // Початкова школа. – 2011. – № 4. – С.47-48.

IV. Наукові повідомлення

1. Система роботи навчального закладу з попередження насильства в освітньому середовищі.

2. Особливості виховної роботи з тривожними дітьми.
3. Лихослів'я у шкільному середовищі: профілактика і корекція.
4. Дитяча агресивність як наслідок виховних покарань у сім'ї.

V. Розв'яжіть педагогічні ситуації

Ситуація 1. У першокласника Олексія Б. є і мати, і батько. Однак, робота у них така, що вони йдуть з дому вранці й повертаються, коли син уже спить. Нікому простежити як Олексій йде до школи. Вчителю доводиться казати хлопчику: «Зачешися», «Застібни гудзики», «Вимий руки».

От і сьогодні Олексій з'явився в клас, як завжди, розшарпаний, скуйовджений. Вчителі вже звикли до такого вигляду хлопчика. Вони втомилися робити йому зауваження. До того ж він упертий, незговірливий. На уроках крутиться, на перервах з усіх сил бігає коридорами, когось, штовхне, комусь підставить ніжку. Після занять, закинувши портфель, мчить кудись на вулицю. Отже, все йде до того, що ми з прикрістю називаємо «педагогічною занедбаністю».

Як же їй запобігти? Адже можна і потрібно.

1. Проаналізуйте ситуацію. Які способи її розв'язання?
2. Чому процес виховання вважається багатofакторним?

Ситуація 2. Четверокласник, якого вже двічі виключали зі школи за різні провини, прийшов у клас до нової вчительки. Володя свідомо запізнився на перший урок, увійшов у клас, не спитавши дозволу, тримаючи руки в кишенях. Він чекав звичних докорів, може й крику, приготувався до самозахисту. І як розгубився хлопчик, коли звичний арсенал засобів, який використовували раніше з «виховною метою», не було застосовано.

– До нас прийшов новий учень, – сказала Тетяна Трохимівна. – Ми раді йому і намагатимемось не осоромитися. Декому в класі доведеться підтягнутись і не давати приводу для

жодних зауважень на свою адресу. – Потім учителька з привітною посмішкою звернулася до хлопчика:

– Сідай, ми звільнимо тобі, як гостю, місце за першою партою.

Хлопець, приголомшений несподівано доброзичливим ставленням до себе, без заперечень сів за першу парту, чого він, звичайно, не зробив би в інших умовах.

1. *Які засоби педагогічного впливу на учня і колектив класу застосував педагог?*
2. *Від чого залежить вибір методів виховання у роботі з «важкими» учнями?*

Ситуація 3. У четвертому класі з'явилась нова дівчинка. Жила вона з матір'ю та двома меншими братами. Мати мало турбувалася про дочку. Отож вона часто запізнювалася до школи, приходила неохайна. З учнями дівчинка майже не спілкувалася, погано вчилася.

1. *Що б ви порадили класному керівнику в такій ситуації?*
2. *Вкажіть основні форми та методи роботи класного керівника з дітьми з проблемних сімей.*

Ситуація 4. ... Музика була неголосною, але чіткою. Студентка, що вела урок, розгубилася. Діти пожвавішали – дивувалися, хитро посміхались... Лідія Іванівна мовчки встала і підійшла до парти Руслана. Вона тихенько щось сказала тільки йому. Хлопець вийняв з кишені маленький радіоприймач. Він був чудовий. Звук йшов чистий, голосний. Діти із заздрістю дивилися на річ, із неприхованою повагою – на Руслана. Потім, схаменувшись, поглянули на вчительку. Що ж вона зробить?

– Сам зробив? – спокійно спитала Лідія Іванівна.

Хлопець мовчки кивнув головою.

– Молодець. Але зараз будь уважним.

1. *На що спиралася практикантка, вибираючи засіб педагогічного впливу на учня? Який вплив він мав на виховання всіх дітей класу?*

2. Чи існує взаємозв'язок між методами виховання і навчання?

Список рекомендованої літератури

1. Ліпартеліані Д. Особливості виховання гіперактивних дітей молодшого шкільного віку / Д. Ліпартеліані // Початкова школа. – 2011. – № 4. – С.47-48.
2. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / С. Г. Карпенчук. – К.: «Вища школа», 2005. – 343 с.
3. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Х.: «ОВС», 2002. – 400 с.
4. Максимюк С. П. Педагогіка: навч. посібн. / С. П. Максимюк. – К.: Кондор, 2005. – 667 с.
5. Мойсеюк Н. Педагогіка: навч. посібн. / Н. Мойсеюк. – К., 2007. – 656 с.
6. Практикум з педагогіки: навч. посіб. /иЗа заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченка. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. – 482 с.

Тема 12. ЗМІСТ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ З БАТЬКАМИ УЧНІВ

І. Питання для обговорення

1. Сутність й специфіка сімейного виховання. Характеристика функцій та виховних завдань сім'ї.
2. Форми і методи взаємодії вчителя початкової школи з родиною вихованця.
3. Методики вивчення сімей учнів класу.
4. Методика та форми проведення батьківських зборів. Батьківський комітет.

Основні поняття: сім'я, сімейне виховання, форми взаємодії вчителя ПШ з батьками учнів (традиційні та інноваційні), методи роботи вчителя ПШ з батьками учнів

(наочні, словесні, практичні), батьківські збори, батьківський комітет.

Методичні рекомендації

У першому питанні необхідно:

- розкрити сутність поняття «сімейне виховання», наголосити на визначальній ролі сім'ї для становлення та розвитку дитини; охарактеризувати стилі сімейного виховання: демократичний, авторитарний;
- вказати, що сім'я як соціальне утворення виконує такі функції: біологічну, соціальну та економічну; охарактеризувати їх;
- назвати та охарактеризувати виховні завдання сім'ї.

У другому питанні потрібно:

- зазначити, що в сучасній педагогічній практиці вчитель початкової школи використовує різноманітні форми і методи роботи з батьками учнів;
- вказати, що традиційні форми роботи з батьками учнів поділяються на індивідуальні (відвідування сім'ї школяра вдома, запрошення батьків до школи, листування), групові (батьківські збори, конференції, вечори запитань і відповідей) та колективні (загальношкільні батьківські збори, загальношкільні конференції для батьків, дні відкритих дверей тощо); проаналізувати їх;
- охарактеризувати інноваційні форми взаємодії з батьками учнів: «дерево родоводу», «народна світлиця», «дискусійний клуб», «клуб послідовників сім'ї Нікітіних», «сімейна скринька» тощо;
- розкрити специфіку використання методів роботи вчителя початкової школи із родиною: словесні та наочні.

Для розкриття **третього питання** доцільно:

- наголосити, що вивчення сім'ї учня є важливою складовою виховної роботи вчителя, що уможливило

- ближче ознайомлення з його родиною, способом її життя, традиціями;
- вказати, що для збору інформації про сім'ю педагог може використовувати різноманітні опитувальники, анкети, бесіди, спостереження;
 - назвати питання, які педагог може включати у зміст опитувальників та анкет.

У четвертому питанні необхідно:

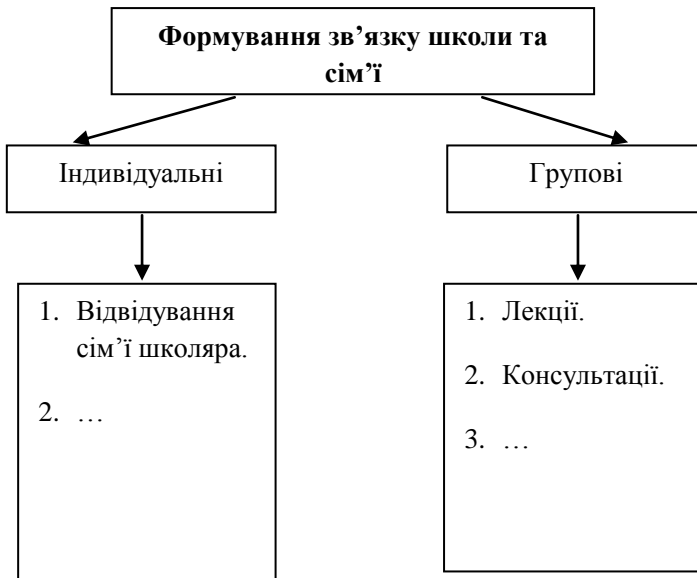
- охарактеризувати форми роботи з батьками учнів – батьківські збори; вказати графік їхнього проведення в усіх класах початкової школи; запропонувати варіанти оформлення запрошень батьків на збори;
- назвати питання, які можуть (не можуть) виноситися на обговорення з батьками під час зборів;
- розкрити орієнтовну структуру батьківських зборів, наголосивши, що чільне місце у ній належить психолого-педагогічній просвіті батьків;
- охарактеризувати різні форми проведення батьківських зборів: письмові, спільно з учнями, у формі презентацій тощо;
- окреслити функції батьківського комітету як органу самоврядування батьків.

II. Завдання і запитання для самоконтролю

1. У чому виявляється специфіка сім'ї як педагогічної системи?
2. Охарактеризуйте функції сім'ї.
3. Визначте мету і завдання родинного виховання.
4. Проаналізуйте зміст виховання у сучасній сім'ї.
5. Охарактеризуйте засоби родинного виховання.
6. Як впливають традиції української сім'ї на виховання?
7. Назвіть класичні форми взаємодії вчителя початкової школи із сім'єю.
8. У чому полягає сутність підготовки вчителя до відвідування родини учнів?

9. З якою метою проводиться у школі день відкритих дверей для батьків?
10. Охарактеризуйте шляхи підвищення педагогічної культури батьків.
11. Назвіть помилки недосвідчених педагогів у підготовці та проведенні батьківських зборів?
12. Розкрийте функціональні обов'язки батьківського комітету.
13. Заповніть пропуски в схемі П.1.

Схема П.1

14. Доповніть виховні завдання сім'ї:
 - виховання фізично і морально здорової дитини;
 - створення атмосфери емоційної захищеності, тепла, любові, взаєморозуміння;
 - ...
15. Заповніть прогалини в реченні: «Відвідування сім'ї школяра має бути плановим, лише в разі нагальної

потреби – ...; треба відвідувати ..., а не лише тих, хто має проблеми в навчанні; необхідно кожного разу визначати ... та ... бесіди з батьками з урахуванням індивідуальних особливостей конкретної дитини; завчасно ... та ... з батьками день та час візиту.

III. Завдання для самостійної роботи

- З книги подружжя Нікітіних «Ми, наші діти й онуки» випишіть оригінальні думки про виховання дітей у сім'ї.
- Законспектуйте статтю Кудрявцевої В. Робота вчителів початкових класів з батьками / В. Кудрявцева // Початкова освіта. – 2008. – № 21. – С. 7-10.
- Змодельуйте систему роботи сім'ї з розумового, морального й трудового виховання молодших школярів.
- Ознайомтеся з «Програмою розвитку класу-родини», розробленої під керівництвом К. Є. Аліфіренко та випишіть цікаві ідеї з організації виховної роботи з учнями та їхніми батьками (Див. Список рекомендованої літератури).

IV. Наукові повідомлення

1. Організація педагогічної освіти батьків у контексті програми «Українська родина».
2. Особливості організації спільної діяльності вчителя із батьками учнів.
3. Стилї спілкування вчителя з батьками учнів.
4. Діяльність вчителя з формування педагогічної культури батьків.
5. Проблеми сучасної сім'ї з виховання дітей.

V. Розв'яжіть педагогічні ситуації

Ситуація 1. На батьківських зборах один батько поділився досвідом сімейного виховання своїх дітей. У них є така традиція – ввечері вся сім'я обов'язково збирається на вечерю. Під час вечері обговорюються події дня всіх членів родини. Удачі та невдачі дітей обговорюються з такою

зацікавленістю, як і справи дорослих. І не тільки їх успішністю, а все, чим жили діти: громадська робота, гуртки, спорт – все викликало інтерес. У домі часто бували однокласники дітей. Батько та мати з інтересом слухали про шкільне життя, брали участь в обговоренні подій.

1. *Який вплив на виховання дітей мала атмосфера цієї сім'ї?*
2. *Які моральні якості формуються у дітей в такій сім'ї?*

Ситуація 2. Класний керівник на запитання батьків, звідки він так добре обізнаний про взаємовідносини та інтереси в їхніх сім'ях, відповіла: «Все виявляється дуже просто. Ось переді мною твори ваших дітей на тему: «Моя сім'я». Я порадила б вам, шановні батьки, їх прочитати. Думаю, що багатьох із вас ці твори примусять багато над чим задуматись і багато що переосмислити». Після цих слів класний керівник роздала батькам зошити з творами їх дітей.

1. *Проаналізуйте дану педагогічну ситуацію.*
2. *Чи правильно вчинила класний керівник?*

Ситуація 3. Директор школи доручив вам виступити на батьківських зборах учнів 4-х класів з темою «Проблеми диференціації навчання в сучасній школі». Суть у тому, що в школі після закінчення початкової школи учні продовжували навчання в класах фізико-математичного, гуманітарного, природничого профілю. Учні які не проявляли успіхів у навчанні об'єднувались у так званий клас вирівнювання.

Ви старанно підготувалися до виступу. На батьківських зборах ви наводили, на ваш погляд, переконливі дані про доцільність диференціації навчання, про її позитивний вплив як на сучасний стан учнів так і для їх майбутнього. Несподівано у ваш виступ втручається один з батьків, який говорить, що в умовах класів вирівнювання одні діти будуть поставлені в привілейоване становище, а інші – в становище ізгоїв, що в таких класах будуть даватись взнаки відмінності у фізіологічній, психологічній і соціальній зрілості школярів, а відтак в учнів

розвиватимуться такі негативні якості як егоїзм, жорстокість, зневага до людей тощо. Отже, ваш виступ був поставлений під сумнів.

1. *Що ви будете робити в даній ситуації? Чи знайдете якісь контраргументи, чи погодитесь з опонентом?*

Ситуація 4.

– Сім'я у нас дружна. Багато читаємо. Відвідуємо виставки, кіно, концертні зали, музеї, цирк. Любимо ходити на пляж, збирати в лісі гриби або просто пожити в наметі де-небудь біля річки. Є в кожного з нас і захоплення: мама в'яже або шие, тато раніше захоплювався акордеоном, але потім почав збирати маловідомі історії і майже не відходить від комп'ютера; я вчуся грати на гітарі і захоплююся спортом.

1. *Охарактеризуйте роль сім'ї у становленні особистості дитини.*
2. *Які виховні завдання сім'ї реалізовано у цій ситуації?*

Ситуація 5. У Павлівській школі під керівництвом В. О. Сухомлинського працювала педагогічна школа для батьків, у якій були відділення: дошкільне, батьків учнів 1-3-х класів, 4-8-х класів, 9-10-х класів. «За три роки до того, як віддати своїх дітей до навчання, – зауважував Василь Олександрович, – мати й батько починають вчитися в педагогічній школі для батьків».

1. *Обґрунтуйте доцільність (або недоцільність) організації школи для батьків у сучасних загальноосвітніх навчальних закладах.*
2. *Чи погоджуєтесь ви з думкою, що простіше знайти потрібну інформацію про виховання і навчання дитини в журналі або Інтернеті, ніж витратити час на «уроки» в школі для батьків?*

Ситуація 6. Шестирічна помічниця разом з мамою прибирає кімнату. Наталка охоче робить усе, як мама. І хоча дівчинці й не встигнути за мамою, та все ж вона намагається від

неї не відстати. Коли робота закінчена, вони обидві прискіпливо оглядають кімнату:

– Ось тепер красиво, гарно стало, – відзначає мама. – Перевіримо нашу роботу – оглянемося навколо!

Разом вони оглядають чисту кімнату: ніде ні смітинки, паркет виблискує, ніби дзеркало, усі речі на місцях, книги складені, на столі у вазі гілка бузку.

1. У чому виховна цінність участі дитини в домашній побутовій праці?

2. Якими прийомами мама намагається виховати в доньки цікавість до праці?

Ситуація 7. На батьківських зборах батьки запропонували, щоб у класного керівника і вчителів-предметників кожного тижня були чітко визначені години прийому батьків.

1. Як Ви ставитесь до такої пропозиції батьків?

Ситуація 8. На зборах батьків учнів 4-го класу класний керівник, вчителька української мови та літератури, говорила про те, що сім'я – це природне і найбільш стійке утворення суспільства, яке втілює в собі найважливіші ознаки свого народу. Її підтримала мати Романа В. «Українська родина, – сказала вона, – має пильно зберігати українську мову, традиції, своєрідність, національність, працелюбність, честь і гідність українського народу». На що один з батьків відповів: «Немає ніякого національного виховання, потрібно виховувати просто порядну людину».

1. Проаналізуйте дану ситуацію. Які засоби національного виховання може застосовувати класний керівник у роботі з молодшими школярами?

2. Запропонуйте методи та форми переконання батьків щодо необхідності національного виховання? Які педагогічні рекомендації можна надати батькам щодо патріотичного виховання їхніх дітей?

Список рекомендованої літератури

1. Аліфіренко К. Є. Програма розвитку класу-родини / К. Є. Аліфіренко, Ю. В. Щиголева, Т. М. Улітко, Т. А. Ровна // Розкажіть онуку. – С. 42-46.
2. Гордійчук О. Бесіди з батьками молодших школярів / О. Гордійчук. – К.: Шкільний світ, 2010. – 112 с.
3. Калошин В. Ф. Шкідливі батьківські переконання / В. Ф. Калошин // Виховна робота в школі. – 2014. – № 6. – С. 8-15.
4. Мельник А. Родина – колыска духовного народження дитини / А. Мельник // Початкова освіта. – 2008. – № 21. – С. 3-4.
5. Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2008. – 415 с.
6. Практикум з педагогіки: навч. посіб. / За заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченка. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. – 482 с.
7. Ярошук Л. Г. Методика виховної роботи. Навч.-метод. комплекс / Л. Г. Ярошук. – К.: «Слово», 2012. – 320 с.

Тема 13. СПІЛЬНА ВИХОВНА РОБОТА ШКОЛИ, СІМ'Ї ТА ГРОМАДСЬКОСТІ

І. Питання для обговорення

1. Головні аспекти співпраці школи та сім'ї у вихованні дітей.
2. Залучення громадськості до виховання дітей.
3. Дитячі громадські організації в Україні.

Основні поняття: *суспільне виховання, громадськість, дитячі організації, «Пласт», «Екологічна варта», КРОКС.*

Методичні рекомендації

При розкритті першого питання необхідно:

- наголосити, що співпраця школи і сім'ї повинна ґрунтуватися на засадах гуманізму, демократизму, об'єктивності та взаємодопомоги;
- розкрити можливості залучення батьків до виховної роботи з учнями; охарактеризувати головні аспекти співпраці школи та сім'ї у вихованні дітей;
- проаналізувати форми підвищення педагогічної культури батьків.

У **другому питанні** потрібно:

- розкрити вплив громадськості на виховання молодого покоління;
- охарактеризувати форми виховної роботи громадськості у вихованні молодших школярів;
- проаналізувати шляхи співпраці класного керівника і громадськості.

При розкритті **третього питання** доцільно:

- зазначити, що дитячий громадський рух є важливою складовою всебічного розвитку школярів;
- охарактеризувати виховний вплив «Пласту» на патріотичне, моральне, фізичне, трудове виховання дітей;
- розкрити значення Всеукраїнської дитячої спілки «Екологічна варта» в формуванні екологічної культури молодших школярів;
- проаналізувати освітньо-виховну роботу Всеукраїнського учнівського творчого об'єднання КРОКС.

II. Запитання і завдання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте форми і методи роботи школи з батьківською громадськістю.
2. Назвіть і охарактеризуйте основні принципи співпраці школи та сім'ї.
3. Проаналізуйте дії класного керівника стосовно побудови конструктивних взаємин з батьками.
4. Які основні аспекти співпраці вчителя з батьками учнів.
5. Розкрийте значення підвищення педагогічної освіти батьків у здійсненні виховного впливу на дітей.

6. Яку роль відіграє громадськість у вихованні молодого покоління?
7. Охарактеризуйте форми виховної роботи громадськості у вихованні молодших школярів.
8. Розкрийте освітньо-виховний потенціал громадських дитячих організацій?
9. Які вітчизняні та зарубіжні громадські дитячі організації вам відомі?
10. Розкрийте значення «Пласту» в патріотичному вихованні молодших школярів.
11. Чи поділяєте ви висловлювання, відомі у педагогіці?

Відповідь обґрунтуйте.

- *О. А. Захаренко:* «Але основою успіху у виховній роботі в школі є тісна взаємодія школи, сім'ї, громадськості. Така взаємодія не виникає стихійно. Завдання класних керівників і адміністрації шкіл – шукати форми такої взаємодії не в загальних деклараціях, а в конкретній дії з конкретними людьми».
- *А. С. Макаренко:* «Треба дітей у школі так виховувати, щоб вони вносили в сім'ю якийсь додатковий здоровий струмінь, не те, щоб перевиховували сім'ю, а щоб вони йшли в сім'ю як представники державної школи і несли ці ідеї в життя».
- *В. О. Сухомлинський:* «Класні керівники ніколи не будують бесід і лекцій у плані «пророблення батьків», що допускають помилки й прорахунки в вихованні. Раджу й вам ... не робити цього. У житті окремих сімей ще трапляються негативні явища, але якщо ви почнете «вивертати душі», виставляти на загальний огляд людську біду (а невміння виховувати – це передусім біда), до вас приходиме все менше і менше батьків, ви відштовхнете їх від школи і, що особливо небезпечно, вони на все махнуть рукою ... Ніколи не забувайте, що, починаючи говорити з батьками про їхніх дітей, ви мов би примушуєте їх подивитись у дзеркало. Як же поставиться до ваших слів людина, якщо ви скажете їй: подивіться, який ви потворний».

III. Завдання для самостійної роботи

- Випишіть у конспект державні вимоги до взаємодії школи (вчителя) і дитячої організації на основі вивчення Законів України «Про освіту» і «Про молодіжні та дитячі громадські організації»; Державної національної програми «Освіта: Україна ХХ століття»; кваліфікаційних характеристик педагогічних працівників, для яких вони встановлені Міністерством освіти і науки України.
- Розробіть методичні рекомендації скаутам (пластунам, джурам та ін.), їх соціальним педагогам з підготовки і проведення конкретної форми суспільно-корисної справи (наприклад: рейд, збір, трудовий десант, експедиція, вечір, ярмарок тощо).

IV. Наукові повідомлення

1. Особливості виховання дітей у повній (неповній, осиротілій, розлученій) сім'ї.
2. Соціальні цінності виховання дітей у сім'ї.
3. Формування батьків як педагогів: методичні рекомендації для вчителів.

V. Розв'яжіть педагогічні ситуації

Ситуація 1. Дев'ятирічний Сашко живе з матір'ю. Тато два роки тому залишив сім'ю.

Живе окремо. Мама категорично не дозволяє синові зустрічатися з татом, приймати від нього будь-які подарунки. Також не дозволяє колишньому чоловікові бувати у них вдома. Батько намагається зустрічатися з сином за межами його оселі, дарує йому цукерки, іграшки.

1. *Оцініть поведінку матері і батька Сашка.*
2. *Як можна вплинути на вирішення конфлікту між батьком і матір'ю?*
3. *Чи варто педагогам втручатися в такі справи?*

Ситуація 2. В третьому класі навчався учень Сергійко С.

Його здібності були посередні: вчився на «3», інколи на «4».

Сергійко був єдиною дитиною в сім'ї і мати вважала сина найздібнішим і найрозумнішим. Хлопчик повірив у це і все менше проявляв старанність. Я намагалася пояснити батькам їх помилку, однак у відповідь почула: «Ви не любите хлопчика, прискіпуєтесь, знижуєте йому оцінки...».

Одного разу, після того, як хлопчик одержав за чергову контрольну «задовільно», він звинуватив мене в несправедливості, а наступного дня до класу прямо під час уроків увірвалася мама. Взявши контрольну роботу товариша її сина Миколи, вона почала доводити що Сергійко розв'язує задачі і пише кращі, що він допомагає він завжди допомагає товаришам. Ті отримують «5», а він на «3» і «4». Я на хвилинку розгубилася. Притих клас. Рішення прийшло неочікувано: «Діти» Захуйте зошити з малювання і приготуйте до математики. Миколка і Сергійко, йдіть до дошки». Я дала мамі Сергійка підручник, пояснила, які ми розділи пройшли і попросила її вибрати задачі дітям. Клас мовчки розв'язував їх, а я сиділа за останньою партою і не втручалася в хід роботи. Як і треба було чекати, Миколка легко і швидко впорався із задачею, а Сергійко заплутався.

Я хотіла продемонструвати матері знання сина з мови, але вона відмовилася й пішла з класу.

1. *Як ви оцінюєте дії вчительки в стосунках з матір'ю Сергійка?*
2. *Чи варто залучати учнів до подолання конфліктів з батьками?*
3. *Змодельуйте свій варіант можливих дій у подібній ситуації.*

Ситуація 3. Коли першокласницю Оленку зі школи забирає мама, дівчинка радо спілкується з нею, розповідає про свої справи, дисциплінована, зібрана, а коли бабуся – дівчинка неохоче збирається, не виявляє бажання йти додому. На пропозицію вчителя показати бабусі малюнок, який Оленка виконала на уроці, дівчинка відмовилася, мотивувавши: «Вона не розуміє, їй не цікаво».

1. *Які недоліки у поведінці бабусі зумовили таке ставлення онуки?*

2. *Чи має педагог право втручатися у взаємовідносини дівчинки і бабусі? Якщо так, то як вчителю скоректувати взаємини між ними?*

Ситуація 4. Ваша дитина! Будь ласка, не думайте, що підростаючи вона буде вас беззастережно слухатись і беззаперечно виконувати всі вказівки. Вона ще буде й уважно спостерігати за вами, зіставляти ваш наказ і ваші дії. Якщо батько скаже: «Роби зарядку», а сам залишиться лежати в ліжку, найближчим часом син перестане робити зарядку. Тому, продовжуючи зберігати рухову активність, ви своїм прикладом привчите до цього і свою дитину.

1. *Яке значення має особистий приклад батьків у справі виховання?*
2. *Як спільними зусиллями школи та сім'ї можна досягти дієвості самовиховання батьків щодо фізичного розвитку дітей?*

Список рекомендованої літератури

1. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності: навч. посібн. / І. Д. Бех. – К.: Академвидав, 2009. – 248 с.
2. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / С. Г. Карпенчук. – К.: «Вища школа», 2005. – 343 с.
3. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Х.: «ОВС», 2002. – 400 с.
4. Максимюк С. П. Педагогіка: навч. посібн. / С. П. Максимюк. – К.: Кондор, 2005. – 667 с.
5. Практикум з педагогіки: навч. посіб. / За заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченка. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. – 482 с.
6. Таранець С. Співпраця школи і сім'ї у вихованні школяра / С. Таранець // Початкова освіта. – 2008. – № 21. – С. 4-7.
7. Фіцула М. М. Педагогіка: підручник / М. М. Фіцула. – К.: Академія, 2009. – 560 с.

Програмові вимоги до курсу «Педагогіка початкової школи»

1. Зміст виховання в національній початковій школі.
2. Закономірності і принципи виховання.
3. Самовиховання: суть, умови, етапи, прийоми.
4. Перевиховання: суть, функції, етапи, принципи.
5. Розумове виховання, його зміст, мета і завдання.
6. Мета, завдання і зміст морального виховання.
7. Основні завдання, зміст і форми екологічного виховання учнів початкової школи.
8. Сутність, мета і завдання естетичного виховання молодших школярів.
9. Завдання, зміст та організаційні форми фізичного виховання.
10. Трудове виховання молодших школярів: зміст, мета, завдання, форми.
11. Зміст та завдання статевого виховання учнів початкових класів.
12. Завдання, зміст та форми організації громадянського виховання.
13. Національне виховання: мета, завдання, принципи.
14. Поняття про «методи виховання» як педагогічну категорію. Методи, прийоми і засоби виховання.
15. Методи формування свідомості особистості.
16. Методи організації діяльності та формування досвіду громадської поведінки.
17. Методи стимулювання діяльності та поведінки особистості.
18. Методи самовиховання.
19. Структура виховної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі.
20. Планування виховної роботи в школі.
21. Планування та облік виховної роботи вчителем. Умови ефективності планування.
22. Основні обов'язки та функції вчителя школи першого ступеня. Критерії оцінювання діяльності вчителя.

23. Професіограма та циклограма діяльності вчителя початкової школи.
24. Виховна робота з молодшими школярами в групі подовженого дня.
25. Поняття вихованості школярів. Рівні та показники вихованості.
26. Зміст та завдання педагогічної діагностики.
27. Методи діагностики вихованості учнів та учнівських колективів.
28. Педагогічна характеристика. Щоденник вивчення учнів.
29. Поняття позакласної та позашкільної роботи з молодшими школярами: зміст, мета, завдання.
30. Форми виховної роботи вчителя початкової школи.
31. Методика підготовки та проведення години спілкування (класної години).
32. Методика підготовки, проведення класних зборів та етичної бесіди.
33. Позашкільні заклади в системі освіти і виховання.
34. Виховні справи (виховні заходи) як основна форма організації позакласної виховної роботи з молодшими школярами.
35. Етапи планування виховної справи. Тематика виховних справ.
36. Вимоги до оформлення виховних справ.
37. Технологія колективного творчого виховання.
38. Методика проведення колективних творчих справ (КТС).
39. Поняття про колектив, процес його формування, види та функції.
40. Стадії розвитку колективу (за А. С. Макаренком). Педагогічне керівництво процесом формування колективу.
41. Сутність, зміст, мета і завдання індивідуальної роботи з різними категоріями дітей.

42. Особливості індивідуальної роботи з педагогічно занедбанними та важковиховуваними дітьми.
43. Виховна робота з тривожними дітьми: правила і прийоми.
44. Виховна робота з гіперактивними дітьми.
45. Організація виховної роботи з обдарованими дітьми.
46. Сутність та специфіка сімейного виховання. Характеристика функцій та основних виховних завдань сім'ї.
47. Форми та методи взаємодії вчителя початкової школи і родини.
48. Методики вивчення сімей класу.
49. Методика та форми проведення батьківських зборів. Батьківський комітет.
50. Шляхи підвищення педагогічної культури батьків.
51. Головні аспекти співпраці школи та сім'ї у вихованні дітей.
52. Залучення громадськості до виховання дітей.
53. Дитячі громадські організації в Україні.

КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Авторитет батьківський (від лат. *auctoritas* – влада, сила) – відмітні особливості окремої людини чи групи, завдяки яким вони заслуговують на довіру і можуть мати позитивний вплив на погляди й поведінку інших людей; визнаний вплив батьків на переконання та поведінку дітей, що ґрунтується на глибокій повазі й любові до батьків, довірі до високої значущості їхніх особистих якостей і життєвого досвіду, слів та вчинків.

Актив (від лат. *activus* – діяльний, дійовий) – група вихованців, членів конкретного колективу, які усвідомлюють вимоги керівника колективу, допомагають йому в організації життєдіяльності вихованців, виявляють певну ініціативу.

Важковиховувані діти – діти, які важко піддаються виховним впливам і потребують особливої уваги і зусиль педагогів і батьків. Для таких дітей характерними є відхилення в інтелектуальному, моральному розвитку та поведінці. Внаслідок особливостей нервової системи (емоційна нестійкість, імпульсивність, акцентуації характеру та ін.), тимчасових затримок психічного розвитку, суміжних форм інтелектуальної недостатності та ін. вони важко піддаються виховним впливам.

Важковиховуваність – у широкому розумінні – поняття, що пояснює випадки труднощів, з якими стикається педагог під час організації і здійснення виховного процесу. У вузькому розумінні **в.** використовується для позначення максимально наближеного до норми рівня відхилень у поведінці дитини, яка потребує відповідної уваги й зусиль вихователя для їх подолання.

Вікові психологічні особливості вихованців – типові для даного віку особливості психічних процесів, станів та властивостей дітей, що виявляються у їхній поведінці.

Вимога – метод педагогічного впливу на свідомість вихованця з метою викликати, стимулювати або загальмувати окремі види його діяльності. Види вимог: вимога-прохання, вимога-довіра, вимога-схвалення, вимога-порада, вимога-натяк,

умовна вимога, вимога в ігровому оформленні, вимога-осуд, вимога-недовіра, вимога-погроза.

Виховання – процес цілеспрямованого впливу людини чи групи людей (суб'єктів виховання) на іншу людину чи групу людей (об'єкти виховання) з метою формування у них певних психологічних властивостей та проявів поведінки. Буває успішним за умови достатньої активності як суб'єкта, так і об'єкта виховання.

Виховання авторитарне – освітньо-виховна концепція, що передбачає беззастережне підкорення волі вихователя.

Виховання всебічне – виховання, яке передбачає формування в особистості певних якостей відповідно до вимог розумового, морального, трудового, фізичного й естетичного виховання.

Виховання гармонійне – виховання, яке передбачає, щоб якості складових виховання (розумового, морального, трудового, фізичного, естетичного) доповнювали одна одну, взаємно збагачувалися.

Виховання екологічне (від гр. oikos – дім, середовище і logos – учення) – набуття людиною знань у царині екології та формування в неї моральної відповідальності за збереження природного довкілля і розумного співіснування з ним.

Виховання економічне – виховання, що передбачає вирішення таких завдань: формування економічного мислення, оволодіння економічними знаннями, вміннями та навичками економічних взаємин.

Виховання естетичне – розвиток у людини почуттів прекрасного, формування умінь і навичок творити красу в навколишній дійсності, уміти відрізнити красиве від потворного, жити за законами духовної краси.

Виховання моральне – виховання, що передбачає оволодіння нормами й правилами моральної поведінки, формування почуттів і переконань, умінь та навичок.

Виховання правове – формування у громадян високої правової культури, що передбачає свідоме ставлення особистості до своїх прав і обов'язків, поваги до законів та

правил людського співжиття, готовності дотримуватися і сумлінно виконувати визначені вимоги, які виражають волю й інтереси народу.

Виховання фізичне – виховання, що ставить за мету створення оптимальних умов для забезпечення достатнього фізичного розвитку особистості, збереження її здоров'я, оволодіння знаннями про особливості організму людини, фізіологічні процеси, які відбуваються в ньому, набуття санітарно-гігієнічних умінь та навичок догляду за власним тілом, підтримання й розвиток його потенцій.

Виховання національне – історично зумовлена і створена етносом система виховних ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв, спрямованих на доцільну організацію діяльності членів суспільства, в процесі якої відбувається процес оволодіння морально-духовними цінностями народу, забезпечується єднання і спадкоємність поколінь, соборність народу.

Виховання статеве – оволодіння підростаючим поколінням етикою й культурою у сфері взаємин статей, формування у нього потреб керуватися нормами моральності в стосунках між особами протилежної статі.

Виховні системи – теоретично обґрунтовані та методично розроблені концепції виховання, які спираються на певну фундаментальну філософську та педагогічну ідею. Прикладом можуть бути теорія вільного виховання, «лінія Гербарта», система колективістського виховання, «Вальдорфська педагогіка».

Виховний процес – комплексне поняття, яке означає цілісно визначену діяльність, виховні впливи та процеси самовиховання. Ця діяльність відповідає цілям та зразкам поведінки, визнаної у суспільстві системою виховання цінностей. У цих процесах головну роль відіграє свідома виховна діяльність батьків та вчителів, яка також повинна сприяти самовихованню.

Вправи – це багаторазове виконання розумових або практичних дій з метою опанування ними

Гуманізація виховання – створення оптимальних умов для інтелектуального й соціального розвитку кожного вихованця; виявлення глибокої поваги до людини; визнання природного права особистості на свободу, соціальний захист, розвиток здібностей і вияв індивідуальності, самореалізацію фізичних, психічних і соціальних потенцій, на створення соціально-психічного фільтра проти руйнівних впливів негативних чинників навколишнього природного і соціального середовища; виховання у молоді почуттів гуманізму, милосердя, доброчинності.

Гуманізм – сукупність поглядів, що стверджують цінність людини як особистості, повагу до її прав та гідності, пріоритетність турботи про її інтереси. Як педагогічна ідея означає перевагу демократичного стилю керування, методів позитивного підкріплення доцільної активності вихованців, врахування індивідуальних особливостей кожного з них.

Гуманна особистість – людина, переконання якої ґрунтуються на ідеї гуманізму і у поведінці якої є звичними стереотипи поваги до інших, ввічливості, тактовності, демократичності, толерантності.

Демократизація виховання – принципи організації виховної системи, які передбачають децентралізацію, автономізацію навчально-виховних закладів, забезпечення співпраці вихователів і вихованців, урахування думки колективу й кожної особистості, визначення людини як вищої природної і соціальної цінності, формування вільної творчої особистості.

Дитячий колектив – група найвищого рівня розвитку, яка об'єднана загальною суспільно корисною метою, має ефективні органи самоврядування і в якій визначальними є стосунки відповідальної залежності, тобто статус кожного члена групи залежить, в першу чергу, від його внеску у загальну справу. Вираз «дитячий колектив» часто використовується у практиці в значенні «будь-яка дитяча група», що є звичним, але науково неправильним.

Естетика (від гр. aistesis – відчуття, почуття) – наука про прекрасне та його роль у житті людини, про загальні закони художнього пізнання дійсності, розвитку мистецтва.

Етика (від гр. ethica – звичка, морів) – наука, яка вивчає мораль як форму суспільної свідомості, її сутність, історичний розвиток.

Заклади виховні – навчально-виховні установи, які забезпечують освіту й виховання підростаючого покоління.

Заклади позашкільні – дитячі виховні установи, діяльність яких спрямована на забезпечення потреб людини у задоволенні інтересів та схильностей, здобуття школярами додаткових знань, умінь і навичок, розвиток інтелектуальних потенцій, сприяння майбутньому професійному вибору особистості. До цієї групи закладів належать палаци і будинки дитячої та юнацької творчості, станції юних техніків, натуралістів, спортивні, художні, музичні школи, дитячі бібліотеки, театри, кінотеатри, дитячі залізниці тощо.

Звичка – спосіб поведінки, здійснення якого у певній ситуації набуває для індивіда характеру внутрішніх потреб.

Закономірності виховного процесу – чинники, які відображують необхідне, суттєве, стійке, повторюване, загальне для певної галузі відношення між явищами об'єктивної дійсності.

Заохочення – метод виховання, що передбачає педагогічний вплив на особистість і виражає позитивну оцінку вихователем поведінки вихованця з метою закріплення позитивних якостей та стимулювання до активної діяльності.

Засоби виховання – надбання матеріальної та духовної культури (художня і наукова література, музика, театр, радіо, телебачення, витвори мистецтва, навколишня природа та ін.), форми і види виховної роботи (збори, бесіди, конференції, ігри тощо), які використовують у процесі дії того чи того методу.

Ідеал українського виховання – є синтезом загальнолюдського і національного. Він втілений у конкретних історичних постатях та літературних образах. Шляхетні

елементи цього ідеалу знаходимо в народній творчості, мистецтві, у християнських засадах життя нації.

Індивідуальний педагогічний стиль – сукупність методів, прийомів, форм педагогічного керівництва, викладання та манер спілкування з дітьми, характерна для окремого педагога.

Колектив – соціально значуща група людей, які об'єднані спільною метою, узгоджено діють у досягненні означеної мети та мають органи самоврядування.

Колективізм – поняття, яке означає політичне явище, етичний принцип та певну педагогічну технологію. Останнє характеризується більшою увагою до виховання через колектив у порівнянні з індивідуальним педагогічним впливом.

Конфлікт – зіткнення інтересів або позицій двох людей або груп, для якого характерне емоційне напруження учасників конфлікту та емоційне негативне ставлення до опонента.

Концепції виховання (від лат. conceptio – сукупність, система) – система поглядів на ті чи інші явища, процеси; спосіб розуміння, тлумачення педагогічних явищ; основна ідея теорії змісту й організації виховання людини.

Культура (від лат. cultura – виховання, освіта, розвиток) – сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства протягом його історії.

Методи виховання – найбільш суттєві, принципово відмінні засоби досягнення мети та вирішення окремих завдань виховання. Існують різні класифікації методів виховання в залежності від критеріїв їх аналізу. Кожен метод включає в себе як підсистемні утворення окремі прийоми, а також форми організації виховної діяльності.

Мораль (від лат. moralis – моральний, від moris – звичай) – одна з форм суспільної свідомості; система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей.

Моральне виховання – напрямок виховної діяльності, метою якої є формування у вихованців морально позитивних переконань та способів поведінки, які визначатимуть такі риси

характеру як чесність, справедливість, чемність, тактовність, толерантність, демократичність, працелюбність та інші.

Навіювання – метод формування свідомості вихованців, коли головним засобом впливу постає не логічність аргументів педагога, а його авторитетність для вихованців, їх довірливе ставлення до нього, переконлива манера поведінки педагога.

Оптимізація процесу виховання – забезпечення цілісного циклу виховного процесу, що включає діагностування рівня вихованості учня й формулювання мети, планування та організацію діяльності, контроль і регулювання діяльності й відносин, аналіз виховних результатів.

Особистість – поняття, яке використовується у двох основних значеннях. У *першому значенні* особистість – це людина як носій соціальних якостей: ціннісних орієнтацій, потребу установок, звичок, тобто людина як соціалізований індивід. Характерні для цього значення вирази: «Внутрішній світ особистості», «Потреби особистості», «Інтереси особистості». У *другому значенні* особистість – це сукупність соціально значущих якостей людини, її соціально детермінований внутрішній світ. Основними компонентами є характер, спрямованість, переконання, емоційно-вольова сфера. Характерні вирази: «Особистість людини», «Особистісні якості», «Особистісна привабливість».

Педагогічна технологія – сукупність засобів: методів, прийомів та форм навчання і виховання, найбільш розроблених теоретично та перевічених практикою. Технологія виховання є частиною педагогічної технології. Остання означає також систему знань про засоби навчання та виховання – розділ педагогічної науки.

Педагогічне спілкування – спілкування педагогів з вихованцями в процесі педагогічної діяльності. У вихованні має надзвичайне, часом вирішальне, значення, тому що є не просто засобом передачі інформації, а часто транслює ставлення педагога до вихованця.

Педагогічні здібності – особистісні властивості педагога, які створюють сприятливі передумови для оволодіння

ним педагогічною майстерністю, зокрема, академічні, організаційні, дидактичні, комунікативні, креативні, спеціальні, пов'язані з окремими, видами, діяльності.

Переконання – метод формування свідомості вихованців за допомогою логічного, аргументованого доведення вихованцям педагогічно доцільних ідей.

Перевиховання – система виховних впливів педагога на вихованця з метою гальмування негативних проявів у поведінці й утвердження позитивних якостей у діяльності.

Позакласна виховна робота – заходи виховного характеру, які здійснюються в загальноосвітніх навчально-виховних закладах під керівництвом учителів-вихователів.

Покарання (п.) – педагогічний метод корекції поведінки з метою її виправлення. **П.**, зазвичай, є наслідком поганих вчинків, недотримання вимог, порушення правил тощо... Щоб **п.** було дієвим методом виховання, воно не повинно шкодити психічному і фізичному здоров'ю дітей, викликати в них страх, принижувати дитячу гідність, позбавляти дитину батьківської любові.

Привчання – організація планомірного і регулярного виконання вихованцями певних дій з елементами примусу, обов'язковості з метою формування стійких звичок у поведінці.

Приєм виховання – складова методу, що визначає шлях реалізації його вимог.

Приклад – один із методів виховання, ефективність якого забезпечується прагненням і віковими особливостями дітей дошкільного віку наслідувати найближчих дорослих.

Принципи виховання (від лат. *principium* – основа, начало) – вихідні положення, які є фундаментом змісту, форм, методів, засобів і прийомів виховного процесу.

Професіограма – опис вимог, соціально-психологічних і фізичних особистісних якостей, які висуває певна професія.

Рушійна сила виховного процесу – результат суперечностей між соціально-психічними і фізіологічними потребами та наявним рівнем вихованості особистості.

Самовиховання – внутрішня та зовнішня активність людини, спрямована на вдосконалення власних психічних та фізичних якостей згідно з тим, як це розуміє людина – суб'єкт самовиховання.

Самонавіювання – метод регулювання людиною власного психічного або фізичного стану за допомогою різноманітних прийомів: самонаказу, самопідбадьорювання, самозасудження, використання мовних формул на фоні м'язового розслаблення (аутотренінгу) тощо.

Самореалізація – поняття, близьке до «самоактуалізації» – відносно повний розвиток і реалізація людиною у життєвій практиці власного особистісного потенціалу, досягнення бажаних результатів у масштабах життя.

Самоствердження – процес задоволення однієї з основних потреб особистості, яка полягає у надбанні певної соціальної значущості, усвідомленні того, що суб'єкт є не гірший за тих, з ким він порівнює себе на життєвому шляху.

Сімейне виховання – виховання в сімейному колі, яке є першою школою виховання для більшості людей. Велике значення мають такі чинники, як ставлення та поведінка батьків, емоційна атмосфера та культура сімейного життя, участь у виконанні домашньої праці, співпраця сім'ї зі школою тощо.

Сім'я – соціально-психологічне об'єднання близьких родичів (батьків, дітей, бабусь, дідусів), які живуть спільно і забезпечують біологічні, соціальні й економічні умови для продовження роду.

Соціалізація – процес набуття людиною соціальних якостей, становлення її як особистості в процесі сімейного, шкільного та інших видів виховання, а також самовиховання.

Справи колективні і творчі – форма позакласних виховних заходів, у підготовці та проведенні яких беруть участь усі члени дитячого колективу, причому кожен учень має змогу виявити і розвинути свої творчі інтереси та можливості.

Стадійність розвитку колективу – вираження внутрішньої діалектики його становлення, в основу якої

покладено рівень взаємовідносин між вихователем і вихованцями, між членами колективу.

Стиль авторитарний (від фр. *autoritaire* – владний, лат. *aus-toritas* – влада, вплив) – стиль спілкування, що ґрунтується на беззаперечному підкоренні окремої людини або колективу владній особистості.

Стиль демократичний (від гр. *demokratia* – влада народу, народовладдя) – врахування думки й волі колективу в організації життєдіяльності вихованців.

Стиль ліберальний (від лат. *liberalis* – вільний) – безпринципне байдуже ставлення до негативних дій вихованців, потурання учням.

Теоретичні засади виховання – основні концептуальні положення, що характеризують процес виховання: закономірності, принципи, категорії, обґрунтування, визначення, технології.

Фактори виховання (від лат. *Factor* – той, що робить) – об'єктивні та суб'єктивні чинники, які впливають на визначення змісту, напрямів, засобів, методів, форм виховання.

Форми виховної діяльності – організаційні умови, в яких відбувається виховна діяльність, що мають істотні відмінності. Формами можна вважати дитячі організації, клуби, гуртки, різноманітні змагання, бесіди, диспути, екскурсії, походи, свята тощо.

Функції класного керівника – забезпечувати умови для всебічного гармонійного розвитку школярів, координувати діяльність усіх вихователів щодо здійснення національного виховання, вивчати індивідуальні особливості учнів класу, організовувати первинний дитячий колектив, турбуватися про зміцнення та збереження здоров'я школярів, формувати навички старанності та дисциплінованості школярів, організовувати позакласну виховну роботу, проводити роботу з батьками, домагатись єдності вимог до вихованців, вести документацію класу.

Функції колективу – організаторська, стимулювальна, виховна.

Ціннісні орієнтації – сукупність найважливіших, принципів положень суспільства або людини, які визначають їхнє ставлення до об'єктів та явищ оточуючого світу. В етичному аспекті відрізняють термінальні цінності – явища, які характеризують як добрі чи погані, та інструментальні цінності – засоби досягнення бажаних результатів.

Цінності моральні загальнолюдські – набуті попередніми поколіннями незалежно від расової, національної чи релігійної приналежності морально-духовні надбання, які визначають основу поведінки й життєдіяльності окремої людини або певних спільнот.

Цінності моральні національні – історично зумовлені й створені певним етносом погляди, переконання, ідеали, традиції, звичаї, обряди, практичні дії, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях, але відбивають певні національні прояви, своєрідність у поведінці та слугують основою соціальної діяльності людей окремої етнічної групи.

ДОДАТКИ

Тема. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Додаток А

Година спілкування

Година спілкування – це форма організації процесу безпосереднього спілкування педагога й вихованців, під час якого можуть розглядатися важливі моральні та етичні проблеми.

Види класних годин:

- цільова,
- традиційна,
- особистісно-орієнтована,
- змістовна,
- організаційно-діяльна,
- оціночно-аналітична.

Година спілкування – одна з найважливіших форм організації виховної роботи з учнями – включається до шкільного розкладу і проводиться щотижня у визначений день. Зазвичай класна година проходить у формі лекції, бесіди або диспуту, але може включати в себе й елементи вікторини, конкурсу, гри, а також інші форми виховної роботи.

Година спілкування виконує такі виховні функції:

- просвітню,
- орієнтуючу,
- спрямовуючу.

Тематика класних годин різноманітна. Вона заздалегідь визначається і відображається в планах класних керівників.

Класні години можуть присвячуватись:

1. **Морально-етичним проблемам.** Під час таких класних годин формується певне ставлення школярів до Батьківщини, праці, колективу, природи, батьків, самого себе тощо;

2. **Проблемам науки та пізнання.** У цьому разі мета класних годин полягає у виробленні у вихованців правильного ставлення до навчання, науки, літератури як до джерела розвитку особистості;
3. **Естетичним проблемам.** У процесі таких класних годин учні знайомляться з основними положеннями естетики. Тут може йтися про прекрасне в природі, одязі людини, побуті, праці й поведінці. Важливо, щоб у школярів сформувалось естетичне ставлення до життя, мистецтва, праці, до себе, розвинувся творчий потенціал;
4. **Питанням держави та права.** Слід розвивати інтерес учнів до політичних подій, що відбуваються у світі, почуття відповідальності за Батьківщину, її успіхи на міжнародній арені, вчити вихованців розуміти суть державної політики. Класні години на політичні теми мають проводитися в прямій залежності від насиченості року різними політичними подіями;
5. **Питанням фізіології та гігієни,** здорового способу життя, які мають сприйматися учнями як елементи культури та краси людини;
6. **Психологічним проблемам.** Мета таких класних годин полягає в стимулюванні процесу самовиховання та організації елементарного психологічного просвітництва;
7. **Проблемам екології.** Необхідно виробити у школярів відповідальне ставлення до природи. Як правило, тут організуються бесіди про тваринний та рослинний світ;
8. **Загальношкільним проблемам** (значущим суспільним подіям, ювілейним датам, святam тощо).

Тема. КОЛЕКТИВНЕ ТВОРЧЕ ВИХОВАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Додаток Б

Орієнтовна схема аналізу виховного заходу

I. Аналіз готовності педагога до проведення виховного заходу:

1. постановка мети і завдань заходу, на виховання яких якостей школярів спрямовано захід;
2. урахування рівня вихованості учнів під час визначення мети і завдань заходу, тактовна допомога учням;
3. місце даного заходу в загальній системі виховної роботи.

II. Процес підготовки:

1. спрямовуюча роль класного керівника (педагога-організатора) у ході підготовки заходу, тактовна допомога учням;
2. роль органів самоврядування під час підготовки й проведення заходу;
3. забезпечення в процесі підготовки згуртованої, злагодженої роботи колективу; формування стосунків співробітництва, взаємодопомоги, вимогливості;
4. Організація діяльності учнів, уточнення обов'язків і повноважень кожного учня та встановлення конкретних термінів виконання окремих завдань тощо.

III. Проведення заходу:

1. Організація:
 - Місце проведення, оформлення приміщення, обладнання, використання наочності, ТЗН.
 - Своєчасність початку та організоване проведення.
 - Дотримання регламенту, доцільність його використання.
 - Участь представників громадськості, батьків у проведенні заходу; ефективність їхньої участі.
 - Дотримання під час заходу санітарно – гігієнічних вимог, правил пожежної безпеки, ТБ.

- Запобігання перевтомі та врахування особливостей фізичного розвитку учнів.
 - Зовнішній вигляд учнів.
 - Дисципліна.
2. Зміст:
- Цілеспрямованість; чи доведено мету до учнів (вихованців).
 - Зв'язок із життям класу, школи, району, міста.
 - Використання під час проведення заходу питань, які хвилюють школярів.
 - Врахування вікових та індивідуальних особливостей.
 - Емоційна насиченість заходу.
 - Вплив на розширення світогляду учнів, на розвиток пізнавальних інтересів.
3. Методика проведення:
- Чи оптимально обрано форму проведення (бесіда, ранок, лекція, година спілкування, конференція, конкурс).
 - Роль класного керівника (педагога-організатора) у проведенні заходу, його педагогічна майстерність.
 - Наявність елементів обговорення, відкритого обміну думками в ході заходу.
 - Рівень самостійності школярів в обговоренні проблем.

IV. Результати:

1. Досягнення поставлених педагогом мети та завдань даного заходу.
 2. Виконання плану заходу.
 3. Аналіз ставлення школярів до змісту заходу, рівень їхньої активності.
 4. Чи був захід цілісною системою, не об'єднаних між собою частин?
 5. Що вдалося краще, що гірше?
- Цікаві знахідки педагога. Загальні висновки. Рекомендації

Тема. ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОГО КОЛЕКТИВУ

Додаток В

Орієнтовні програми (схеми) вивчення учнівського колективу та складання психолого-педагогічної характеристики

Варіант 1

I. Загальні відомості про школу, до складу якої входить даний клас. Де розташована школа, санітарно-гігієнічні умови. Як впливає школа на життя села, району, міста.

II. Загальні відомості про класний колектив та історія його формування:

- кількість учнів, склад класу за віком і статтю;
- коли сформувався колектив, чи було злиття з іншими колективами, зміна класних керівників;
- вплив соціального оточення, батьків (загальна характеристика умов сімейного виховання, ставлення до школи), громадськості, шефів, спонсорів на формування учнівського колективу.

III. Керівництво та організація класного колективу

1. Організуюче ядро класу, його актив. Староста і його робота. Аналіз престижу і соціальних ролей. Характеристика активістів (ініціатива, самостійність і наполегливість, вимогливість до себе та інших, авторитет серед товаришів і на чому він заснований, організаторські здібності, турбота про окремих товаришів, ставлення до громадської думки). Аналіз конкретних фактів поведінки і впливу їх на колектив.

2. Наявність у колективі неофіційних «лідерів», характер їх впливу на клас, причини цього впливу, ставлення до «лідерів» активу класу і наявність «ізольованих», причини ізоляції та можливі шляхи зміни ставлення до них товаришів.

3. Характеристика членів колективу, які користуються симпатіями.

4. Взаємовідносини в середині колективу, якісна і кількісна характеристика міжособистісних стосунків, наявність суспільно значимих цілей, рівень згуртованості членів колективу, наявність чи відсутність мікрогруп, їх внутрішня основа і ступінь зацікавленості спільними справами класу, психологія взаємовідносин у мікрогрупах, вияв взаємної вимогливості, чуйності, товариської турботи, взаємодопомоги і поваги. Критика і самокритика у колективі. Особливості взаємовідносин між хлопчиками та дівчатами. Характер дружби і товаришування, прояви товарищкості і дружби між окремими членами колективу, їх внутрішня основа. Емоційний «комфорт» і «дискомфорт» окремих членів колективу. Громадська думка в колективі. Роль колективу у формуванні особистості учнів. Аналіз конкретних прикладів впливу колективу на особистість.

5. Особистість класного керівника (класовода) та його вплив на колективне життя класу (освіченість, ерудиція, психологія учнів, їх інтересів тощо). Ставлення колективу до класного керівника, його авторитет серед учнів.

6. Стан дисципліни у колективі і культура поведінки учнів (норми поведінки, навички і звички соціальної поведінки).

IV. Зміст і характер колективної діяльності

1. Навчальна діяльність: загальна характеристика успішності, мотиви навчальної діяльності, боротьба класу за високу успішність, наявність контролю за успішністю окремих учнів, вимоги до них класного керівника, активу класу і всього колективу. Взаємодопомога, її форми та організація. Дисципліна класу у навчальній діяльності (на уроках та у виконанні домашніх завдань). Негативні моменти у навчальній роботі (підказки, списування). Дисципліна на перервах, хто частіше порушує її, які засоби виховання застосовують учителі.

2. Зміст та форми позанавчальної діяльності (життя класу поза навчальними заняттями, інтерес до сучасних подій, музики, мистецтва, літератури, спорту, колекціонування та ін., форми виявлення цього інтересу (читацькі конференції, відвідування театру, кіно, їх обговорення, художня творчість, ігри, дозвілля тощо). Участь класного колективу в

загальношкільному житті. Суспільно-корисна праця та її місце у позакласному житті колективу, прояви свідомої дисципліни у суспільно-корисній праці, професійна спрямованість учнів.

V. Соціально-психологічні явища в колективі.

Переважаючий настрій (мажорний, мінорний, спокійно-діловий, напружено-нервовий), кому і чому наслідують учні, їх ідеали, мрії, дух змагання в житті колективу, вплив на учнів моди як соціального явища, аналіз фактів колективного впливу на переконання, негативні явища в житті колективу (чутки, паніка, негативна заздрість тощо).

VI. Загальні висновки

1. Загальна оцінка рівня розвитку (сформованості) учнівського колективу, його дисциплінованості. Характер дисциплінованості.

2. Визначення провідних позитивних рис і перелік основних (типових) недоліків організації життя колективу та взаємовідносини його членів.

3. Поради і рекомендації студента-практиканта щодо поліпшення змісту і організації виховної роботи з даним класним колективом (на адресу вчителів, батьків, учнівських громадських організацій).

Варіант 2

1. Загальні дані про клас: назва школи, класу, кількість учнів (хлопчиків, дівчаток).

2. Офіційна структура класного колективу. Склад класу, його актив.

3. Загальна характеристика організації навчальної діяльності класного колективу. Провідні мотиви навчання школярів. Рівень загального розвитку учнів. Кількість відмінників. Учні, що відстають у навчанні, причини їхньої неуспішності.

4. Участь класного колективу в суспільно-корисній діяльності.

5. Стан дисципліни в класі, норми поведінки учнів.

6. Суспільно-значущі цілі класного колективу. Згуртованість членів колективу. Громадська думка колективу.

7. Якісна і кількісна характеристика міжособистісних взаємин учнів у мікрогрупах.

8. Характеристика окремих школярів як членів колективу. Аналіз престижу і соціальних ролей учнів (учень – спортсмен, учасник художньої самодіяльності тощо). Аналіз конкретних фактів поведінки, а також впливу окремих школярів на колектив.

9. Вікові психологічні особливості колективу класу. Специфічні риси, які можна вирізнити на підставі аналізу й узагальнення всього масиву досліджуваного матеріалу.

10. Вплив соціального оточення, батьків і громадськості на колектив класу.

11. Зміст роботи, проведеної студентом-практикантом у класі з метою підвищення суспільної активності учнів і прищеплення їм колективістських рис характеру.

12. Пропозиції щодо змісту й організації виховної роботи із конкретним класним колективом (з боку вчителів, батьків).

Варіант 3

I. Склад учнів класу:

- віковий та кількісний;
- працездатність та успішність учнів;
- пізнавальний рівень, загальний розвиток учнів;
- громадський стан класу (національне спрямування, виконання доручень, традиції класу, свідомість учнів).

II. Згуртованість учнів класу:

- чи є мікрогрупи за цільовими інтересами або негативного характеру, як учні ставляться один до одного і до справ класу;
- чи люблять разом проводити час у школі та поза нею (працювати чи відпочивати);
- чи товаришують хлопці й дівчата;

- чи захищають учні членів свого колективу на перервах і поза школою;
- чи немає в класі кругової поруки;
- чи переживають учні перемоги та невдачі свого класу.

III. Організованість учнів класу:

- чи вміють учні саморганізовуватися для виконання колективних справ і розподіляти доручення між собою;
- чи вміють терпляче й уважно слухати один одного;
- чи вміють підкорятися думці більшості.

IV. Громадська думка в класі:

- які вчинки своїх товаришів вони схвалюють, а які засуджують;
- в яких формах висловлюють схвалення чи осуд;
- чи є відмінність між тим, що говорять і обіцяють, і тим, що роблять;
- рівень об'єктивності оцінки і самокритики в класі.

V. Характер товариських зв'язків у колективі класу:

- що об'єднує учнів (місце проживання, місце за партою, інтереси, спільна робота);
- чи уважні учні один до одного, чи намагаються допомогти;
- чи виявляють вимогливість один до одного, чи вміють бачити недоліки;
- як клас ставиться до відмінників, активу, невстигаючих, порушників;
- як учні ставляться до однокласників із фізичними вадами.

VI. Характеристика лідерів класу:

- склад лідерів (формальних і неформальних);
- чи мають лідери класу авторитет;
- чи виконуються розпорядження лідерів;
- яким є ставлення офіційних лідерів до однокласників.

VII. Зв'язок класного колективу із загальношкільним:

- чи знають в класі про те, що відбувається в школі та в інших класах;

- чи вносяться пропозиції в класі щодо поліпшення життя у школі;
- як виконуються загальношкільні доручення;
- яку участь бере клас у загальношкільних заходах.

VIII. Висновки:

- Які педагогічні заходи слід вживати для кращої організації класного колективу та його єдності?
- Як використовувати класний колектив для виховного впливу на окремих учнів?

Варіант 4

1. Загальні відомості про колектив учнів (коли був сформований клас; кількість учнів в ньому, з них хлопчиків і дівчаток; розподіл учнів за успішністю тощо).

2. Характеристика формальної структури колективу класу:

- згуртованість і організованість учнів класу (ставлення молодших школярів до педагогічних вимог, наявність в колективі громадської думки, виявлення взаємної вимогливості та взаємодопомоги; традиції класу, їх вплив на виховання молодших школярів);

- актив класу (ініціатива і відповідальність активістів, ставлення до вимог вчителя, їх статус в колективі; вимогливість активістів до себе і до інших членів колективу, вміння організувати спільну діяльність та взаємоконтроль).

3. Характеристика особистісної (неформальної) структури колективу класу (наявність в класі неформальних лідерів, їх вплив на клас і окремих учнів; наявність неформальних груп, спрямованість їх діяльності, ступінь їх зацікавленості у справах класу; особливості взаємостосунків між хлопчиками і дівчатками; вияв товариськості і дружби між учнями класу).

4. Зміст колективної діяльності класу:

- навчально-пізнавальна діяльність учнів (загальна характеристика успішності учнів з окремих предметів,

організація взаємодопомоги в навчальній діяльності, дисципліна на уроках, ставлення до виконання домашніх завдань, ступінь самостійності у виконанні домашньої роботи);

- позаурочна діяльність учнів (види спільної діяльності та участь в ній молодших школярів; виявлення учнями активності і самостійності в позакласній діяльності; участь молодших школярів у гуртках і спортивних секціях, творчих колективах; відвідування учнями класу позашкільних закладів).

5. Загальні висновки:

- характеристика рівня розвитку учнівського колективу (класу);

- характер загального емоційного клімату в колективі (життєрадісний, інертний, напружений, нервовий);

- пропозиції щодо подальшого формування колективу учнів.

Тема. ЗМІСТ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Додаток Г.1

Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти

Наказ Міністерства освіти і
науки України від 06.09.2000
№ 434

1. Загальні положення

1.1. Це положення регламентує діяльність класного керівника загальноосвітнього, професійно-технічного навчального закладу (далі – класний керівник).

1.2. Класний керівник – це педагогічний працівник, який здійснює педагогічну діяльність з колективом учнів класу, навчальної групи професійно-технічного навчального закладу, окремими учнями, їх батьками, організацію і проведення позаурочної та культурно-масової роботи, сприяє взаємодії учасників навчально-виховного процесу в створенні належних умов для виконання завдань навчання і виховання, самореалізації та розвитку учнів (вихованців), їх соціального захисту.

1.3. Класний керівник у визначенні змісту роботи керується Конституцією України, Конвенцією ООН про права дитини, Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», іншими законодавчими і нормативно-правовими актами України, а також цим Положенням.

1.4. Класний керівник здійснює свою діяльність відповідно до основних завдань загальної середньої освіти, спрямованих на:

- виховання громадянина України;

- формування особистості учня (вихованця), його наукового світогляду, розвитку його здібностей і обдаровань;
- виконання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти та професійно-технічної освіти;
- виховання в учнів (вихованців) поваги до Конституції України, державних символів України, почуття власної гідності, свідомого ставлення до обов'язків, прав і свобод людини і громадянина, відповідальності перед законом за свої дії;
- реалізацію права учнів (вихованців) на вільне формування політичних і світоглядних переконань.

2. Організація діяльності класного керівника

2.2. Обов'язки класного керівника покладаються директором навчального закладу на педагогічного працівника або на досвідченого майстра виробничого навчання, за його згодою, і не можуть бути припинені до закінчення навчального року. У виняткових випадках з метою дотримання прав та інтересів учнів (вихованців) та їх батьків зміна класного керівника може бути здійснена протягом навчального року.

2.3. На класного керівника покладається керівництво одним класом, навчальною групою. У початкових класах класне керівництво здійснює вчитель початкових класів.

Функціональні обов'язки класного керівника розробляються відповідно до цього Положення з урахуванням типу закладу та завдань навчально-виховного, навчально-виробничого процесів і затверджуються директором навчального закладу.

2.4. Класний керівник як організатор учнівського колективу:

- сприяє забезпеченню умов для засвоєння учнями (вихованцями) рівня та обсягу освіти, а також розвитку їх здібностей;
- створює умови для організації змістовного дозвілля, у тому числі організовує та проводить відвідування музеїв, театрів, виставок, екскурсій, заходи з охорони природи; відповідає за профілактику бездоглядності, правопорушень, планує та проводить відповідні заходи;

- сприяє підготовці учнів (вихованців) до самостійного життя в дусі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;
- проводить виховну роботу з урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей учнів (вихованців), їх нахилів, інтересів, задатків, готовності до певних видів діяльності, а також рівня сформованості учнівського колективу;
- співпрацює з вчителями, викладачами, майстрами виробничого навчання, психологом, медичними працівниками, органами учнівського самоврядування, батьками та іншими учасниками навчально-виховного процесу з виконання завдань навчання та виховання в учнівському колективі (групі), соціального захисту учнів (вихованців).

2.5. Класний керівник має право на:

- відвідування уроків, занять із теоретичного та виробничого навчання, виробничої практики та позакласних заходів, семестрових, річних атестацій та заліків у закріпленому класі (групі), бути присутнім на заходах, що проводять для учнів (вихованців) навчальні, культурно-просвітні заклади, інші юридичні або фізичні особи;
- внесення пропозицій на розгляд адміністрації навчального закладу та педагогічної ради про моральне та матеріальне заохочення учнів (вихованців);
- внесення пропозицій на розгляд батьківських зборів класу (групи) щодо матеріального забезпечення організації та проведення позаурочних заходів у порядку, визначеному законодавством;
- відвідування учнів (вихованців) за місцем їх проживання або в гуртожитку професійно-технічного навчального закладу (за згодою батьків, опікунів, піклувальників), вивчення умов їх побуту та виховання, а також виходити з пропозиціями на педагогічних зборах щодо притягнення до відповідальності батьків, які ведуть аморальний спосіб життя;
- вибір форми підвищення педагогічної кваліфікації з проблем виховання;

- матеріальне заохочення за досягнення вагомих результатів у виконанні покладених на нього завдань.

2.6. Класний керівник зобов'язаний:

- вибирати адекватні засоби реалізації завдань навчання, виховання і розвитку учнів (вихованців);
- здійснювати педагогічний контроль за дотриманням учнями (вихованцями) статуту і Правил внутрішнього трудового розпорядку навчального закладу, інших документів, що регламентують організацію навчально-виховного процесу;
- інформувати про стан виховного процесу в класі та рівень успішності учнів (вихованців) педагогічну раду, адміністрацію навчального закладу, батьків;
- дотримуватись педагогічної етики, поважати гідність учня (вихованця), захищати його від будь-яких форм фізичного, психічного насильства; своєю діяльністю стверджувати повагу до принципів загальнолюдської моралі;
- пропагувати здоровий спосіб життя;
- постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру;
- вести документацію, пов'язану з виконанням повноважень класного керівника (класні журнали, особові справи, плани роботи тощо);
- регулярно готувати і проводити батьківські збори, збори учнівського активу класу (групи) (не менше 2 разів на семестр) та збори органів учнівського самоврядування.

2.7. Класний керівник складає план роботи з учнівським колективом у формі, визначеній адміністрацією навчального закладу.

2.8. Класний керівник підзвітний у своїй роботі директору навчального закладу, а у вирішенні питань організації навчально-виховного процесу безпосередньо підпорядкований заступнику директора з навчально-виховної роботи.

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів
України від 5 жовтня 2009 р.
№ 1121

ПОЛОЖЕННЯ
про групу продовженого дня
загальноосвітнього навчального закладу

1. Це Положення встановлює порядок утворення, комплектування та організації навчально-виховного процесу групи продовженого дня загальноосвітнього навчального закладу незалежно від типу і форми власності (далі – група продовженого дня).

2. Під час організації навчально-виховного процесу групи продовженого дня загальноосвітній навчальний заклад керується Конституцією (254к/96-ВР) і законами України, статутом загальноосвітнього навчального закладу, наказами МОН та цим Положенням.

3. Група продовженого дня загальноосвітнього навчального закладу державної та комунальної форми власності функціонує за рахунок коштів відповідних бюджетів, а приватної форми власності – за рахунок коштів засновника (власника) та інших джерел, не заборонених законодавством.

4. Під час організації навчально-виховного процесу групи продовженого дня загальноосвітній навчальний заклад державної та комунальної форми власності може надавати платні освітні послуги на договірній основі згідно з переліком платних послуг, які можуть надаватися державними навчальними закладами, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 20 січня 1997 р. № 38 (38-97-п) (Офіційний вісник України, 1997 р., число 4, с. 30).

5. Основними завданнями групи продовженого дня є:

- організація самостійної роботи учнів із закріплення та поглиблення знань, умінь та навичок, набутих на уроках;
- створення сприятливих умов для формування учнівського колективу та надання кваліфікованої допомоги учням у підготовці до уроків і виконанні домашніх завдань;
- організація індивідуальної, групової та колективної роботи учнів;
- організація дозвілля учнів;
- формування в учнів ціннісних орієнтацій;
- здійснення заходів, спрямованих на збереження та зміцнення здоров'я учнів, на їх психічний та фізичний розвиток, набуття навичок здорового способу життя;
- виховання позитивного ставлення до суспільно-корисної праці;
- надання допомоги батькам або особам, які їх замінюють, у вихованні учнів.

6. Учасниками навчально-виховного процесу групи продовженого дня є керівник загальноосвітнього навчального закладу, учні, вихователь та інші педагогічні працівники, батьки або особи, які їх замінюють, психолог, бібліотекар, медичний працівник закладу, а також вчителі, керівники гуртків, спеціалісти позашкільних установ і організацій, які мають педагогічну освіту.

Права і обов'язки учасників навчально-виховного процесу групи продовженого дня визначаються Законами України «Про освіту» (1060-12), «Про загальну середню освіту» (651-14), статутом загальноосвітнього навчального закладу, правилами внутрішнього трудового розпорядку, наказами МОН та цим Положенням.

7. Рішення про утворення групи продовженого дня загальноосвітнього навчального закладу державної та комунальної форми власності приймає його керівник за погодженням з місцевим органом виконавчої влади та органом місцевого самоврядування, а приватної форми власності - за погодженням із засновником (власником).

8. Група продовженого дня утворюється за наявності:

- необхідної навчально-матеріальної бази;
- умов для організації денного відпочинку (сну) в групі продовженого дня, сформованої з учнів першого класу;
- умов для організації харчування відповідно до Державних санітарних правил і норм улаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу.

9. Наповнюваність групи продовженого дня здійснюється згідно з наказами МОН.

10. Рішення про зменшення чисельності учнів групи продовженого дня приймає керівник загальноосвітнього навчального закладу за погодженням з місцевим органом виконавчої влади та органом місцевого самоврядування.

11. Відносини між загальноосвітнім навчальним закладом і батьками або особами, які їх замінюють, з питань організації навчально-виховного процесу групи продовженого дня регулюються цим Положенням.

12. Зарахування учнів до групи продовженого дня та їх відрахування здійснюються згідно з наказом керівника загальноосвітнього навчального закладу на підставі відповідної заяви батьків або осіб, які їх замінюють.

Заяви про зарахування учнів до групи продовженого дня приймаються на початку кожного навчального року, як правило, до 5 вересня.

13. Група продовженого дня може комплектуватися з учнів одного класу, кількох класів (зокрема, перших або других, або третіх), кількох різних класів, але не більш як чотирьох вікових груп.

Режим роботи групи продовженого дня розробляється відповідно до Державних санітарних правил і норм улаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу, ухвалюється педагогічною радою і затверджується керівником загальноосвітнього навчального закладу.

14. Режим роботи групи продовженого дня повинен передбачати:

1) організацію:

- прогулянки тривалістю не менш як одна година 30 хвилин (для учнів перших – четвертих класів);
- харчування тривалістю не менш як 30 хвилин;
- суспільно-корисної праці;
- денного відпочинку (сну) в групі продовженого дня, сформованої з учнів першого класу, тривалістю не менш як одна година 30 хвилин;

2) виконання домашніх завдань для учнів другого класу тривалістю 45 хвилин, третього класу – одна година 10 хвилин, четвертого класу – одна година 30 хвилин, п'ятого – шостого класів – дві години 30 хвилин, для учнів сьомого класу – три години;

3) проведення:

- спортивно-оздоровчих занять для учнів першого класу тривалістю не менш як 35 хвилин, другого – четвертого класів – 40 хвилин, для учнів п'ятого – сьомого класів – 45 хвилин;
- занять у гуртках, секціях, екскурсій.

15. Тривалість перебування учнів у групі продовженого дня становить шість годин на день, а за наявності відповідної заяви батьків або осіб, які їх замінюють, може зменшуватися.

16. Для організації денного відпочинку (сну) в групі продовженого дня, сформованої з учнів першого класу, адміністрація загальноосвітнього навчального закладу влаштовує відповідне приміщення з додержанням вимог законодавства щодо охорони праці, правил протипожежної безпеки, санітарно-гігієнічних та державних будівельних правил та норм.

17. Відповідальність за збереження навчального обладнання покладається на вихователя та інших педагогічних працівників групи продовженого дня.

18. План роботи вихователя групи продовженого дня погоджується із заступником керівника загальноосвітнього

навчального закладу і затверджується керівником такого закладу.

19. Планування навчально-виховного процесу групи продовженого дня, подання статистичних звітів здійснюються відповідно до наказів МОН.

20. Оплата праці вихователя та інших педагогічних працівників групи продовженого дня проводиться відповідно до законодавства.

21. Для організації навчально-виховного процесу групи продовженого дня на належному рівні керівник загальноосвітнього навчального закладу:

- створює умови для охорони життя і здоров'я учнів, організації їх харчування і відпочинку;
- несе відповідальність та здійснює контроль за харчуванням учнів групи продовженого дня, додержанням санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил та норм, медичним обслуговуванням, організацією навчально-виховного процесу групи продовженого дня;
- затверджує режим роботи групи продовженого дня, план роботи вихователя, графік харчування учнів.

22. Норми та порядок організації харчування учнів групи продовженого дня встановлюються відповідно до норм харчування у навчальних та оздоровчих закладах, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 22 листопада 2004 р. № 1591 (1591-2004-п) (Офіційний вісник України, 2004 р., № 47, ст. 3107), та наказів МОН.

23. Медичне обслуговування учнів групи продовженого дня здійснюється медичним працівником загальноосвітнього навчального закладу та закладу охорони здоров'я в установленому порядку.

24. Контроль за охороною здоров'я учнів групи продовженого дня здійснюють органи охорони здоров'я.

**Орієнтовний календарний план навчально-виховної роботи
групи продовженого дня
(фрагмент)**

«Погоджено»	«Затверджено»
Заступник директор з навчально-виховної роботи	Директор
_____	_____ (назва ЗНЗ) _____
(_____)	(_____)

**Календарно-тематичне планування роботи групи
продовженого дня _____ клас ____
на I семестр 201__ / 201__ н. р.**

Вихователь _____

Дата	Тематичні заняття (клубні години)	Охорона здоров'я, прогулянки, спортивно-оздоровчі заняття	Заняття за інтересами
ВЕРЕСЕНЬ. Тематичний цикл «Познайомимось»			
	«Добрий день, шкільна країно!» (Знайомство з учнями, ознайомлення з режимом дня, розподіл доручень)	Прогулянка, бесіда «Знати і виконувати правила для учнів — наш обов'язок». Розучування комплексу вправ ранкової гімнастики	Малювання на асфальті «Літо, до побачення!»
	Екскурсія школою і подвір'ям (класні кімнати, бібліотека, їдальня, спортивний майданчик, пришкільна ділянка)	Спортивна година «Веселі ігри на шкільному подвір'ї»	Скринька побажань. Створення особистих «Листів побажань» на

			навчальний рік (олівці, пастель, фломастери)
	«Круглий стіл» за темою «Добре вчитися у школі!»	Прогулянка, ігри за бажанням дітей	Виготовлення закладинок для книг
	Година спілкування «Годинник того не підведе, хто час цінує»	Спортивна година: спортивні ігри (бадмінтон, футбол, «вибивний»)	Виготовлення підставок для пензлів, олівців, ручок
	Ознайомлення з історією школи «Рідна школа відчиняє двері нам свої»	Пішохідний перехід до будинку творчості: • під час переходу – за кріплення правил вуличного руху	Розгляд дитячих журналів. Читання та обговорення текстів. Настільні ігри
Тематичний цикл «Поговоримо про людські чесноти»			
	Година спілкування «Шануй людей — і тебе шануватимуть»	Прогулянка, бесіда медичного працівника «Фізична культура – основа здоров'я», самостійна ігрова діяльність	Підготовка до драматизації: • розподіл ролей для інсценізації; • виготовлення декорацій
	Диспут «Добре там жити, де вміють дружити»	Спортивне свято за участю батьків «Веселі старти»	• розігрування ролей; • створення костюмів
	Екзамен для ввічливих «Усе добре переймай, а злого - уникай»	Прогулянка, розучування українських народних ігор	• розучування ролей; • виготовлення атрибутів
	Інформаційно-пізнавальна година «Будь толерантним!»	Спортивна година з елементами хореографії «Пластика і грація»	Театральна сцена: драматизація за українською народною казкою «Коза-Дереза»

	Концерт самодіяльності, присвячений Міжнародному дню миру «Я все люблю у ріднім краї!»	Прогулянка, визначення чинників здоров'я «Мій рецепт здорового способу життя», ігри	Година праці:• збір насіння квітів; • заготівля природного матеріалу для художньої праці
Тематичний цикл «Природа рідного краю»			
	Година милування у природі «Таємниця листопаду»	Прогулянка, розучування етюдів психологічного розвантаження	Осінь - щедра господиня (малювання тичком, квачиком, штампиками)
	Екскурсія до парку «Природа нам віддячує добром!»	Спортивна година «У пошуках чарівної квітки-семицвітки»	«Рідні краєвиди» (композиції з природного матеріалу)
	Екологічна стежинка «Осіннє диво - квіти»	Прогулянка, бесіда «Людина та її здоров'я», розучування рухливих ігор народів світу	«Вернісаж» (аплікація з насіння)
	Незабаром — День туризму. Техніка орієнтування на місцевості. Закони туриста	Спортивна година «У гості до Лісовичка»	«Прикраси» (природний матеріал)
	Засідання екологічного клубу «Буду я природі вірним другом!»	Пішохідний перехід, естафета з м'ячем на місцевості з елементами баскетболу	Створення на основі спостережень «Книги скарг природи»
Тематичний цикл «Ми зростаємо!»			
	Міжнародний день музики. Слухання класичної музики. Бесіда про музичні інструменти,	Прогулянка, розучування ігор-медитацій	Виготовлення шумових інструментів.

народні та сучасні пісні		Організація концерту «Наші таланти»
«Режим дня — суворий і мудрий порадник»	Спортивна естафета з перешкодами	«Ігри власноруч» (геометричне доміно, квартет, цифрове лото)
«Круглий стіл» за темою «Мое робоче місце. Як організувати робоче місце вдома»	Прогулянка, бесіда про особисту гігієну, розучування українських народних ігор	«Килимок для моєї кімнати» (монотипія)
Година спілкування «Мій зовнішній вигляд»	Спортивна година «Щоб рости міцними і дужими, з вітамінами ми дружимо»	«Рамка для фото» (аплікація з бісеру)
Інтелектуальна гра «Розумники і розумниці»	Прогулянка, розучування вправ з елементами хатха-йога	«Чарівна стрічка»

(Журнал «Вихователю ГПД. Усе для роботи». Пілотний випуск. 2011 р.)

**Тема. ПЛАНУВАННЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ
ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

Додаток Д

Взірець плану виховної роботи з учнями 1-го класу

«Погоджено»
Заступник директора
з виховної роботи

«Затверджую»
Директор школи: _____

«__» _____ 20__ р. «__» _____ 20__ р.

**ПЛАН ВИХОВНОЇ РОБОТИ
НА II-ГЕ ПІВРІЧЧЯ 20__-20__ Н. Р.
З УЧНЯМИ I-ГО КЛАСУ
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ I-III СТ. № ____**

Класний керівник _____

ВСТУП

У 1 класі навчається 26 учнів, з них:13 дівчаток і 13 хлопчиків.

Більшість дітей має високий навчальний потенціал і хороші здібності до навчання.

Дисципліна на уроках задовільна. Колектив класу діяльний, живий, енергійний.

Стосунки між учнями класу загалом дружні й доброзичливі. Протягом семестру не було випадків суперечок чи непорозумінь між хлопцями й дівчатами. Хоча деяким учням треба бути ввічливішими й стриманішими з дівчатами.

Учні класу досить згуртовані. У багатьох добре розвинене почуття відповідальності. Особливу увагу потрібно звернути на мовлення учнів.

Діти класу активні, люблять і вміють виконувати різні доручення. Упродовж семестру ми всіляко підтримували рівень громадської активності, зацікавленості життям класу, навчанням, що сприяло створенню позитивного мікроклімату в колективі. Це добре позначилося на успіхах дітей у навчанні. За семестр ми досягли успіхів у вихованні таких якостей, як ініціативність, чесність, акуратність, відповідальність за власні вчинки.

Виховні завдання:

- виховувати турботливе ставлення учнів одне до одного, до вчителів, батьків, молодших від себе та людей похилого віку;
- сприяти формуванню найкращих людських якостей;
- організовувати заходи з метою загартування організму й збереження здоров'я.

Проблема, над якою будемо працювати в 20__ – 20__ н. р.: Створення сприятливих умов для розвитку здібностей творчості, та розвитку творчих нахилів та талантів

II. Соціальний паспорт _____ класу
Класний керівник: _____

№ п/п	ПІБучня	Дата народження	Дівчина	Хлопець	Діти - сироти	Діти, позбавлені батьківського піклування	Напівсироти	Багатодітні (к-сть дітей у сім'ї)	Малозабезпечені	Неповні сім'ї	Неблагонадійні сім'ї	З девіантною поведінкою	Діти-інваліди	Діти-чорнобильці	Обдаровані	Стоять на внутрішк-му обліку
1																
2																
3																
Всього:																

III. Список учнів та їх доручення

№	Прізвище та ім'я	Доручення	
		I семестр	II семестр
1			Відповідальний за квіти
2			Відповідальний за відвідування
3			сантрійка
4			Староста
5			Фізорг
6			Відповідальний за збереження підручників.
7			сантрійка
...			...

IV. Зайнятість учнів позаурочний час

№	Прізвище та ім'я	Гуртки				
		Музичний	Хореографічний	Спортивний	Художній	Інший
1.						
2.						

V. Батьківський комітет

Голова батьківського комітету:

1. _____

Члени батьківського комітету:

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

6. _____

7. _____

VI. План засідань батьківського комітету

Січень	
Лютий	
Березень	
Квітень	
Травень	

VII. План виховної роботи на II півріччя 20__-20__ н. р.

№ з/п	Заходи	I тиждень (30.04- 04.05)	II тиждень (07.05 – 11.05)	III тиждень (14.05- 18.05)
	Виховні години, класні збори			
	<i>Напрямки виховної роботи:</i>			
	2.1 Ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави			
	2.2 Ціннісне ставлення до людей			
	2.3 Ціннісне ставлення до природи			
	2.4 Ціннісне ставлення до праці			
	2.5 Ціннісне ставлення до мистецтва			

	2.6 Ціннісне ставлення до себе			
	Індивідуальна робота з учнями			
	Робота з батьками			
	Участь у загальношкільних заходах			

VIII. Зміни, зауваження

Тема. ДІАГНОСТИКА ВИХОВАНOSTІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Додаток Е.1

Взірець карти діагностики вихованості учнів класу

Діагностична карта

_____ клас _____ школи № _____
20 ___ / 20 ___ н. р.

Класний керівник _____

№ п/п	Прізвище, ім'я учня	Дата народження	Професія батьків	Тип сімейного виховання	Стан здоров'я	Успішність	Основні досягнення ос-ті	Основні недоліки ос-ті	Захоплення
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1									
2									

Наявність підвищення здібностей	Спеціальні навички	Поведінка	Місце в колективі	Рівень самооцінки	Виконання доручення	Трудова активність	Заняття поза школою	Виховні завдання
11	12	13	14	15	16	17	18	19

Для того, щоб, крім класного керівника, ніхто не зміг прочитати про негативні якості й недоліки учня, необхідно зашифрувати деякі дані про учнів. Наприклад, Б – благополучна родина, НБ – неблагополучна; ЧХ – часто хворіє, З – практично здоровий, ПЗ – поганий зір; НР – неврівноважений; СН – схильний до неправди тощо.

19 графа – домінуючі виховні завдання формуються на основі результатів узагальнення даних діагностичної карти.

Програма вивчення учнів

1. Демографічні відомості: прізвище, ім'я, по батькові; число, місяць, рік народження; прізвище, ім'я, по батькові матері і батька, їхні професії, місця роботи, займані посади, домашня адреса, телефони.

2. Умови розвитку і виховання в сім'ї: склад сім'ї, матеріально-побутові умови, вплив батьків на виховання дитини, рівень їхньої психолого-педагогічної культури, ставлення до школи.

3. Рівень фізичного розвитку, стан здоров'я, володіння санітарно-гігієнічними навичками, спортивні інтереси, потреби.

4. Моральні якості: загальний рівень морального розвитку; знання морально-етичних норм і правил; рівень сформованості вмінь і навичок у моральній поведінці, співвідношення їх із загальнолюдськими і національними морально-духовними цінностями; соціально-моральний статус у колективі; рівень та особливості спілкування з молодшими, ровесниками і старшими; рівень сформованості почуттів патріотизму та інтернаціоналізму, національної гідності; рівень правової й екологічної культури, здатності до самооцінки; особливості вияву дисциплінованості, відповідальності, совісності, соціальної зрілості й активності, милосердя, гуманізму.

5. Розумовий розвиток: рівень загального розумового розвитку, рівень інтелекту, розумові можливості; інтереси, здібності; ставлення до навчальної діяльності; сформованість мотивів навчання; рівень володіння методами і прийомами самостійної пізнавальної діяльності; успішність, її адекватність розумовим можливостям.

6. Трудове виховання: сформованість позитивного ставлення до праці, її різних видів, мотивів трудової діяльності; рівень володіння уміннями й навичками в різних видах праці; соціальний інтерес до праці; загальна культура різних видів праці (фізичної, обслуговуючої, розумової); інтереси і

схильності до певних видів професійної діяльності, рівень і стійкість професійної орієнтації.

7. Естетична вихованість: сформованість естетичних почуттів і вмій; інтереси та схильності до різних видів мистецтва; здатність творити прекрасне у повсякденній діяльності.

8. Психічний розвиток: потреби і рівень сформованості уваги, культури мовлення, відчуттів, сприймання, пам'яті, мислення, почуттів, волі; особливості прояву характеру; здібності; темперамент.

9. Особливості впливу біологічного і соціального факторів на розвиток особистості учня: особливі випадки впливу на вихованця, його наслідки.

10. Загальні психолого-педагогічні висновки: позитивні якості сформованості особистості з погляду її всебічного гармонійного розвитку; недоліки, складності у соціально-психологічному становленні вихованця, їх причини, шляхи та засоби подолання; рекомендації щодо індивідуального підходу і заходів виховного впливу.

Тема. МЕТОДИКА ВИХОВНОЇ РОБОТИ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ ДІТЕЙ

Додаток Ж.1

ПРАВИЛА РОБОТИ З ГІПЕРАКТИВНИМИ ДІТЬМИ (поради батькам)

Домогтися того, щоб гіперактивна дитина стала слухняною і поступливою, ще не вдавалося нікому, а навчити жити у світі й співробітничати з нею – цілком посильне завдання. Гіперактивній дитині важко примусити себе робити те, що вимагають дорослі. Саме тому важливо якомога раніше вчити її дотримуватися певних правил та інструкцій:

1. Працювати з дитиною на початку дня, а не ввечері.
2. Зменшити робоче навантаження дитини.
3. Розподіляти виконання роботи на короткотривалі, але часті періоди. Використовувати фізкультхвилинки.
4. Давати дитині лише одне завдання на певний проміжок часу, щоб вона могла його завершити.
5. Знизити вимоги до акуратності на початку роботи, щоб сформувати почуття успіху.
6. Використовувати тактильний контакт.
7. Домовлятися з дитиною про ті чи інші дії за задалегідь.
8. Для підкріплення усних інструкцій використовувати зорову стимуляцію.
9. Давати короткі, чіткі й конкретні інструкції.
10. Використовувати гнучку систему заохочень і покарань.
11. Заохочувати дитину відразу ж, не відкладаючи на майбутнє.
12. Надавати дитині можливість вибору.
13. Дотримуватися чіткого розпорядку дня.
14. Залишатися спокійним.

[http://osvita-com.ucoz.ru/index/pravila_roboti_z_giperaktivnimi_ditmi_poradi_dlj_a_batkiv/0-74]

**ПРАВИЛА РОБОТИ З ГІПЕРАКТИВНИМИ ДІТЬМИ
з істеричними реакціями
(поради педагогам)**

1. Ігноруйте істеричні реакції.
2. Попередьте клас, щоб він не звертав увагу на дитину в момент істерики.
3. Хваліть позитивні вчинки такої дитини для закріплення нового стилю поведінки.
4. Не прагніть догодити.
5. Не звертайте постійно увагу на її поганий настрій — їй цього і треба (підсвідомо).
6. Частіше давайте зрозуміти, що вона має право сама вирішувати і нести відповідальність за
7. свої рішення та вчинки.
8. Займіть таку дитину таким видом діяльності, щоб вона змогла своєю працею виділитися
9. серед однолітків, а не своєю поведінкою, оскільки вона жадає визнання.
10. Ця дитина вимагає багато уваги до себе.
11. Не потрапляйте під її вплив і не дозволяйте маніпулювати собою, оскільки вона брехлива і
12. здатна входити у довіру.
13. Критикуйте вчинки дитини, а не її особистість, не робіть зауваження постійно, за кілька
14. вчинків — одне зауваження або покарання.
15. Дозволяйте їй проявляти емоції бурхливо, але не грубо, в межах дозволеного.
16. Підсильте систему заохочень і покарань (покарання нерухомістю).
17. Якщо дитина усвідомила свою провину, то поговоріть із нею. Бесіда має бути такою, що
18. запам'ятовується.
19. Посилити режим, присікати безцільне проведення часу.

20. Дитина повинна нести відповідальність за допомогу по дому, за виконання уроків.
21. Контроль не повинен бути постійним.
22. Не дозволяти виконувати іншу справу, поки не завершить першу.
23. Чітко орієнтувати дитину в поняттях «гарно», «погано», «треба».
24. Підвищуйте самооцінку дитини, упевненість у собі.

[<http://kievschool229.kiev.ua/rekomendaciy.pdf>]

Тема. ЗМІСТ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ-КЛАСОВОДА З БАТЬКАМИ УЧНІВ

Додаток 3.1

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства
освіти і науки України
02.06.04 № 440

ПРИМІРНЕ ПОЛОЖЕННЯ про батьківські комітети (ради) загальноосвітніх навчальних закладів

1. Загальні положення

1.1. Примірне положення про батьківські комітети (ради) (далі – комітети) загальноосвітніх навчальних закладів визначає їх функції у державно-громадській системі управління загальноосвітнім навчальним закладом (далі – заклад).

1.2. Комітети (ради) є добровільними громадськими формуваннями, створеними на основі єдності інтересів батьків щодо реалізації прав та обов'язків своїх дітей під час їх навчання у загальноосвітньому навчальному закладі.

1.3. У своїй діяльності комітети керуються Конституцією України (254к/96-ВР), Законами України «Про освіту» (1060-12), «Про загальну середню освіту» (651-14), «Про об'єднання громадян» (2460-12), Конвенцією ООН «Про права дитини»(995_021), «Положенням про загальноосвітній навчальний заклад» (964-2000-п), статутом загальноосвітнього навчального закладу (v0284290-02), цим положенням та іншими нормативно-правовими актами в галузі освіти і міжнародного законодавства з прав дитини.

1.4. Рішення про заснування батьківських комітетів класів (класу) або закладу приймаються на загальних зборах батьків відповідних класів (класу) або закладу.

1.5. Легалізація (офіційне визнання) батьківських комітетів є обов'язковою і здійснюється шляхом письмового

повідомлення про заснування (реєстрацію) керівництва навчального закладу.

1.6. Припинення діяльності батьківських комітетів може бути проведено шляхом реорганізації або ліквідації (саморозпуску, примусового розпуску).

1.7. Заклад на підставі Примірного положення про батьківські комітети (ради) загальноосвітніх навчальних закладів розробляє власне положення про батьківські комітети з урахуванням специфіки діяльності свого закладу та вимог до статутних документів, визначених у статті 13 Закону України «Про об'єднання громадян» (2460-12).

2. Мета, завдання, основні принципи діяльності

2.1. Метою діяльності комітетів є захист законних інтересів своїх дітей в органах громадського самоврядування закладу, у відповідних державних, судових органах, а також надання допомоги педагогічному колективу в реалізації завдань загальної середньої освіти.

2.2. Основними завданнями діяльності комітетів є сприяння створенню умов для:

- формування та розвитку особистості учня та його громадянської позиції, становленню учнівського самоврядування;
- виховання в учнів шанобливого ставлення до державних святинь, української мови і культури, історії і культури народів, які проживають в Україні;
- формування загальнолюдської культури і моралі, культури міжетнічних відносин;
- захисту здоров'я та збереження життя і здоров'я дітей;
- здобуття учнями обов'язкової загальної середньої освіти, розвитку їх природних здібностей та підтримки обдарованої молоді;
- запобігання бездоглядності дітей у вільний від занять час і безпритульності;

- всебічного зміцнення зв'язків між родинами, навчальним закладом і громадськістю з метою встановлення єдності їх виховного впливу на дітей;
- залучення батьківської громадськості до професійної орієнтації учнів, позакласної та позашкільної роботи;
- організації роботи з розповсюдження психолого-педагогічних і правових знань серед батьків, підвищення їх відповідальності за навчання і виховання дітей;
- вирішення питань розвитку матеріально-технічної бази навчального закладу та його благоустрою.

2.3. Основними принципами діяльності комітетів є:

- законність,
- гласність,
- колегіальність,
- толерантність,
- виборність,
- організаційна самостійність в межах повноважень, визначених цим положенням та законодавством;
- підзвітність і відповідальність перед загальними зборами батьків закладу, класів (класу).

3. Організація діяльності комітетів

3.1. Комітет класу (класів) формується з батьків або осіб, які їх замінюють, одного класу чи декількох класів, і діє від їх імені.

Комітет класу (класів), голова та заступник голови обираються на зборах батьків класу (класів) на початку навчального року.

Кількісний склад та термін повноважень комітету визначаються зборами батьків класу (класів).

3.2. Збори батьків класу (класів) проводяться за рішенням комітету класу (класів) не рідше двох разів на семестр.

3.3. Комітет закладу формується з голів (представників) усіх комітетів класів, а з інших батьків за рекомендацією комітетів класів або ради закладу.

3.4. Кількісний та якісний склад комітету закладу, термін його повноважень визначаються радою цього закладу.

3.5. Комітет закладу у разі необхідності може скликати збори батьків закладу. Правомочний склад зборів становить не менше як дві третини від загальної кількості дітей у закладі. Рішення приймаються простою більшістю голосів. У разі неможливості проведення загальних зборів батьків закладу, питання, що потребують розгляду загальними зборами, можуть виноситися на обговорення зборів батьків класів, яких стосуються ці питання. У такому випадку рішення приймається за рахуванням рішень зборів батьків класів на засадах простої більшості голосів згідно з протоколами засідань батьківських комітетів класів.

3.6. Рішення зборів батьків, комітетів доводиться до відома батьків, керівництва закладу, а, за необхідності, відповідного органу управління освітою у 10-денний термін.

3.7. Комітети можуть створювати постійні або тимчасові комісії з окремих напрямів роботи. Чисельність комісій та зміст їх роботи визначаються комітетами та затверджуються їх головами.

3.8. У випадку, коли член комітету достроково складає свої повноваження, вибори нового члена відбуваються на батьківських зборах.

3.9. Комітети закладів, що формують освітній округ або знаходяться у складі навчально-виховного об'єднання, можуть створювати батьківський комітет округу.

3.10. Комітети планують свою роботу на підставі плану роботи закладу, рішень зборів батьків, рекомендацій директора, класного керівника, органів учнівського самоврядування, громадськості. План роботи має вільну форму і затверджується головою відповідного комітету.

Плани роботи комісій, створених при комітеті, є складовими плану роботи комітету.

3.11. При недосягненні згоди між директором школи і більшістю членів комітету закладу питання вирішуються районним, районним у містах органом управління освітою або

радою закладу; між класним керівником і комітетом класу - керівництвом або радою цього закладу.

3.12. Комітети звітують про свою роботу перед зборами батьків один раз на рік – в день виборів нового складу комітетів.

3.13. Комітети ведуть протоколи своїх засідань і зборів, що зберігаються у голови комітету, і передаються за актом новому складу відповідних комітетів. Керівництво і класні керівники закладу не несуть відповідальності за стан оформлення протоколів.

4. Права та обов'язки комітетів

4.1. Комітети мають право:

– брати участь в обстеженні житлово-побутових умов учнів, які перебувають у несприятливих соціально-економічних умовах;

– встановлювати зв'язки з місцевими органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, органами внутрішніх справ, громадськими організаціями, підприємствами, навчальними та науковими установами, сільськогосподарськими господарствами щодо надання фінансової та матеріально-технічної допомоги загальноосвітньому навчальному закладу, захисту здоров'я і життя учнів, навчальної та виховної роботи, організації підвозу та харчування учнів, благоустрою та з питань забезпечення санітарно-гігієнічних умов у навчальному закладі;

– вносити на розгляд керівництва (педагогічної, піклувальної рад) навчального закладу пропозиції щодо змін типу навчального закладу, його статусу, вдосконалення умов організації навчально-виховного процесу, організаційно-господарських питань, які мають бути розглянуті керівництвом навчального закладу в місячний термін і результати розгляду доведені до відома батьків;

– звертатися до директора, класного керівника, піклувальної, педагогічної та ради загальноосвітнього навчального закладу щодо роз'яснення стану і перспектив роботи навчального закладу та з окремих питань, що турбують батьків;

- порушувати клопотання щодо позбавлення чи обмеження батьківських прав;
- за необхідності заслуховувати звіти батьківських комітетів і надавати допомогу щодо поліпшення їх роботи;
- скликати позачергові батьківські збори (конференції);
- створювати благодійні фонди відповідно до чинного законодавства, у т.ч. контролювати надходження і розподіл грошей, брати участь у вирішенні інших питань, передбачених статутом цих фондів;
- надавати пропозиції щодо матеріальної допомоги учням, стимулювання діяльності педагогічних працівників і результативності виступів учнів-переможців олімпіад (конкурсів, змагань тощо), батьків;
- сприяти покращенню харчування учнів;
- сприяти дотриманню санітарно-гігієнічних та матеріально-технічних умов функціонування навчального закладу;
- брати участь у прийнятті рішень стосовно організації оздоровлення учнів (вихованців); контролювати раціональне використання фондів загального обов'язкового навчання;
- сприяти організації інноваційної та експериментальної діяльності загальноосвітнього навчального закладу;
- звертатися до відповідних органів управління освітою, органів громадського самоврядування з питаннями, пов'язаними з навчанням і вихованням дітей;
- бути відзначеними грамотами та іншими формами морального та матеріального заохочення.

4.2. З метою більш ефективного захисту прав та інтересів дітей батьки можуть об'єднуватися в асоціації та інші добровільні об'єднання.

4.3. Комітети зобов'язані:

- виконувати плани роботи, затверджені головою відповідного комітету;
- вести протоколи засідань батьківських зборів, що зберігаються в справах закладу та передаються за актом новообраному комітету;

- надавати інформацію про свою діяльність за проханням директора закладу або відповідного органа управління освітою;
- залучати батьків до організації позакласної та позашкільної роботи;
- організовувати чергування батьків під час культурно-масових заходів у навчальному закладі з метою збереження життя і здоров'я учнів;
- у разі потреби звітувати перед загальними зборами (конференціями).

4.4. Голова комітету закладу є членом ради закладу. Він може брати участь у засіданнях педагогічної ради закладу під час розгляду питань, віднесених до компетенції комітету, з правом дорадчого голосу.

4.5. Голова комітету закладу має право знайомитися з організацією, проведенням і результатами державної підсумкової атестації учнів.

4.6. Голова (представник) комітету може бути членом атестаційної комісії для проведення атестації педагогічних працівників закладу.

Орієнтовна тематика батьківських зборів

Підготовчий період

<i>Січень</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Знайомство з батьками. 2. Лекція «Завдання сім'ї та школи в навчанні дітей». 3. Лекція «Врахування особливостей анатомо-фізіологічного та психічного розвитку старших дошкільників у сімейному вихованні».
<i>Березень</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Знайомство з дітьми за представленням батьків. 2. Лекція «Особливості діяльності сім'ї щодо підготовки дитини до школи». 3. Ознайомлення батьків з літературою з питань підготовки дітей до школи. 4. Розв'язання педагогічних задач.
<i>Квітень</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Лекція «Робота батьків щодо розумового виховання дітей дошкільного віку». 2. Ознайомлення батьків з вимогами до обладнання робочого місця першокласника, набором засобів навчання (книги, зошити, портфель, ручки, ножиці тощо). 3. Ознайомлення батьків з системою вправ з виправлення і розвитку мови в дітей.
<i>Травень</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Лекція «Діяльність батьків з формування в дітей соціально-психологічної готовності до навчання». 2. Ознайомлення батьків з вимогами до одягу та взуття дітей, режиму їх дня. 3. Обрання членів батьківського комітету.

Перший клас

<i>Серпень</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Інформація для батьків про готовність дітей
----------------	--

	<p>до школи.</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Лекція «Освітньо-виховні завдання навчання учнів 1-го класу». 3. Ознайомлення батьків з внутрішнім розпорядком школи, режимом перебування учнів 1-го класу в школі; рекомендації батькам щодо організації режиму життєдіяльності першокласників удома. 4. Обговорення з батьками питання перебування дітей в групі подовженого дня.
<i>Вересень</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Обговорення плану виховної роботи на перше півріччя. 2. Лекція «Особливості психічного і фізичного розвитку дітей-першокласників, урахування їх у сімейному вихованні». 3. Бесіда на тему «Як розвивати в дітей самостійність та пізнавальні інтереси». 4. Інформація про педагогічну літературу з питань виховання. 5. Затвердження плану роботи батьківського комітету.
<i>Листопад</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Звіт вчителя про результати роботи в першій чверті. 2. Лекція «Роль батьків у формуванні в першокласників інтересу до навчання». 3. Інформація лікаря про результати медичного огляду дітей. 4. Огляд виставки «Так ми пишемо, малюємо, ліпимо».
<i>Січень</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Звіт учителя про результати роботи з учнями в першому півріччі. 2. Лекція «Роль батьків у вихованні національної свідомості в дітей». 3. Інформація членів батьківського комітету про результати ознайомлення зі соціально-економічними умовами виховання дітей в

	сім'ях. 4. Присутність батьків на творчому звіті учнів «Ми читаємо, пишемо, співаємо, танцюємо».
<i>Березень</i>	1. Інформація голови батьківського комітету про поточну роботу. 2. Лекція «Про батьківський авторитет». 3. Присутність батьків на тематичному святі першокласників «Хай завжди буде Мама!».
<i>Травень</i>	1. Аналіз підсумків навчально-виховної роботи за рік. 2. Звіт батьківського комітету за навчальний рік та завдання батьків з підготовки до нового навчального року. 3. Лекція «Роль гри у розвитку дитини. Завдання батьків з керівництва ігровою діяльністю дітей у сім'ї». 4. Консультація «Організація праці та відпочинку дітей влітку». 5. Проведення спільно з батьками екскурсії.

Другий клас

<i>Вересень</i>	1. Лекція «Освітньо-виховні завдання навчання учнів 2-го класу». 2. Ознайомлення з планом виховної роботи учнів на перше півріччя. 3. Затвердження плану роботи батьківського комітету на навчальний рік.
<i>Жовтень</i>	1. Інформація лікаря про результати медичного огляду дітей. 2. Лекція «Педагогічні передумови забезпечення єдності вимог до дітей у сім'ї та школі». 3. Огляд виставки зошитів і малюнків учнів.
<i>Грудень</i>	1. Бесіда «Режим харчування молодших

	<p>школярів».</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Звіт вчителя про підсумки навчально-виховної роботи и за першу і другу чверть. 3. Лекція «Роль батьків у підвищенні відповідальності дітей за навчання». 4. Присутність батьків на звіті учасників художньої самодіяльності учнів класу.
<i>Січень</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Обговорення планів виховної роботи з учнями на друге півріччя. 2. Лекція «Використання надбань народної педагогіки в вихованні дітей». 3. Інформація батьківського комітету про підготовку до конференції за працею А.С.Макаренка «Книга для батьків».
<i>Березень</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Лекція «Батько в сім'ї». 2. Залучення батьків до розв'язання педагогічних задач на тему «Батько і дитина». 3. Ознайомлення батьків з виставкою дитячих малюнків і виробів.
<i>Квітень</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Аналіз навчально-виховної роботи з учнями за третю чверть. 2. Лекція «Що означає любити дітей?». 3. Звіт художньої самодіяльності класу.
<i>Травень</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Читацька конференція за книгою А.С.Макаренка «Книга для батьків». 2. Педагогічний звіт учителя про підсумки навчально-виховної роботи з учнями на навчальний рік. 3. Бесіда-консультація «Організація літнього відпочинку дітей».

Зразки інформаційних бюлетенів для батьків

1. Шановні Наталю Петрівно та Миколо Олександровичу!» Ваша донька Катерина станом на 20.10.2014 має такі поточні показники успішності з основних дисциплін:

Рідна мова – 10; 11; 8; 8; 10; 9;

Читання – 7; 10; 11; 10; 11; 11;

Математика – 8; 9; 7; 10; 11;

Я у світі – 9; 11; 10; 11; 8; 9;

Трудове навчання – 11; 11; 10; 9; 9;

Фізичне виховання – 8; 10; 10; 9; 9.

Катерина – сумлінна і охайна дівчинка з хорошою поведінкою. Завжди готова допомогти товаришам. Однак, дівчинка не завжди організована і уважна.

2. Шановні Оксано Іванівно та Петре Олексійовичу!» Ваш син Дмитрик станом на 20.10.2014 має такі поточні показники успішності з основних дисциплін:

Рідна мова – 6; 6; 8; 7; 9;

Читання – 7; 8; 6; 8; 6;

Математика – 5; 6; 8; 5; 5;

Я у світі – 7; 9; 9; 6; 8; 8;

Трудове навчання – 10; 10; 11; 9; 10;

Фізичне виховання – 11; 11; 10; 9; 11.

Дмитрик – веселий життєрадісний хлопчик, із задоволенням відвідує заняття з фізичного виховання. Однак, на інших уроках часто буває неуважним, відволікається. Як наслідок, поточні бали – невисокі.

Прошу Вас зустрітися зі мною в зручний для Вас час, щоб спільно визначити як допомогти Дмитрику.

Ігрові методи оптимізації взаємодії вчителя з батьками учня

Іноді вчителю досить нелегко спілкуватися з батьками «важких» учнів, які були викликані до школи. Якщо батьки займають оборонну позицію та намагаються виправдати власне відокремлення від виховання своєї дитини, то вони наводять такі аргументи: «Ми зайняті на роботі, тому в нас немає часу для того, щоб виховувати свою дитину», «Ми випробували всі засоби, але нічого не виходить». Досить часто батьки займають наступальну позицію: «Школа винна в тому, що наша дитина така невихована». Іноді приходять батьки, які хочуть отримати допомогу: «Дитина нас не слухає, порадьте, що робити?»

Для побудови конструктивної розмови з батьками пропонуються вправи «Нейтралізація», «Взаємодія», «Рівність».

Вправа №1 «Нейтралізація»

Вправа «Нейтралізація» спрямована на поліпшення взаємодії в ході бесіди з батьками, які демонструють наступальну позицію чи позицію безпорадності. На першій фазі спілкування з батьками вчитель реалізує дію «опору» їх емоційному впливу. Для цього вчителю потрібно увійти в стан «резервуара» – порожньої форми, яка не заповнена психологічним змістом Вашого співрозмовника. Емоційно не включайтесь у ситуацію Вашої розмови, намагайтесь бути психологічно незалежним від неї, підтримуйте в собі спокійний нейтралітет.

У першому випадку намагайтесь мовчки вислухати батьків і залишатися спокійним, чемним. У другому випадку робіть вигляд, що уважно слухаєте свого співрозмовника, вставляйте нейтральні фрази типу: «Заспокойтеся», «Я Вас уважно слухаю», «Я Вас розумію».

Відчувши Вашу нейтральну позицію, емоції батьків потроху почнуть згасати. Потім вони заспокояться, у них почне

формуватися психологічна готовність до конструктивної розмови з Вами.

Вправа №2 «Рівність»

Настає час для другої фази Вашої бесіди з батьками. Завдання педагога полягає в тому, щоб організувати рівноправну взаємодію з батьками, тому що поєднання зусиль педагога та членів сім'ї можливе тільки при взаємному визнанні позиційної рівності між батьками та педагогом. Перший крок у цьому напрямі має зробити вчитель, оскільки це входить до його компетенції та виявляє його професіоналізм.

Одним з ефективних засобів залучення батьків до співробітництва є наголошення на їх значимості в цьому процесі. Докладіть усіх зусиль для того, щоб пояснити батьку чи матері їх реальну роль у вихованні та розвитку дитини. В одній ситуації доведіть, що не можна орієнтуватися тільки на одну професійну кар'єру. В іншій – намагайтеся зруйнувати внутрішній егоцентризм батьків, їх зверненість тільки до своїх особистих проблем, покажіть, що зміст людського «Я» батьків складається не тільки з їх особистого життя, а й життя їх дітей. У третій ситуації зміцніть впевненість батьків в успіху в процесі виховання дітей.

Покажіть батькам своє добре ставлення до їх дитини. Позитивний психологічний контакт у спілкуванні вчителя з батьками учня виникає швидко, якщо вчитель дає можливість зрозуміти батькам, що він симпатизує учню, бачить його позитивні риси.

Коли батьки зрозуміють, що вчитель турбується про їх дитину, тоді вони не будуть вдаватися до «психологічного захисту» і виявляють готовність до співробітництва з вчителем.

Вправа №3 «Взаємодія»

(Методика побудови конструктивного діалогу з батьками «важкої дитини»)

Мета бесіди: організація спільної виховної діяльності.

1. Обговорюйте проблему, а не риси характеру учня.

Бесіда вчителя з батьками учня не дає позитивного результату, якщо почнеться обговорення рис характеру учня, тому що для всіх батьків їх дитина є найкращою, обидві сторони розійдуться ворогами. Вчитель остаточно втратить підтримку батьків і буде змушений звернутися до адміністративних заходів впливу. Щоб уникнути такого негативного результату, вчитель повинен спрямувати бесіду на обговорення проблеми виховання. Сформулюйте перед батьками психолого-педагогічний «діагноз» навчальної діяльності та поведінки учня. В силу яких об'єктивних і суб'єктивних обставин він погано вчиться, порушує поведінку та які виховні впливи потрібно організувати для того, щоб покращити ситуацію. Наприклад, дитина погано вчиться, тому що має проблеми з деяких шкільних предметів. Потрібно організувати допомогу в «підтягуванні» учня по цим предметам.

2. Врахуйте особисті інтереси батьків.

Досить часто в бесіді з батьками вчитель вимагає, щоб вони негайно активізували свою участь у вихованні дитини. Але ж чи можна сподіватись, що батьки відразу ж після розмови з вчителем змінять свій спосіб життя. Найбільш ефективною дією з боку вчителя є визнання права батьків на їх особисте життя.

3. Не висувайте генетику на перший план.

Деякі вчителі висловлюють таку думку: «Цей учень неспроможний добре навчатися, тому що в нього батьки (алкоголіки, у в'язниці та ін.). Дійсно, вплив спадкових особливостей та умов, в яких живе дитина в сім'ї, є досить значним, але не вирішальним.

Критерії успішності бесіди з батьками учня

1. Вам вдалося запобігти протистоянню та конфронтації.
2. Ви змогли втриматися від взаємних нарікань та образ.
3. Якщо Ви вдало сформулювали проблему виховання, і батьки зрозуміли та погодились з Вами.

4. Якщо Ви обговорили ваші спільні з батьками дії по вирішенню виховної проблеми.

Завдання для студентів: програти кожен із запропонованих вправ, розподіливши ролі «батьків», «вчителя». Експертам оцінити успішність бесіди вчителя з батьками за поданими критеріями.

Рекомендована література

Основна

1. Абетка вихователя ГПД /упор. М. Голубенко. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2004. – 128 с.
2. Виховні години в початковій школі. – К.: Шкільний світ, 2010. – 128 с.
3. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) // Освіта. – 1993. – № 44-46.
4. Концепція національного виховання // Освіта. – 1994. – 26 жовт.
5. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання / І. Д. Бех. – К., 1999. – 204 с.
6. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки / О. Вишневецький. – К.: Знання. – 2008. – 568 с.
7. Гордійчук О. Бесіди з батьками молодших школярів / О. Гордійчук. – К.: Шкільний світ, 2010. – 112 с.
8. Гребенькова Л. О. Довідник класного керівника. 1-4 класи / Л. О. Гребенькова. – Харків: Ранок, 2007. – 194 с.
9. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кременя. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
10. Забашта Н. О. Виховна робота в групі продовженого дня в 1-4 класах / Н. О. Забашта. – Х.: «Ранок», 2010. – 176 с.
11. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / С. Г. Карпенчук. – К.: «Вища школа», 2005. – 343 с.
12. Коваленко С. Колективні творчі справи в початковій школі / С. Коваленко. – К.: «Шкільний світ», 2006. – 128 с.
13. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Х.: «ОВС», 2002. – 400 с.
14. Морозова З.В. Група продовженого дня: методичний посібник для вихователя / З. В. Морозова. – Х.: ТОРСІНГ Плюс, 2007. – 160 с.
15. Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2008. – 415 с.
16. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]

режим доступу <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-3b2118269809f/list-d4a04af326>

17. Організація роботи класного керівника: навч. посіб. / Уклад. О. Л. Кірдан. – К.: «Науковий світ», 2002. – 117 с.
18. Планування та організація роботи групи продовженого дня. – Харків: «Основа», 2011. – 464 с.
19. Практикум з педагогіки: навч. посіб. / За заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченка. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. – 482 с.
20. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителів і методистів початкового навчання / О.Я. Савченко. – К.: Богданова А.М., 2009. – 226 с.
21. Система виховання у початковій школі (за Національною програмою виховання МОН України) / уклад. А. В. Лихва. – Х.: Вид. група «Основа», 2010. – 373 с.
22. Сорока Г. Сучасні виховні системи та технології: навч.-метод. посібник / Г.Сорока. – Х.: «Ранок», 2002. – 128 с.
23. Тематичні тижні в початковій школі. – К.: Шкільний світ, 2013. – Лютий. – 128 с.
24. Хорошак М. С. Літнє оздоровлення та відпочинок дітей у пришкільному таборі / М. С. Хорошак, Г. С. Самолюк. – Харків: Ранок, 2012. – 192 с.
25. Ярошук Л. Г. Методика виховної роботи: навч.-метод. комплекс / Л. Г.Ярошук. – К.: «Слово», 2012. – 320 с.

Допоміжна

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: наук. видання / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2006. – 272 с.
2. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності: навч. посібн. / І. Д. Бех. – К.: Академвидав, 2009. – 248 с.
3. Бутрім В. Відкриті виховні заходи в початковій школі / В. Бутрім. – К.: Шкільний світ, 2007. – 128 с.
4. Виховні системи навчальних закладів: теорія та практика / укладач О. Є. Гречаник. – Х.: «Основа», 2014. – 224 с.
5. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова. – К.: Академія, 2003. – 616 с.

6. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація / Н. П. Волкова. – К., 2006. – 256 с.
7. Забашта Н. О. Шестирічні першокласники в групі подовженого дня / Н. О. Забашта, Н. О. Шматько. – Харків: Ранок, 2010. – 176 с.
8. Лавриченко Н. М. Сучасна початкова шкільна освіта у європейському вимірі / Н. М. Лавриченко // Початкова школа. – 2006. – №12. – С.51-54.
9. Калошин В. Ф. Шкідливі батьківські переконання / В. Ф. Калошин // Виховна робота в школі. – 2014. – № 6. – С.8-15.
10. Кутова А. Національне виховання – джерело особистісного розвитку дитини / А.Кутова // Початкова школа. – 2002. – № 2 – С. 14-16.
11. Мельник А. Родина – колыска духовного народження дитини / А. Мельник // Початкова освіта. – 2008. – № 21. – С. 3-4.
12. Мовчун А. Етимологія як засіб патріотичного виховання / А. Мовчун // Початкова школа. – 1998. – № 5. – С. 8-12.
13. Навчально-виховний процес у малокомплектній школі: посіб. для вчит. / О. Я. Савченко, Г. Ф. Суворова. – 2-ге вид. – К.: Рад. шк., 1988. – 232 с.
14. Омеляненко В. Л. Педагогічна мудрість віків: навч. посіб. / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2009. – 411 с.
15. Педагогічний словник для молодих батьків / Т. Ф. Алексеєнко, Л. В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – К., 2002. – 347 с.
16. Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти // Наказ Міністерства освіти і науки України від 6.09.2000 №434.
17. Положення про середній загальноосвітній навчально-виховний заклад // Освіта. – 1993. – 3 вересня.
18. Розвивай свої здібності: навч. посіб. / за ред. О. Я. Савченко. – К.: Освіта, 1995. – 159 с.

19. Таранець С. Співпраця школи і сім'ї у вихованні школяра / С. Таранець // Початкова освіта. – 2008. – № 21. – С. 4-7.
20. Трухін І. О. Основи шкільного виховання: навч. посібн. / І. О. Трухін, О. Т. Шпак. – К.: ЦНЛ, 2004. – 367 с.
21. Чемерис О. М. Система роботи учнівського самоврядування в школі / О. М. Чемерис // Виховна робота в школі. – 2014. – № 5.
22. Фіцула М. М. Педагогіка: підручник / М. М. Фіцула. – К.: Академія, 2009. – 560 с.
23. Фіцула М. Правове виховання учнів: навч.-метод. посібник / М. Фіцула. – К., 1997. – 148 с.

Інформаційні ресурси

1. Міністерство освіти і науки: www.mon.gov.ua/
2. Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти: <http://www.ippo.if.ua/>
3. Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека імені Івана Франка <http://lib.if.ua/>
4. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua/>
5. Архів змісту номерів журналу «Початкова школа» – <http://pochatkova-shkola.net/arxivzm.htm/>
6. Офіційний сайт методичного об'єднання заступників директорів шкіл з виховної роботи – <http://vynogradiv-zvr.ucoz.ua/>
7. Вчитель інфо – <http://vchytel.info/>
8. Освіта в Україні – <http://osvita.ua/>